

Academia Română
Institutul de Filologie Română „A. Philippide”

Gabriela Haja
Elena Dănilă
Corina Forăscu
Bogdan-Mihai Aldea

**DICTIONARUL
LIMBII ROMÂNE (DLR)
ÎN FORMAT
ELECTRONIC.
STUDII PRIVIND
ACHIZIȚIONAREA**

Editura Alfa
Iași – 2005

Volum apărut cu sprijinul Ministerului Educației și Cercetării.

Referenți:

Cercetător principal gr. I **Cristina Florescu**, Institutul de Filologie
Română „A. Philippide”, Academia Română – Filiala Iași

Profesor universitar dr. **Dan Cristea**, Facultatea de Informatică,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași

Mihai Eminescu: „Și fiindcă spirit și limbă sunt aproape identice, iar limba și naționalitatea asemenea, se vede ușor că românul se vrea pe sine, își vrea naționalitatea, dar aceasta o vrea pe deplin” (*Opere*, vol. 9, *Publicistica*, București, Editura Academiei R.S.R., 1980, p. 252).

Alain Danzin: „În era electronică, este esențial pentru supraviețuirea unei limbi ca ea să fie folosită în sistemele de informare electronică” (*Towards a European Language Infrastructure*, 1992, CECDoc.54210/92).

Introducere

Acest volum prezintă proiectul *Dicționarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziționarea*, finanțat de Ministerul Educației și Cercetării (MEC) prin Consiliul Național al Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS), desfășurat în perioada 2003–2005 în Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române – Filiala Iași.

Volumul se adresează deopotrivă specialiștilor în lexicografie și în lingvistică computațională precum și tuturor celor interesați de modalitatea de realizare a formatului electronic propriu DLR, în calitate de viitori utilizatori ai acestuia.

Proiectul, a cărui finalitate a fost descoperirea unei modalități de transformare a DLR din text tipărit în text electronic adnotat¹, ușor de prelucrat cu ajutorul unui program specific, este rodul colaborării între lingviști și informaticieni [vezi Anexa 1] și demonstrează

¹ Textul electronic adnotat este un text analizat și marcat din punct de vedere formal astfel încât să poată fi consultat, corectat, modificat etc. de către specialiștii lexicografii, cu ajutorul calculatorului.

Există posibilitatea extragerii din formatul complet a unei forme destinate numai consultării, care să se adreseze unui public mai larg decât cel al specialiștilor propriu-ziși.

efectele constructive ale inter- și transdisciplinarității, precum se întâmplă și în cazul altor proiecte finalizate printr-o astfel de colaborare² în cadrul Academiei Române.

Materialul cuprins în volum este structurat în trei părți. Prima, *Lexicografie românească tradițională*, propune o perspectivă de ansamblu asupra evoluției lexicografiei românești, de la începuturi până în zilele noastre, cu focalizare asupra dicționarelor monolingve – a celor cu caracter explicativ general și a celor academice. Se realizează astfel o punere în relief a contextului în care a fost inițiat proiectul fundamental al Academiei Române, *Dicționarul limbii române*, proiect a cărui materializare a cunoscut destule avataruri de-a lungul unui secol. După o prezentare sumară a dicționarelor academice, se face o paralelă între cele două serii ale *Dicționarului limbii române* – DA (sigla volumelor publicate între 1906 și 1944, sub supravegherea lui Sextil Pușcariu) și DLR (seria nouă a *Dicționarului*, editată începând cu anul 1965, sub coordonarea lui Iorgu Iordan, Alexandru Graur, Ion Coteanu și, ulterior, sub cea a lui Marius Sala și Gh. Mihăilă), pentru ca, în continuare, să fie prezentate trăsăturile generale specifice DLR, cele care conferă valoare deosebită acestei lucrări. De asemenea, se schițează realizările de până acum în domeniul informatizării cercetării lexicografice românești.

² Un astfel de proiect, finalizat cu succes în Academia Română, Filiala Iași la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” în colaborare cu Institutul de Informatică Teoretică, este *Editarea asistată de calculator a Noului Atlas lingvistic pe regiuni. Moldova și Bucovina*, ale cărui rezultate situează Institutul ieșean în avangarda cercetării geografiei lingvistice românești, prin mijloacele de lucru actuale create, comparabile cu cele utilizate în țări europene, avansate în acest domeniu. Ceea ce particularizează realizarea acestui proiect este faptul că s-a reușit crearea unor fonturi ce redau fidel aspectul fonetic al termenilor care apar scriși pe hartă. Aceștia nu sunt înlocuiți de simboluri, ca în majoritatea lucrărilor de acest tip editate în Europa, astfel încât imaginea grafică a unui fenomen lingvistic este conservată pe suport electronic și poate fi transformată în instrument de analiză a limbii în variantele sale regionale din mai multe perspective („Informatizarea în cartografia lingvistică: NALR. Moldova și Bucovina”, lucrare prezentată de Stelian Dumistrăcel și Doina Hreapcă la Atelierul de lucru „Resurse Lingvistice Românești și Instrumente pentru Prelucrarea Limbii Române”, publicată în <http://consilr.info.uaic.ro>). Un alt proiect de acest tip este *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), transpus în format electronic în cadrul Institutului de Cercetări pentru Inteligență Artificială (ICIA, www.racai.ro) al Academiei Române, București.

A doua parte, *Pași spre DLR informatizat*, descrie modalitatea de realizare a principalelor obiective ale proiectului. În această parte, mai tehnică, sunt detaliate programul folosit, modalitatea de lucru, opțiunea pentru folosirea unei euristici³ de parsare⁴ a textului DLR, aplicația realizată (DLRex). Sunt schițate, de asemenea, perspectivele cercetării lexicografice românești, în special, și ale cercetării lingvistice, în general, odată realizat dezideratul unui *Dicționar al limbii române informatizat*, comparabil cu lucrări de același tip din țări romanice (*Le Trésor de la langue française informatisé*, *Dizionario De Mauro Paravia* etc.).

Anexele, care constituie partea a treia a volumului, cuprind informații referitoare la echipa de cercetare, o listă a lucrărilor realizate ori publicate în intervalul de desfășurare a proiectului, lucrări referitoare direct ori indirect la tema de cercetare a grantului, precum și o serie de exemple ce completează subcapitolul referitor la filiația sensurilor în DLR.

În fine, rezumatul în limba engleză publicat aici permite celor care nu cunosc îndeajuns limba română dar sunt interesați de informatizarea acesteia să afle, fie și orientativ, care este situația actuală a studiilor realizate în vederea actualizării mijloacelor de cercetare lexicografică din țara noastră.

³ Euristică este înțeleasă, în context computațional, ca o tehnică de rezolvare a problemelor care țin cont la fiecare pas de rezultatele precedente și din care se deduce strategia de adoptat în continuare. Opuse metodelor algoritmice, metodele euristice nu garantează găsirea soluției după un număr finit de pași

⁴ Parsarea, din punct de vedere computațional, este procedeul de analizare a unui șir de caractere (uzual text) pentru a determina structura gramaticală a acestuia conform cu un formalism gramatical. În general parsarea se face în două etape: identificarea *token*-ilor – elementele primitive ale unui text structurat – și construirea arborelui structurii sintactice care captează ierarhia implicită a datelor de intrare.

Partea I

Lexicografie românească tradițională

1. Incursiune în tradiția lexicografică românească

1.1. Începuturile lexicografiei românești

Începuturile lexicografiei românești se situează în veacul al XVI-lea. Aproape simultan cu primele texte bisericești traduse din limba slavonă au apărut vocabulare bilingve slavo-românești, în manuscris, din care s-au păstrat fragmente [Gheție, 1982: 365-464; cf. Bogdan, 1946]. Documentele cancelariilor domnești erau redactate în slavonă la acea vreme și, de aceea, s-a impus realizarea unor glosare ori lexicoane care să slujească la înțelegerea de către români a acestei limbi. Alcătuite rudimentar din liste bilingve, în care termenului slavon i se alătură corespondentul românesc, lucrările din secolele al XVI-lea, al XVII-lea și unele chiar mai târzii nu respectă ordonarea alfabetică a cuvintelor, iar în lista de cuvinte-titlu apar numeroase îmbinări ori chiar propoziții, precum și nume proprii. Cu toate aceste minusuri, aceste lexicoane au slujit ca instrumente de lucru traducătorilor de texte sacre, păstrându-și valoarea documentară pentru lexicograful contemporan, ca surse pentru cele dintâi atestări scrise ale unor cuvinte românești.

Sub influența filosofiei iluministe care domină cultura română a sfârșitului de secol XVII și a secolului următor, dicționarele bilingve slavo-române au fost înlocuite de dicționare bilingve sau poliglote în care elementul latin și cel romanic își măresc ponderea, iar numărul lucrărilor de acest tip sporește semnificativ. Pe de altă parte, „centrul de greutate al lexicografiei românești începe să se mute în Transilvania”, care va avea contribuții însemnate în domeniu vreme de două secole [Seche, 1966: 8], după ce secolul al XVII-lea aparținuse, integral, Munteniei.

În ultimele două decenii ale secolului al XVIII-lea apar primele dicționare tipărite. În felul acesta, lucrările lexicografice cunosc o circulație mult mai mare și devin resurse pentru redactarea dicționarelor ulterioare și instrumente uzuale pentru traduceri. Aflate sub semnul bilingvismului ori al poliglotismului, dicționarele din această perioadă cunosc o evoluție încununată de *Lexiconul de la*

Buda (*Lesicon romanescu-latinescu-ungurescu-nemțescu*, Buda, 1825), lucrare ce marchează începutul lexicografiei românești moderne, fiind primul dicționar de mari proporții, explicativ și etimologic al limbii române, tipărit în întregime cu litere latine.

Lexicografia românească se diversifică și se specializează în secolul al XIX-lea; apar numeroase dicționare bilingve (dicționare germano-române și româno-germane, francezo-române și româno-franceze, latino-române și româno-latine, maghiaro-române, greco-române, un dicționar ruso-român și un vocabular român-rus, de asemenea un foarte frumos vocabular „italiano-romanesco”), dicționare poliglote și *Dialoguri* bilingve și poliglote care serveau ca manuale de învățare a limbii (sau limbilor) străine.

Secolul al XIX-lea este important în istoria lexicografiei românești prin lucrări ca cele enumerate mai sus, dar mai cu seamă prin apariția și dezvoltarea lexicografiei monolingve.

Lexicografia românească monolingvă a fost, înainte de anul 1825, ca și inexistentă, deși sunt consemnate unele proiecte nereușite, precum cel din 1759 al lui P. P. Aaron și Gr. Maior și cel din 1780 al lui Gh. Șincai. Primul dicționar explicativ complet al limbii române este cel al vornicului Iordache Golescu, *Condica limbii rumânești*, în care se adoptă pentru prima dată sistemul de redactare a cuvintelor pe cuiburi lexicale și în care apar pe alocuri explicații cu caracter enciclopedic. Adesea, cuvântul este ilustrat prin contexte-tip create de autor. Iordache Golescu introduce în opera sa dublele posibilități etimologice și redactează, pentru prima dată în istoria lexicografiei românești, o listă de omonime. În 1857 apare, la Iași, *Glosariul limbei daco-romane* al lui G. Săulescu, prospect al unui programat dicționar general, istoric și etimologic al limbii române, dicționar nepăstrat însă. Un alt dicționar explicativ general al limbii române datează din 1870 și aparține lui Ion Costinescu. Deși intitulat *Vocabularu romano-francesu*, acesta este un dicționar unilingv și conține o listă bogată de cuvinte și de construcții (expresii, locuțiuni, sintagme). Costinescu înregistrează în mod sistematic îmbinările de cuvinte care aparțin domeniului tehnico-științific. În 1830 se înființează la Iași o societate literară care își propune realizarea, sub coordonarea lui Gh. Asachi, a unei enciclopedii românești, o primă lucrare lexicografică românească redactată de un colectiv. Se mai înregistrează și alte încercări de elaborare a unor dicționare enciclopedice: Ion Heliade-Rădulescu, proiect de *Dicționar de cunoștințe universale*; Alexandru Gavra, *Lesicon de conversație storicesc religionariu* (Buda, 1847). În 1847, Ion Heliade-Rădulescu tipărește, la București, *Vocabularul de vorbe streine în limba*

romana, un dicționar purist, în care autorul își propune să identifice termenii străini din limba română și să îi înlocuiască cu termeni românești, iar acolo unde în limba română nu există un astfel de termen transferă din limba latină în cea română termenul de care are nevoie. În 1867 apare, la București, primul dicționar de sinonime din istoria lexicografiei românești, *Vocabularul de quateva vorbe synonyme*, de C. Canella.

Perioada cuprinsă între anii 1826 și 1870 se caracterizează printr-o dezvoltare excepțională, sub raport statistic, a dicționarelor de neologisme. De altfel, în istoria lexicografiei românești, preocuparea pentru neologisme cunoaște o evoluție susținută până în prezent. În ultimele cinci decenii, au fost publicate patru ediții succesive ale *Dicționarului de neologisme* (v. *infra*). Acest fapt ilustrează, între altele, una dintre trăsăturile limbii române literare și anume deschiderea spre împrumut ca modalitate de îmbogățire lexicală și capacitatea de adaptare a neologismelor. Amintim aici *Vocabularu romanu*, publicat la București, în 1848, de I. D. Negulici, dicționarele lui T. Stamati, la Iași, în 1851, E. Protopopescu și V. Popescu, București, 1860, al lui G. M. Antonescu, la București, în 1862 și al lui I. Bauman, la Craiova, în 1868. În această perioadă apare și primul dicționar de neologisme specializat, *Vocabulariu de jurisprudență*, de Iancu M. Codrescu, Iași, 1865. Trebuie subliniat rolul pe care l-au avut aceste dicționare în punerea în circulație, popularizarea și impunerea neologismelor. Apariția acestor dicționare are loc pe fondul procesului de modernizare a limbii române literare din această perioadă. Principala cale de realizare a acestui proces este orientarea latino-romană în îmbogățirea lexicului, în schimbarea ortografiei (inclusiv trecerea la scrierea cu alfabet latin), în modificarea unor forme fonetice și a unor norme morfologice, în clarificarea, simplificarea și armonizarea structurii sintactice. Fenomenul, numit *reromanizare* [Pușcariu, 1931: 345-359], *latinizare* sau *romanizare* [Ivănescu, 2000: 672-685], *relatinizare* [Hristea, 1984: 134-147], *occidentalizare romană* [Niculescu, 1980: 249-253], *direcție latino-romană* [Țâra, 1982/1983: 177], s-a manifestat la toate nivelurile limbii, într-un cadru instituționalizat, ca rezultat al unei politici lingvistice coordonate și susținute prin toate mijloacele.

Cu deceniul al șaptelea al secolului XIX începe, în istoria lingvisticii românești, epoca marilor dicționare [Seche, 1966: 102]. În această perioadă își desfășoară activitatea Alexandru Cihac, care tipărește *Dicționarul etimologic dacoromân*, prima lucrare riguros științifică din domeniul etimologiei românești. Lucrarea lui Cihac se

întemeiază pe o orientare modernă, încercând să facă, pentru prima oară în lexicografia românească, inventarul obiectiv al originilor lexicului românesc. În *Prefața* dicționarului, Cihac își susține, pe de o parte, opiniile net antineologizante, și, pe de altă parte, își declară admirația pentru termenii moșteniți. Dintre cele două posibilități principale de organizare a materialului – alfabetică sau pe origini – Cihac o alege pe cea din urmă, mai potrivită într-un dicționar etimologic, unde interesează în primul rând delimitarea diverselor apartenențe lexicale. Pentru stabilirea listei de cuvinte, lexicograful pornește de la variate și numeroase izvoare scrise; ceea ce dă lucrării un caracter științific indiscutabil este și indicarea exactă a izvoarelor scrise sau a celor lingvistice. Tot lui Cihac îi revine meritul de a fi apelat pentru prima dată la dialectele sud-dunărene.

1.1.1. *Dicționare de uz general*

În 1896 apare la Craiova, *Dicționarul universal al limbei române*, de Lazăr Șăineanu, cea mai populară operă lexicografică din istoria lingvisticii românești, în sensul unei lucrări de popularizare, al unui dicționar explicativ general de uz curent, primul de acest fel în lexicografia românească. Epitetul „universal” inclus în titlu este justificat de autor prin caracterul enciclopedic al dicționarului, precum și prin argumentul că în acest dicționar figurează întregul material lexical „uzual” comun din limba română, termenul „universal” echivalând aici cu „general”. Ca dicționar al limbii uzuale, lucrarea acordă o deosebită importanță achizițiilor lexicale noi din toate domeniile vieții sociale: științe și arte, meserii, industrie și comerț. În decurs de patru decenii, dicționarul cunoaște nouă ediții succesive, ceea ce demonstrează importanța pe care această lucrare lexicografică a avut-o pentru publicul-țintă.

În 1924 apare la Craiova *Dicționarul etimologico-semantic al limbii române*, de Alexandru Resmeriță, operă lexicografică în care autorul pune accent mai ales pe partea explicativă și mai puțin pe secțiunea etimologică.

La începutul secolului al XX-lea Casa editorială Socec inițiasă realizarea unui *Dicționar general al limbii române*, mobilizând la început pe Ovid Densusianu și pe I. A. Candrea. Din acest proiect a apărut doar o primă fasciculă. În 1919 se înființează Casa editorială Cartea Românească. În planurile editoriale se preconiza realizarea unui *Dicționar enciclopedic* al limbii române, proiectat în trei părți: un dicționar lingvistic explicativ, urmat de unul enciclopedic (care să cuprindă nume proprii) și, la sfârșit, de o listă de locuțiuni, maxime și

proverbe celebre. Prima parte a dicționarului, cea lingvistică explicativă a fost încredințată lui I. A. Candrea, iar partea enciclopedică lui Gh. Adamescu. Dicționarul apare în 1931 și constituie cea mai deplină realizare lexicografică românească apărută în afara forului academic [Seche, 1966], partea cea mai importantă și mai valoroasă a acestui demers fiind constituită din secțiunea numelor comune, intitulată *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* (CADE). În această primă secțiune sunt cuprinse patru categorii de lexeme: cuvinte literare și populare, cuvinte regionale, neologisme și termeni tehnici neologici. Interpretarea semantică și în general partea explicativă a articolelor constituie contribuția cea mai solidă a dicționarului. În privința bogăției semantice, dicționarul lui I. A. Candrea rivalizează în multe cazuri cu cel academic, realizat sub coordonarea lui Sextil Pușcariu.

În 1939, apare la Iași *Dicționarul limbii românești (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincialisme)*, al lui August Scriban, tipărit la 36 de ani de la începerea lui și la peste un deceniu și jumătate de la definitivarea redactării inițiale. Acest dicționar este realizat pe baza materialului adunat de lexicograf, timp de decenii, din variate izvoare (scrise, orale – informații și comunicări obținute de la elevi și cunoscuți sau din propria experiență). În lucrare sunt înregistrate aproximativ 38.000 de cuvinte. Scriban include în dicționarul său toate tipurile de cuvinte pe care le-a depistat (din vocabularul popular, regional, argotic și chiar arhaic), ceea ce constituie un element de originalitate a acestei lucrări. Un rol important se acordă, de asemenea, secțiunii etimologice (deosebit de extinse), plasate înaintea celei explicative, care are o mare întindere. Având și unele limite, opera lui Scriban se remarcă prin bogăția excepțională a materialului lexical, prin numărul mare de variante lexicale, prin definiții etc.

În timpul redactării marelui dicționar academic, după al doilea război mondial (v. *infra*), lingviștii și-au dat seama de necesitatea redactării unor lucrări lexicografice explicative cât mai accesibile publicului larg. Astfel, s-a pus problema realizării într-un timp cât mai scurt a *Dicționarului limbii române literare contemporane* (DL), la care a lucrat un colectiv de 85 de lexicografi din București și din Cluj, sub conducerea lui D. Macrea. Noua lucrare (4 volume, 1955-1957) a ridicat mai multe tipuri de probleme: delimitarea perioadei istorice (autorii având în vedere secolele al XIX-lea și al XX-lea), alegerea izvoarelor și selectarea cuvintelor din masa vocabularului, ținându-se cont de cele două caracteristici principale ale lucrării, acelea de dicționar al limbii române *moderne și literare*. Prima

însușire a impus excluderea din listă a cuvintelor, a sensurilor și a unităților frazeologice arhaice, iar a doua caracteristică a dus la evitarea cuvintelor, a sensurilor și a unităților frazeologice regionale, a cuvintelor argotice sau de jargon etc. Cele 4 volume numără peste 48.000 de cuvinte-titlu urmate de explicații precise, scurte și clare, fără adăugiri enciclopedice. În DL se folosește un număr mare de citate din texte beletristice (culte și populare), din opere științifice și din periodice, renunțându-se, însă, la secțiunea etimologică. Prin selectarea cuvintelor și a sensurilor, prin alegerea formelor-titlu, prin indicațiile gramaticale, prin datele de natură ortografică și ortoepică, dicționarul tinde să fie o operă lexicografică cu caracter *normativ*.

Încă înainte de terminarea *Dicționarului limbii române literare contemporane*, autorii au constatat că profilul lucrării fusese greșit apreciat și s-a pus problema elaborării unei opere lexicografice paralele, reduse la proporțiile unui singur volum, simplificată și accesibilă, *Dicționarul limbii române moderne* (DM), operă lexicografică de limbă literară curentă, absolut și urgent necesară. Inițial, acest *Dicționar* a fost gândit ca o versiune prescurtată a DL, recurgându-se, în acest scop, la renunțarea la citate, la reducerea părții explicative (prin concentrarea definițiilor, prin contopirea unor sensuri înrudite și prin eliminarea altora mai puțin cunoscute) și prin folosirea unui corp de literă mai mic. DM și-a propus să fie mai unitar (prin adoptarea unor definiții-tip obligatorii acolo unde se putea) și mai accesibil, prin înlocuirea definițiilor pretențioase, tehniciste, cu explicații mai clare, într-un limbaj comun. Suma de 49.649 de cuvinte constituie o listă de cuvinte bogată pentru un dicționar explicativ într-un singur volum. Toate aceste operații, precum și cele două inovații – introducerea a circa 3000 de ilustrații și a indicațiilor etimologice – transformă DM în lucrare independentă, diferită în multe privințe de DL. *Dicționarul limbii române moderne* devine cea mai populară lucrare lexicografică a perioadei, având un tiraj de aproape 150.000 exemplare.

DM a fost depășit, în multe privințe, de *Dicționarul explicativ al limbii române* (DEX), al cărui tiraj a atins cifra de 600.000 de exemplare în cele două decenii de apariție [MDA, 2001: VIII]. *Dicționarul explicativ al limbii române* include și cuvinte populare, regionale, arhaisme și neologisme, care, alături de definiție și explicare, sunt însoțite și de etimologie. DEX este cel mai cunoscut dicționar al limbii române, pe de o parte datorită tirajului mare, pe de altă parte deoarece este prima lucrare lexicografică transpusă în format electronic și disponibilă pe web la <http://dexonline.ro>.

Îmbogățirea vocabularului limbii române a impus realizarea unor lucrări lexicografice de neologisme. În perioada limbii române contemporane, cel mai important *Dicționar de neologisme* (DN) este cel elaborat de Fl. Marcu și de Constant Maneca, apărut la București, într-o primă ediție, în 1961. Autorii și-au propus să înregistreze numai împrumuturile recente ale limbii române și derivatele pe teren românesc ale acestor împrumuturi. În ceea ce privește împrumuturile strict contemporane, și mai ales termenii tehnico-științifici, selectarea lor s-a făcut pe criteriul uzului, fiind acceptați doar termenii folosiți în mod curent în limba literară sau măcar în literatura de specialitate. Numeroase indicații asupra circulației cuvântului-titlu, asupra domeniului căruia îi aparține, indicarea accentului sau, uneori, a pronunțării fac ca această lucrare să aibă și un caracter normativ. Trăsătura distinctivă a acestui dicționar o constituie secțiunea sa etimologică, prin sporirea în mod considerabil a explicațiilor prin etimologie multiplă. Acest dicționar a fost reeditat în mai multe rânduri. Ediția a doua a acestui *Dicționar de neologisme* (1966) reprezintă un progres evident față de prima, prin îmbogățirea lucrării cu peste 2000 de cuvinte-titlu, prin introducerea a circa 3000 de variante lexicale cunoscute la neologisme deja înregistrate, prin înmulțirea indicațiilor gramaticale și ortoepice, prin revederea secțiunii explicative și a celei etimologice etc. În ediția a treia, apărută în 1978, autorii măresc lista de cuvinte-titlu și rafinează unele definiții. Restul edițiilor de până în anul 2000 sunt semnate numai de Florin Marcu, autor care a mai publicat în 1986 un *Mic dicționar de neologisme*, în 1994, *Neologisme*, în 1996, *Dicționar uzual de neologisme* și în 1997, la Chișinău, *Dicționar de neologisme* în colecția „Dicționare școlare”. Autorul revine la ediții mari în același an, când publică la Editura Academiei *Noul dicționar de neologisme*, iar în 2000, *Marele dicționar de neologisme*, reluat în 2002. „Ceea ce reprezintă, în primul rând, meritul noului dicționar este masiva augmentare a listei de cuvinte, care se ridică acum la peste 65.000 de termeni [...]. Acest lexicon concentrează într-un singur volum majoritatea cuvintelor noi ale limbii române actuale, din toate domeniile de activitate” [Marcu, 2002: 8]. Elementul distinctiv al ultimei ediții este – pe lângă numărul foarte mare de intrări – prezența la sfârșitul volumului a unei anexe ce cuprinde 15 tabele sinoptice care sporesc caracterul uzual al lucrării lexicografice și îi conferă o notă enciclopedică.

1.1.2. Dicționare academice

În același deceniu șapte al secolului al XIX-lea se deschide seria dicționarelor academice prin apariția *Dicționarului limbii române*, general, istoric și etimologic, redactat de A. T. Laurian și I. C. Massim, singura lucrare de acest fel redactată sub auspiciile vechii academii⁵. Lucrările preliminare pentru întocmirea dicționarului încep în anul 1869, când se preconiza realizarea unui *Glosar* de cuvinte românești, a *Dicționarului limbii române* și a *Vocabularului de cuvinte străine în limba română*. În cursul anului 1870 începe munca efectivă de redactare a dicționarului de către Laurian și Massim. Dicționarul lui Laurian și Massim continuă linia latinistă tradițională și împinge până la ultimele limite unele dintre exagerările acestui curent, în primul rând purismul. Una din criticile fundamentale aduse dicționarului lui Laurian și Massim este aceea că lista de cuvinte a lucrării a fost încărcată cu termeni preluați direct din dicționarele latine. Cele două volume ale dicționarului cuprind un număr de aproximativ 43.000 de cuvinte-titlu, la care se mai adaugă circa 5.000 cuvinte pe care autorii le-au grupat în cadrul articolelor consacrate elementelor de compunere și de derivare (sufixe și prefixe). Împreună cu lista din *Glosar*, numărul de cuvinte-titlu din cele trei volume se ridică la circa 70.000. Ținând cont însă de numărul termenilor introduși forțat în vocabularul românesc, manifestare a tendinței latinizante, numărul cuvintelor reale se ridică la un total de 50.000 de cuvinte. Încercarea autorilor dicționarului de a îmbogăți vocabularul limbii române a avut ca efect impunerea unui număr semnificativ de neologisme. Pentru prima dată în istoria lexicografiei românești, Laurian și Massim recunosc utilitatea metodei statistice în dicționarele istorice. În privința indicațiilor etimologice, acest dicționar are meritul de a utiliza și principiul etimologiei multiple, fiind printre primele opere lexicografice din istoria lingvisticii universale care adoptă această metodă. Rod al latinismului în declin, dar depășind prin multe aspecte pozitive limitele acestui curent, lucrarea lui Laurian și Massim are o

⁵ La 1 aprilie 1866, se organizează „Societatea Literară Română”, care, peste un an, devine „Societatea Academică Română” [Pascu, 1991: 54-55]. *Ortografia, Gramatica și Dicționarul limbii române* au constituit de la bun început repere ale existenței Societății Academice Române, ceea ce a făcut ca Secția filologică-literară să ocupe un loc privilegiat, atât prin numărul de membri, cât și prin problemele dezbătute și rezolvate [Pascu, 1991: 105]. Societatea Academică Română a fost declarată „Institut Național”, sub numele de *Academia Română*, la 29 martie 1879.

importanță deosebită în istoria lexicografiei românești, fiind până în prezent singurul dicționar academic finalizat [Seche, 1966: 180].

O a doua încercare de realizare a unui dicționar academic al limbii române, *Etymologicum Magnum Romaniae* (1887–1893) al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu constituie un alt punct de referință pentru lexicografia românească. Cele trei tomuri ale lucrării (care se oprește la cuvântul *bărbat*) se disting printr-o bogată listă de termeni. Hasdeu a ignorat aportul neologic masiv din secolul al XIX-lea, acordând în schimb o atenție deosebită limbii române vechi, limbii populare și graiurilor regionale de pe teritoriul dacoromân, lucrarea conținând o listă de cuvinte integral reală, extrasă din texte. Dicționarul are o structură principial clară, cu secțiuni ferme: cuvântul-titlu, variantele lui lexicale și formele gramaticale, traducerea în franceză a sensurilor cuvântului-titlu, indicații asupra circulației cuvântului (în timp, spațiu și în stilurile limbii), definiția, izvoarele, unitățile frazeologice și etimologia. La acest dicționar impresionează și imensa cantitate de izvoare pe care se sprijină autorul. Secțiunea etimologică ocupă în dicționar un volum considerabil, neatins până astăzi de nici o altă operă lexicografică românească, ceea ce face din *Etymologicum magnum Romaniae* un punct de referință în lingvistica românească.

În 1897, lingvistul ieșean Alexandru Philippide preia sarcina redactării, de la început, a dicționarului academic, împreună cu o mică echipă de colaboratori. După o etapă intensă de fișare, de acumulare a materialului, în preajma anului 1900, lingvistul ieșean începe singur munca de redactare a dicționarului, în șase ani elaborând aproximativ un sfert din lucrare, de la începutul dicționarului până la prepoziția *de* inclusiv. În dicționarul său, Philippide a introdus toate neologismele și toate barbarismele, înregistrând tot ce i-a oferit, din acest punct de vedere, parcurgerea celor 199 de izvoare din epoci diferite [Seche, 1969: 36]. Dintre caracteristicile acestui dicționar, se remarcă: înlocuirea numeroaselor abrevieri inaccesibile până atunci prin altele explicite, strângerea tuturor variantelor lexicale imediat după forma-titlu principală, situarea citatelor imediat după definiția pe care o ilustrează, lărgirea secțiunii unităților frazeologice. În anul 1905 între Comisia academică a Dicționarului și Alexandru Philippide intervine un conflict indisolubil, ceea ce face ca lingvistul să predea fișierul lexical Academiei și să hotărască continuarea lucrării pe cont propriu, în afara instituției oficiale. Apariția în 1907, a primelor două fascicule din noul dicționar academic, preluat de Sextil Pușcariu, îl determină pe Philippide să renunțe la proiectul său, deși lucrarea, elaborată în parte, promitea să devină o operă lexicografică remarcabilă.

Cea de-a patra încercare efectivă de realizare a *Dicționarului limbii române* îi aparține lui Sextil Pușcariu, încercare fructificată în ceea ce a rămas cunoscut sub numele de *Dicționarul Academiei* (DA). Pentru prima oară în istoria dicționarului academic se hotărăște ca elaborarea lucrării să fie încredințată unui colectiv mai larg, pentru a se mări ritmul și cantitatea redactării. De aceea, s-a pornit de la ideea alcătuirii a două echipe, alături de autorul principal, Sextil Pușcariu, însă, în practică, a rămas câte un lexicograf în fiecare echipă (C. Lacea și, respectiv, Th. Capidan). Folosind fișierul preluat de la A. Philippide, precum și mai multe zeci de mii de fișe extrase de Pușcariu, s-a trecut la redactarea propriu-zisă, urmând ca îmbogățirea materialului lexical să se facă „în mers”, paralel cu operația de redactare. Vreme de 38 de ani, din 1906 până în 1944, s-a realizat aproape jumătate din lucrare (2.956 de pagini tipărite însumând literele *A-C*, *F-K* și o bună parte din litera *L*, *l – lojniță*). La sfârșitul celui de-al doilea război mondial munca la acest dicționar va înceta definitiv; începutul literei *D* (*d – de*) a rămas în fază de tipar. Pentru întâia oară în istoria lexicografiei românești redactarea propriu-zisă este dublată de o preocupare lexicologică permanentă, foarte utilă pentru continua perfecționare a dicționarului. Introducerea semnată de Sextil Pușcariu la primul tom din *Dicționarul limbii române* constituie una dintre cele mai largi expuneri de motive din istoria lexicografiei române [Seche, 1969]. În această introducere, Pușcariu prezintă principiile de alcătuire a listei de cuvinte, autorul arătând că principala sursă de cuvinte o reprezintă dicționarele anterioare, o altă sursă constituind-o extrasele din literatură, aparținând unor texte cât mai variate, din epoci diverse. În privința criteriului de introducere a cuvintelor în lista dicționarului, DA, ca dicționar istoric și general, include atât cuvinte vechi, populare și regionale, cât și împrumuturi recente care „exprimă o idee sau nuanța unei idei pentru care limba noastră nu are un termen neechivoc” [DA, 1913: XV]. Numărul cuvintelor-titlu este foarte mare; dintr-o statistică întreprinsă de S. Pușcariu rezultă că fasciculele cuprinzând patru litere, medii ca întindere (*A*, *B*, *F* și *G*), însumează 15.444 de intrări. În DA elementele componente ale fiecărui articol au un loc stabil: după cuvântul-titlu și indicarea categoriei lui morfologice urmează, în ordine, precizarea domeniului căruia îi aparține cuvântul, traducerea sensurilor termenului românesc în limba franceză, indicații asupra situației sale istorice sau asupra răspândirii în spațiu ori indicații stilistice, definiția, izvoarele ei, unitățile frazeologice, formele gramaticale, variantele lexicale, etimologia. De pe la mijlocul literei *B* înainte se schimbă modul general de organizare a materialului,

adoptându-se din nou metoda „cuiburilor” lexicale, potrivit căreia derivatele sunt subsumate cuvântului-mată, figurând în același articol cu acesta. Această concentrare a cuvintelor în „cuiburi” lexicale a avut și consecințe negative asupra filiației semantice, prin simplificarea excesivă a termenilor subsumați. Sensurile au fost despărțite în numeroase ramificații, cu cele mai diverse sisteme de izolare (cifre romane și arabe, litere mari și mici, bare duble și simple etc.), împrumutate din lexicografia franceză. Pentru prima dată în istoria lexicografiei românești, organizarea semantică a materialului se face în mod sistematic pe două linii principale: prin *coordonare* și prin *subordonare*. Este vizibilă strădania autorului principal de a realiza prin modul de explicare a termenilor, o operă lexicografică lingvistică și nu una enciclopedică. Lista bibliografică a dicționarului a fost mult îmbogățită, ajungându-se de la cele 199 de izvoare folosite de A. Philippide, la circa 553 de titluri în 1926. DA se deosebește de versiunile anterioare și prin faptul că numărul citatelor se poate ridica, potrivit unor necesități diferențiate, până la câteva zeci (față de cele trei folosite de Philippide), în așa fel încât fiecare segment dintr-o epocă istorică să fie reprezentat prin texte.

Autorul a acordat, însă, o mai mică atenție neologismelor în ansamblul lucrării, cu toate că aceasta înregistrează importante progrese în comparație cu dicționarele românești anterioare. În dicționarul condus de Pușcariu este continuată linia lui Philippide în privința unităților frazeologice, în sensul integrării lor în filiația semantică a articolului, subordonându-le direct, pe fiecare, sensurilor din care se dezvoltă. Deși are și unele limite, *Dicționarul limbii române* redactat sub conducerea lui Sextil Pușcariu, demonstrează calități care fac din el o operă fundamentală a lingvisticii românești și romanice.

Lucrările la *Dicționarul limbii române* (DLR) academic vor fi reluate într-o nouă formulă, începând din 1949, după reorganizarea Academiei Române⁶. Între anii 1949 și 1952, un colectiv relativ

⁶ Principala deosebire pe care noua organizare a Academiei o cunoaște este că se reduce importanța acordată domeniului filologic în ierarhizarea domeniilor prioritare: „Ordinea de succesiune a secțiilor s-a inversat, în sensul că secțiilor de limbă și literatură, de istorie-arheologie, care ocupau primele două locuri, deoarece pentru studiarea acestor științe cu prioritate s-a înființat Societatea Literară Română, devenită Societatea Academică Română și apoi Academia Română [...], li s-au stabilit ultimele locuri în înșiruirea secțiilor. Locurile mai importante au fost rezervate științelor cu caracter practic, aplicativ, mai necesare construirii noii societăți, socialiste” [Pascu, 1991: 269].

numeros, condus de acad. Iorgu Iordan și concentrat în Institutul de Lingvistică din București, a efectuat revizia părții tipărite de Pușcariu, precum și o primă redactare a porțiunilor încă neelaborate din lucrare. Redactarea marelui dicționar academic a fost întreruptă timp de mai mulți ani, până în 1959, în favoarea *Dicționarului limbii române literare contemporane* (4 volume, 1955-1957) și a *Dicționarului limbii române moderne* (1958), opere lexicografice de limbă literară curentă, absolut și urgent necesare (v. *supra*).

S-a considerat că ar fi util ca noua versiune a dicționarului academic, fără a fi propriu-zis o continuare a celui anterior, să înceapă cu litera *M*, urmând ca, ulterior, după terminarea porțiunii până la *Z*, să fie elaborată, pe aceleași baze, întreaga porțiune de la *A* la *L*, inclusiv literele care nu apăruseră în versiunea lui Pușcariu. Noul dicționar academic se deosebește radical de cel imediat anterior prin condițiile în care este elaborat: trei echipe largi, la București, la Cluj și la Iași care lucrează paralel la redactarea dicționarului. La București se efectuează, sub conducerea lui Iorgu Iordan, Alexandru Graur și Ion Coteanu, revizia finală a materialului. O altă deosebire față de DA o constituie materialul lexical, astfel că, numai la litera *M*, care începe noua versiune, se folosește o bibliografie cu 1627 de titluri. DLR înregistrează toate cuvintele atestate în limba literară generală și în limbajul literaturii artistice, în vorbirea populară și regională, în textele vechi; își propune (ca și DA) să fie mai puțin deschis la cuvintele aparținând terminologiei tehnico-științifice. În noua versiune, se aplică un criteriu riguros de selectare a neologismelor: au dreptul să figureze în dicționar acei termeni ai limbajelor tehnico-științifice care au pătruns sau care manifestă tendința evidentă de a pătrunde în limba literară generală, în limbajul literar artistic și în cel popular [DLR, 1965: VI]; hotărâtoare este așadar atestarea circulației unui cuvânt în cel puțin două dintre stilurile funcționale ale limbii române. În DLR, sistemul de concentrare a termenilor în „cuiburi” lexicale a fost părăsit, fiecare lexem fiind înregistrat ca articol independent. Pentru cuvintele din aceeași „serie” semantică (de exemplu, nume de plante și de animale, de zile, de luni, de epoci, de ere, de unități de măsură etc.), precum și pentru cele care aparțin aceluiași tip morfologic (de exemplu, diminutivele, augmentativele, abstractele etc.) au fost stabilite scheme de tratare unitare și obligatorii. Acceptând, ca și în DA, că înlănțuirea semantică în interiorul cuvântului polisemantic trebuie făcută pe principiul indicelui etimologic, iar nu al uzului, DLR n-a preluat și ideea potrivit căreia indicele de vechime a atestării se subordonează fără excepție indicelui/principiului etimologic. Cele

două opere lexicografice se deosebesc între ele și prin modul de folosire a izvoarelor. Diferența cea mai evidentă rezultă din volumul diferit de extrase de care a dispus fiecare dintre lucrări. În DLR ordinea tuturor izvoarelor ilustrative este strict cronologică, încadrându-se astfel în caracterul de bază al lucrării, acela de dicționar istoric. Spre deosebire de versiunile anterioare ale dicționarului academic, în noul dicționar se renunță total la traducerea în limba franceză a sensurilor fiecărui articol. În DLR alineatul final al articolului, cuprinzând etimologia, este mai redus decât în versiunea anterioară, pentru că numeroase explicații de amănunt au fost lăsate pe seama *Dicționarului etimologic al limbii române*, care se elaborează în prezent⁷.

2. Dicționarul limbii române. Serie nouă (DLR)

2.1. Stadiul actual al cercetării lexicografice în cadrul DLR

Perioada actuală stă sub semnul finalizării monumentalei lucrări *Dicționarul limbii române. Serie nouă* (DLR). Trei institute de cercetare ale Academiei Române sunt implicate în realizarea acestui proiect fundamental și prioritar: Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan” (denumit din 2002, după re-unirea cu Institutul de Fonetica și Dialectologie „Al. Rosetti”, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”) din București, Institutul de Lingvistică „S. Pușcariu” din Cluj-Napoca și Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din Iași.

Institutul bucureștean a realizat volumele cuprinzând literele *M, N, P, S* și *Z*, actualmente lucrând la finalizarea pentru tipar a celor trei volume care cuprind litera *D*. Institutul de la Cluj a elaborat volumele cu literele *O, R, T, Ț, U*, tipărite, și a doua parte a literei *L*, aflată în etapa reviziei și a pregătirii pentru tipar. Institutul din Iași a finalizat volumele cu literele *Ș, V* (două părți au apărut în 1997 și 2002, ultima parte, incluzând și cuvintele care încep cu literele *W, X, Y*, se află sub tipar), pregătind pentru editare prima parte din *L* și volumele cuprinzând litera *E*. Volumele tipărite din *DLR. Serie nouă* cuprind cca 10.000 de pagini (a 7.000–9.000 semne/pagină) în 22 de volume

⁷ Până în prezent, singurul dicționar cu caracter preponderent etimologic finalizat este *Dicționarul etimologic al limbii române* al lui Al. Ciorănescu, București, Editura Saeculum I. O., 2002 (prima ediție: Alejandro Cioranescu, *Diccionario Etimológico Rumano*, Biblioteca Filológica, Universidad de La Laguna, Tenerife, España, 1954-1966).

in octavo. Această cifră va fi depășită la finalizarea tipăririi întregii ediții, care va cuprinde cel puțin 26 de volume.

Tablelul de mai jos cuprinde o sistematizare statistică a volumelor din seria nouă a *Dicționarului*, apărute până în prezent. Sunt evidențiate numărul de pagini, numărul cuvintelor-titlu, precum și centrul de cercetare unde a fost redactată fiecare parte, obținând o imagine de ansamblu asupra volumului de lucru și a ritmului de publicare.

Dicționarul limbii române (DLR). Serie nouă.						
Anul apariției	Locul elaborării	Tom	Parte	Literă	Număr pagini	Număr intrări
1965 – 1968	București	VI		<i>M</i>	1076	9653
1971	București	VII	1	<i>N</i>	548	5493
1969	Cluj-Napoca	VII	2	<i>O</i>	400	3622
1972	București	VIII	1	<i>P</i>	357	4006
1974	București	VIII	2	<i>P</i>	336	3784
1977	București	VIII	3	<i>P</i>	255	2738
1980	București	VIII	4	<i>P</i>	393	4558
1984	București	VIII	5	<i>P</i>	525	4692
1975	Cluj-Napoca	IX		<i>R</i>	641	7255
1986	București	X	1	<i>S</i>	388	3540
1987	București	X	2	<i>S</i>	300	2212
1990	București	X	3	<i>S</i>	349	2692
1992	București	X	4	<i>S</i>	371	2757
1994	București	X	5	<i>S</i>	721	5742
1978	Iași	XI	1	<i>Ș</i>	271	4528
1982	Cluj-Napoca	XI	2	<i>T</i>	376	5027
1983	Cluj-Napoca	XI	3	<i>T</i>	387	4217
1994	Cluj-Napoca	XII	1	<i>Ț</i>	240	3856
2002	Cluj-Napoca	XII	2	<i>U</i>	468	2347
1997	Iași	XIII	1	<i>V</i>	325	1747
2002	Iași	XIII	2	<i>V</i>	426	2396
2000	București	XIV		<i>Z</i>	409	4088

Figura 1. Lista tomurilor DLR editate până în 2005.

Din Figura 1 rezultă că numărul total de pagini al volumelor tipărite până în prezent este de 9.562, iar lista cuvintelor definite în dicționar cuprinde 90.950 de intrări. Numărul citatelor din DLR, reprezentând cca 88% din totalul textului, este, în prezent, de peste 3.200.000 (pentru ultimele aproximări, cf. [Vintilă-Rădulescu, 2002: 22]).

Dicționarul a fost elaborat cu mijloace tradiționale. Abia după 1990 a început introducerea informației din DLR în memoria calculatoarelor și editarea volumelor cu asistență computerizată, eliminându-se etape și faze care îngreunau mult ritmicitatea publicării. Pe lângă creșterea randamentului în tipărire, există avantajul salvării textului pe suport electronic, ceea ce poate eficientiza mult procesul de achiziționare integrală a DLR în format electronic, așa cum vom arăta mai jos.

2.1.1. DLR – dicționar general explicativ al limbii române

În calitate de dicționar general, DLR înregistrează și explică toate cuvintele atestate în vorbirea populară, în limba literară și în limbajul literaturii artistice. Terminologia de specialitate (v. exemplul 1) intră în DLR numai în măsura în care a pătruns sau există tendința evidentă de a pătrunde în limba literară generală, în limbajul artistic sau în limba populară, altfel spus, dacă această terminologie este atestată curent în cel puțin două stiluri diferite ale limbii.

exemplul 1:

VENTÎL s. n. (Tehn.) Dispozitiv cu care se reglează închiderea sau deschiderea unui orificiu de trecere pentru lichide și gaze; șuber (1), registru (II 5), sertar (2). V. s u p a p ă . Prin o mică deschidere numită ventil se slobod părțicelele a acestei ape care îndată se prefac în aburi. IC. LUM. (1840), 36¹/12. Vine aerul în rețceptorul comun, unde, apăsînd ventilurile de gratia zaluzelelor, le închide. CUCIURAN, D. 29/2, cf. 28/34, STAMATI, D., POLIZU, ENC. ROM., BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., NICA, L. VAM. 268. Aparatul de sudat autogen... se compune din: rezervor..., butelie de oxigen, manometru, ventil de reducere. IOANOVICI, TEHN. 163, cf. ENC. AGR., SCRIBAN, D. Din [cilindru] iese fluidul prin niște organe numite ventile, supape sau sertare. SOARE, MAȘ. 107. Alimentarea cu abur se face prin ventil separat prevăzut pentru fiecare etaj. IONESCU-MUSCEL, ȚES. 149. Conductele...comunică prin ventile și robinete. BOGZA, A. Î. 30. Prin deschiderea ventilului principal, aerul... comunică cu camera de vid. SANIELEVICI, R. 75, cf. LTR², DL, DP, DM, DER, L. ROM. 1967, 493, M. D. ENC., DEX, DN³. ◊ F i g . Demonismul său refulat și-a găsit o înaltă expresie în mitul demoniului: un ventil romantic care asigură liniștea bătrînului înțelept. BLAGA, Z. 246. ◊ Ventil de siguranță = supapă de siguranță, v. s u p a p ă . Cf. ENC. AGR., LTR². ♦ S p e c . Dispozitiv de închidere a valvei unei camere de cauciuc (la bicicletă, la automobil etc.). Cf. LTR², DER, L. ROM. 1967, 493.

– Pl.: ventile și ventiluri.

– Din germ. **Ventil**.

Pentru că DLR este un dicționar tip tezaur lexical, care are și un caracter istoric, sunt prezenți aici, pe lângă termenii populari (v. exemplul 2), toate regionalismele (ex. 3) și arhaismele (ex. 4).

exemplul 2:

VIFOREĂLĂ s. f. (Popular) Faptul de a *viforî* (1); suflare violentă a vîntului (însoțită de ninsoare); viscolire, viscoleală; (popular) viforire (1). Cf. I. GOLESCU, C., COSTINESCU, DL, DM, DEX, DSR. *Dar-ai, Doamne...* De cu seară ploi, ninsoare, Peste noapte viforeală. TEODORESCU, P. P. 74.

- Pl.: *viforeli*.
- **Viforî** + suf. *-eală*.

exemplul 3:

VIȘEU s. n. **I. 1.** (Transilv. și Ban.) Daltă. V. r ă z u ș . (1). Cf. ANON. CAR., KLEIN, D. 451, 456. *Au cumpărat lemnul din pădure, l-au tăiat și l-au adus acasă, apoi începînd a lucra, i-au trebuit: vișeul, sfreadelul, ciocanul sau maiul și ghilăul.* PETROVICI, P. 213/10, cf. LB, ISER, LM, DR. IV, 161. *Ăla nu-i vișeu pentru cioplit pietri.* VLASIU, A. P. 474, cf. SCL 1959, 222, TAMÁS, ET. WB., FLOREA, T. F., com. din VAȘCĂU, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 208. *Vișăie pintru vișuluiț butuci la roate.* ALRT II 68, cf. ALR I 1 844/315. *Vișău dă spart piatra.* ALR II 6 459 bis/53, cf. 6 459 bis/64, 6 657/36, 53, 64, 76, 105, 235, 250, 316, 325, 334, 346, 6 658/36, 47, 53, 64, 76, 105, 235, 260, 316, 334, 346, 353, 6 678/36, 47, 53, 64, 260, 316, 325, 334, 6 678 bis/36, 53, 235, 250, 260, 316, 349, ALR SN II h 546, ALRM SN I h 366. *Sculptează în lemn de tei cu vișăul.* MAT. DIALECT. I, 198, cf. TEAHA, C. N. 220.

2. (Transilv. și prin Ban.; și în sintagma *vișău de șorubălit*, ALR SN II h 563/349) Șurubelniță (1). Cf. ALR II 6 652/250, 325, ALR SN II h 563, ALRM SN I h 364. ♦ P. r e s t r. (Regional) Lama șurubelniței (1). Cf. ALR II 6 654/64, 235, 250, 349.

3. (Prin Transilv.) Sfiredel (1). Cf. ALR I 1 830/63, 87. ♦ (Regional) Coarbă (Vălcani – Sînnicolaul Mare). Cf. ALR SN II h 562/47, ALRM SN I h 373/47.

4. (Prin Transilv. și prin Ban.) Priboi¹ (I 1). Cf. ALR SN II h 545/53, ALRM SN I h 365/53.

5. (Prin Transilv.) Gealău. Cf. CHEST. II 239/299.

6. (Prin Transilv. și prin Ban.) Cuțitoaie (a potcovarului). Cf. ALR SN II h 539, ALRM SN I h 354.

7. (Regional; în dogărie) Ciumpei (Dobra – Deva). Cf. ALR II 6 704/105.

8. (Regional) Un fel de cuțit, întrebuințat de dogari, la facerea cercurilor (Dobra – Deva). Cf. ALR II 6 702/105.

9. (Regional) Țepușă (I 3 f) (Ghilad – Timișoara). Cf. ALR II 6 618/36.

II. (Regional; în forma *vișlău*) Fiecare dintre cei patru stâlpi de lemn de la colțurile acoperișului unei case țărănești (Crișcior – Brad). Cf. CHEST. II 112/399.

III. (Regional; în forma *vișlău*) „Loc în formă de șanț” (Marga – Oțelu Roșu). L. COSTIN, GR. BĂN. II, 208.

- Pl.: *vișeie* și *vișăuă* (SCL 1959, 222, ALR II 6 652/325, 6 657/53, 316, 325, 334, 346, 6 658/53, 334, 346, 6 678 bis/235, 250, 260, 316, 349, ALR SN II h 546/53, h 563/250). - Și: **vișlău** (SCL 1959, 222, L. COSTIN, GR. BĂN. II, 208, CHEST. II 112/399, ALR II 6 657/353, 6 658/353, ALR SN II h 546/353, ALRM SN I h 366/353; pl. *vișlaie*, CHEST. II 112/399 și *vișlauă*, SCL 1959, 222, ALR II 6 657/353, ALR SN II h 546/353), **jișău** (KLEIN, D. 451, TAMÁS, ET. WB. 859), **jișlău** (KLEIN, D. 451, TAMÁS, ET. WB. 859, 860) s. n.

- Din magh. **véső** (dial. *viső*).

exemplul 4:

VÍNGERE s. f. (Învechit) Acțiunea de a vinge și rezultatul ei. V. **v i n c e**.

1. Victorie¹, biruință. Cf. **v i n c e (1)**. Cf. LB. *Prin vingeri și prin vingeri tăriile vă scad Ș-ast sînge ce le'nundă le sapă din temei. Nu refuzați o pace, o pace-ntremătoare!* HELIADE, O. IV, 482. *După ani șase vezi, în fine, țara ta, Ce din inimă-ai trădat-o ș-al tău braț o apăra. Vingerele-ți sînt înscrise p-acești muri, o, dezertor De legi, credințe.* id. ib. 585, cf. ISER. *Ceialți toți își închipuia că distrugerea barbarilor la Maraton prin victoria atenienilor era finitul rezelului.* ARISTIA, PLUT. 292/27. *Măreți în cugetul lor, îngîmfîndu-se de precedentele vînceri, se răsîndiseră fără a se mai teme... de nimic.* id. ib. 367/13.

2. (În forma *vengere*) Biruință, trimf (**3**). Cf. **v i n c e (2)**. *Că tot născutul de la Dumnezeu învege lumea, și aceasta iaste vengerea ce venge lumea: credința voastră.* CORESI, L. 202/5.

– Pl.: *vingeri* și (învechit, rar) *vengere*. – Și: **vîncere**, **vîncîre** (DA II₁, 871), **véncere** (ib.), **véngere** s. f.
– V. **vinge**.

Cuvintele de argou (exemplul 5) au fost introduse în dicționar numai în măsura în care au pătruns în limbajul familiar și/sau în cel artistic. În dicționar apar și creațiile lexicale ale unor autori de dicționare (v. ex. 6) ori ale unor scriitori (v. ex. 7), dar numai în măsura în care acestea intră în uz și sunt adoptate și de alți autori sau sunt prezente în limba literară generală. De asemenea apar în DLR ca intrări și cuvinte care se întîlnesc numai în expresii (v. ex. 8), precum și cuvinte ce apar numai în unele limbaje speciale (poezie populară - v. ex. 9, descântece - v. ex. 10, ghicitori - v. ex. 11 etc.).

exemplul 5:

VERZIOĂRĂ s. f. (Argotic) Bancnotă de culoare verde (**1 1**). Cf. BUL. FIL. IV, 130, IORDAN, STIL. 351.

– Pronunțat: *-zi-oa-*. – Pl.: *verzioare*.
– **Verde** + suf. *-ioară*.

exemplul 6:

VEȘTEJEĂLĂ s. f. (În dicționarele din trecut) Veștejire (**1 1**). Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, VALIAN, V., POLIZU, PETRI, V., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W.

– Pl.: *veștejeli*. – Și: **veștezălă** (LB), **veștezeală** (BARCIANU), **vestezeală** (COSTINESCU) s. f.
– **Veșteji** + suf. *-eală*.

exemplul 7:

VISCERĂȚIE s. f. (Livresc; cu sens colectiv) **1**. Viscere (**1**). (Fig.) *Viscerația aparatelor era așa de inextricabilă, încît inginerul ședea mereu cu o lupă de ceasornicar la un ochi.* CĂLINESCU, s. 326.

2. Fig. Viscere (**2**). *Lăutarul se agită, vine cu arcușul pînă la urechea ta, își răscolește viscerația, în limbaj comun, măruntaiele.* CĂLINESCU, C. O. 163.

– Din lat. **visceratio**, **-onis**.

exemplul 8:

VIM s. n. (Prin Mold; în e x p r .) **A da** (cuiva) **vim** = a da curaj, putere.
Com. FURTUNĂ. *Mai dă-le câte un vim, c-un rachiuș.* ib.
– Etimologia necunoscută.

exemplul 9:

VÎRLĂVIÓR, -OÁRĂ adj. (Într-o poezie populară) Diminutiv al lui **vîrlav** (1). Cf. UDRESCU, GL. *Puișor de văduvioară, Tinără și vîrlăvioară.* id. ib.
– Pl.: *vîrlăviori, -oare.*
– **Vîrlav** + suf. *-ior.*

exemplul 10:

VLĂSTOȘEÁ adj. (Prin Maram.; într-un descîntec; despre stele) Care aduce rod¹ (1), belșug. *Una stea vlăstoșă, Două stele vlăstoșale, ... Sus pă stele rîdicaș, În sărunia asta o-aruncaș, De-aiasta a bea Ș-a mînca Și s-a încărcă De unt și de grosior.* T. PAPAHAĞI, M. 140.
– Pl.: *vlăstoșele.*
– **Vlăstos** + suf. *-ea.*

exemplul 11:

VILVÁT s. m. sg. (Într-o ghicitoare) Moț¹ (1) (pe capul unor păsări). Cf. PASCU, C. 218. *Am o păsărică cu vilvat; eu-n sus c-o ridic, ea cîntă firfilic; eu-n jos o las, ea face pac în nas (Plosca).* id. ib.
– Etimologia necunoscută.

O situație aparte o au compusele, care sunt lucrate în articole de sine stătătoare dacă sunt perfect sudate (v. ex. 12) sau dacă cel puțin unul dintre elemente nu există independent în limbă, ori dacă au fost împrumutate ca atare. Toate celelalte situații se lucrează, în genere, sub primul lor element constitutiv (v. ex. 13). În schimb, toate derivatele constituie intrări în dicționar (v. ex. 14).

exemplul 12:

VINÁRS s. n. (Regional, mai ales în Transilv.) Rachiu (din vin, din cereale, de prune etc.). [...]
– Scris și: *vin ars* (art. și *vinul ars*), *vin-ars*. – Pl.: *vinarsuri*. – Și: **vinárț** s. n. ALR I 1 673/269.
– **Vin** + **ars** (după germ. *Branntwein*).

exemplul 13:

VÍȚĂ² s. f. **I. 1.** (De obicei determinat prin „de vie”) Arbust din familia vitaceelor, cu rădăcina puternică, cu tulpina scurtă, din care se dezvoltă mlădițe lungi și subțiri care se agață prin cîrcei, cu frunze mari, lobate, cu inflorescența în racem și cu fructe sub formă de boabe succulente, sferice sau ovale, de culoare verde-gălbuie, roșie etc., dispuse în ciorchini; vie¹ (1) (*Vitis vinifera*). [...] ♦ **C o m p u s e**: **viță-albă = a**) arbust agățător din familia ranunculaceelor, cu tulpina subțire, cu frunze penate și cu flori albe, odorante, dispuse în panicule; crește mai ales prin păduri; curpen, (regional) luminoasă, vițișoară (**I a**), vie-pădureană (v. v i e¹) (*Clematis vitalba*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1062, CIHAC, I, 318, BRANDZA, FL. 33, DAMÉ, T. 187, GRECESCU, FL. 22. *Cu decoctul viței-albe, adecă a curpenului... se spală femeile pe cap, ca să le crească părul lung.* CANDREA, F. 310, cf. PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, ENC. AGR., SCRIBAN, D., DL, DM, BORZA, D. 49, 301, FLORA R. P. R. II, 538,

DEX, DSR; **b**) (regional) luminoasă (*Clematis recta*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 571, BORZA, D. 49, 301; **c**) (învechit) împărăteasă (*Bryonia alba*). Cf. GCR I, 356¹/24, BARCIANU, ALEXI, W.; (regional) **viță-neagră** = fluierătoare (*Tamus communis*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1062, BRANDZA, FL. 447, GRECESCU, FL. 555, TDRG, PANȚU, PL., CADE, ENC. AGR. II, 576, BORZA, D. 167, 302, FLORA R. P. R. XI, 436, DSR; (regional) **vița-evreilor** = **a**) (și în formele **vița-evreului**, HEM 721, CONV. LIT. XXIII, 1062, BORZA, D. 161, 301, **vița corcilor**, CONV. LIT. XXIII, 1062, TDRG, PANȚU, PL., BORZA, D. 161, 301, DSR) lăsnicior (*Solanum dulcamara*). Cf. DDRF, GRECESCU, FL. 420, BIANU, D. S., TDRG, PANȚU, PL., BORZA, D. 161, 301, DSR; **b**) zîrnă (*Solanum nigrum*). Cf. BORZA, D. 161, 301. [...]

exemplul 14:

VERDEĂȚĂ s. f. [...]

– Pl.: *verdețuri* și (învechit și popular) *verdețe*, (învechit) *verdețure*.

– **Verde** + suf. *-eață*.

VISTIERNICEĂȘĂ s. f. Soție sau fiică de vistiernic (**I**); vistiereasă. [...]

– Pronunțat: *-ti-er-*. – Pl.: *vistiernicese*. – Și: **visterniceășă** s. f.

– **Vistiernic** + suf. *-easă*.

Omonimia se rezolvă în DLR prin raportarea la etimon, astfel că două grupuri sonore identice formează unități lexicale separate, atunci când au etimologie diferită (v. ex. 15).

exemplul 15:

VIÉR¹ s. m. **1**. Paznic la vie¹ (**2**); lucrător (și proprietar) al unei vii¹; (rar) persoană specializată în cultura viței de vie și în producerea vinurilor, viticultor; (învechit și regional) viaș, (regional) vințeler. V. podgorean (**II**). [...]

– Pronunțat: *vi-er*. – Pl.: *vieri*. – Și: **viár** s. m.

– **Vie¹** + suf. *-ar*.

VIER² s. m. **1**. Porc (**I**) necastrat, apt pentru reproducere; (regional) vierotac, vierotic. [...]

– Pl.: *vieri*.

– Lat. **verres**.

VIER³ subst. (Învechit și regional; de obicei cu determinarea „apei”) Vîrtej (**I 1**). *Îndată ce neștine apucă de intră în vierul apei, nu mai încape alt decît să se lase în cursul ei*. TÎMPEANUL, G. 59/9, cf. DDRF. *Veni apoi în gura alăului și se opri pe loc în vierul apei*. VISSARION, FL. 102.

– Pl.:?

– Cf. *vir³*.

Situația este aceeași și în cazul derivatelor care, prin evoluția fonetică, ajung să fie identice (v. ex. 16).

exemplul 16:

STRUNGĂR¹ s. m. **1**. Muncitor calificat în prelucrarea pieselor la strung¹ (**I**); (regional) strujitor. [...]

– Pl.: *strungari*. [...]

– **Strung¹** + suf. *-ar*.

STRUNGĂR², **-Ă** s. m., s. n., adj. **I 1**. S. m. (Popular) Cioban care mîină oile la strungă¹ (**1**) pentru a fi mulse; p. ext. persoană care îndeplinește diverse munci la stîină; (regional) strungaci (**1**), strungaș (**1**) [...]

– Pl.: *strungari*, *-e*. – Și: (regional) **strungáriu** s. n.

– **Strungă¹** + suf. *-ar*.

Sunt luate în considerare și expresiile, locuțiunile (v. ex. 17), proverbele, zicătorile; locul unităților frazeologice în DLR este în funcție de termenul care imprimă unității o valoare semantică nouă.

exemplul 17:

VÉRDE [...] ◊ Loc. adv. **În verde** = (în legătură cu verbul „a se îmbrăca”) în haine de culoare verde (**I 1**). *Se apleacă adînc ca să sărute mîna unei bătrîne îmbrăcată în verde.* M. I. CARAGIALE, C. 76. ◊ **E x p r . A i se face** (cuiva) **verde înaintea ochilor** sau, regional, **a vedea verde** = a i se face (cuiva) rău (de mînie, de supărare etc.). Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX. *Munciam pînă vedeam verde și tot nu ne plătiam.* GRAIUL, I, 195. [...]

Proverbele și zicătorile sunt introduse în dicționar numai dacă au forme bine fixate în limbă și sunt explicate pe baza izvoarelor din care au fost extrase ori în care sunt explicate (v. ex. 18).

exemplul 18:

VÍTĂ [...] ◊ (În proverbe și zicători) *Vitele se adapă cu apă, și oamenii cu vorbe adînci.* id. ib. X, 158. *De la iarba de runc, vitele se împung.* CONV. LIT. XXV, 714, cf. ZANNE, P. I, 276. *Gardul rău învață vita vicleană.* I. CR. I, 57. *Vita cu căutare îți aduce de mîncare.* I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. VIII, 152. *Numai cu vitele se scoate sărăcia din casă afară.* ISPIRESCU, L. 210, cf. ZANNE, P. I, 692. *Avu zile grămădite Cît carul cu patru vite = se spune a)* despre cineva care ajungînd la o vîrstă înaintată este privit ca o povară pentru cei care îl îngrijesc. Cf. PANN, P. V. III, 141/11, ZANNE, P. II, 536; **b)** despre cineva care a scăpat dintr-o primejdie, dintr-o boală etc. Cf. PANN, P. V. III, 141/11, ZANNE, P. I, 24, II, 536. *Vitelor care treieră nu li se leagă gura (= acela care muncește are dreptul să se folosească și el de rezultatele muncii sale).* Cf. ZANNE, P. I, 692. *Omul la om trage și vita la vită.* PANN, P. V. I, 13/22, cf. ZANNE, P. I, 373. *Ochiul stăpînului îngrașă vita.* ZANNE, P. IV, 621, cf. 622. *Parcă i-a tăiat vita de la gard,* se spune despre un om supărat și posac. Cf. id. ib. III, 165. *Au mîncat și cei de-au pierdut vitele,* se spune, ironic, atunci cînd ora mesei nu este respectată și se mîncecă la ore tîrzii. Cf. CIAUȘANU, V. 210. *Unde vitele nu rage (= departe).* Cf. TEODORESCU, P. P. 387, ZANNE, P. IX, 732. [...]

Caracterul explicativ al dicționarului se reflectă în faptul că lexemele sunt definite și explicate în toate accepțiunile lor cunoscute, indiferent de frecvență sau de răspîndire geografică (exceptând un număr foarte mic de regionalisme și arhaisme rare, semnalate fără glosări în unele izvoare). „Spre a găsi soluții cât mai adecvate varietății mari a faptelor [de limbă], s-au utilizat mai multe procedee de defînire: defînirea prin genul proxim și diferența specifică, delimitarea valorilor semantice cu ajutorul sinonimelor, compararea termenului explicat cu termenii mai apropiați sau mai îndepărtați ca înțeles și indicarea funcțiunilor sintactice (la cuvintele instrumente gramaticale)” [DLR, 1965: XI].

2.1.2. DLR – procese semantice și filiația sensurilor

Complexitatea factorilor care concurează la evoluția semantică a lexicului face ca fiecare cuvînt să aibă propria sa istorie, ca rezultat al unor transformări specifice, pe fondul proceselor semantice cu

caracter general (trecerea de la propriu la figurat, analogia, extensiunea semantică, restrângerea semantică, trecerea de la concret la abstract, trecerea de la abstract la concret, specializarea și generalizarea).

Modificările de natură morfologică ori sintactică petrecute de-a lungul istoriei unui cuvânt sunt strâns legate de evoluția semantică; de aceea, în DLR se notează, de exemplu, tipurile de complemente cu care se construiesc anumite verbe, se subliniază valorile diatezelor reflexive, se precizează valoarea semantică a pluralului unor substantive, se menționează capacitatea adjectivelor de a avea grade de comparație ori întrebuințarea lor adverbială, se marchează regimul prepozițional al unor verbe, alunecarea de la o clasă morfologică la alta etc.

Variatatea și complexitatea factorilor care determină evoluția semantică a cuvintelor se reflectă în tehnica lexicografică de grupare a sensurilor.

Există în DLR trei tipuri fundamentale de filiație a sensurilor: *în lanț*, *în raze* și *arborescentă* (v. Anexa 2, ex. 19, 20, 21).

În primul caz, un sens nou se dezvoltă dintr-un sens anterior, într-o linie simplă, continuă; în cazul al doilea, fiecare sens dezvoltă, radiant, mai multe sensuri; al treilea caz reprezintă o combinație a primelor două, în anumite porțiuni din structura semantică a cuvântului filiația producându-se liniar, iar în altele dezvoltându-se radiant.

Aceste trei tipuri de filiație semantică sunt redată în DLR prin semne și procedee tehnice specifice. O structură liniară se redă prin numerotarea sensurilor cu același tip de cifre (arabe, mai ales) în succesiunea istorică a acestor sensuri, într-o schemă de tipul:

CUVÂNT TITLU indicații morfologice **1**. Definiție. *Exemplul 1*. siglă... *Exemplul n*. siglă.

2. Definiție. *Exemplul 1*. siglă ... *Exemplul n*. siglă.

...

– Indicații gramaticale, ortoepice, de circulație, variante lexicale.

– Indicații etimologice.

Celelalte două tipuri de filiație impun utilizarea mai multor semne. Le enumerăm în ordinea descrescătoare ierarhic: litere majuscule, cifre romane, cifre arabe, litere mici și semne grafice speciale (◇ și ◆ - romburi albe și negre).

Semnele grafice speciale se pot subordona, deopotrivă, sensurilor notate cu cifră arabă și celor notate cu literă mică, mai rar, direct celor notate cu cifră romană.

Romburile servesc la precizarea unei nuanțe de sens, la despărțirea sintagmelor, a locuțiunilor, a expresiilor și la izolarea cuvintelor compuse care nu sunt cuvinte-titlu (intrări). Rombul negru este urmat întotdeauna de o definiție, pentru că marchează o diferențiere semantică mai mare; romb albastru semnaleză mai ales schimbările de ordin stilistic ori gramatical. Schema generală a unor astfel de articole ar putea fi, pentru filiația radială:

CUVÂNT TITLU indicații morfologice

A. indicații morfologice **I.** indicații morfologice **1.** Definiție. *Exemplu 1.* SIGLĂ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

2. Definiție. *Exemplul 1.* SIGLĂ ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

...

II. indicații morfologice **1.** Definiție. *Exemplu 1.* SIGLĂ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

2. Definiție. *Exemplul 1.* SIGLĂ ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

...

B. I. indicații morfologice **1. 1.** Definiție. *Exemplu 1.* SIGLĂ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

2. Definiție. *Exemplul 1.* SIGLĂ ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

...

II. indicații morfologice **1.** Definiție. *Exemplu 1.* SIGLĂ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

2. Definiție. *Exemplul 1.* SIGLĂ ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

...

C. indicații morfologice **I.** indicații morfologice **1.** Definiție. *Exemplu 1.* SIGLĂ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

2. Definiție. *Exemplul 1.* SIGLĂ ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

...

II. indicații morfologice **1.** Definiție. *Exemplu 1.* SIGLĂ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

2. Definiție. *Exemplul 1.* SIGLĂ ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

...

– Indicații gramaticale, ortoepice, de circulație, variante lexicale.

– Indicații etimologice.

pentru filiația arborescentă:

CUVÂNT TITLU indicații morfologice **I.** indicații morfologice

1. Definiție. *Exemplu 1.* SIGLĂ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

2. Definiție. *Exemplul 1.* SIGLĂ ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

...

II. indicații morfologice Definiție. *Exemplu 1.* SIGLĂ ... *Exemplul n.* SIGLĂ.

...

- Indicații gramaticale, ortoepice, de circulație, variante lexicale.
- Indicații etimologice.

Stabilirea ordinii sensurilor se realizează în funcție de etimon, atunci când vechimea atestărilor susține acest principiu. În caz contrar, principiul etimologic se îmbină cu acela al logicii lingvistice și semantice.

Situația este relativ diferită din acest punct de vedere în cazul neologismelor. În definirea acestora, primul sens este considerat de obicei a fi sensul pe care îl are cuvântul în primele atestări românești scrise, chiar dacă acesta diferă de sensul de bază din limba de origine.

Analizându-se experiențele din tradiția lexicografică românească în privința *etimologiei*, în DLR s-a optat pentru aplicarea a trei principii etimologice:

- principiul etimologiei *interne* (v. ex. 22),
- principiul etimologiei *directe* (v. ex. 23),
- principiul etimologiei *multiple* (v. ex. 24).

exemplul 22:

VERZIȘÓR, -OĂRĂ adj., subst. I. Adj. Diminutiv al lui *verde* (I 1); (regional) verzel. [...] – Pl.: *verzișori, -oare*. – Și: (regional) **verdișór, -oără** adj. – **Verde**+ suf. *-ișor*.

exemplul 23:

VIRUSOLÓG, -Ă s. m. și f. Specialist în virusologie; virolog. Cf. DN³, DEX². – Pl.: *virusologi, -e*. – Din fr. **virusologue**.

exemplul 24:

VERB s. n. I. (Gram.) Parte de vorbire care exprimă o acțiune, o stare sau o transformare (progresivă) a subiectului și care se caracterizează printr-o flexiune proprie, numită conjugare. [...] – Pl.: (I) *verbe* și (învechit) *verburi*, (m.) *verbi*. – Și: (învechit, rar) **vérbum** s. n. – Din lat. **verbum**, fr. **verbe**, it. **verbo**.

Etimologia internă presupune căutarea originii unui cuvânt în sistemul de formare a cuvintelor pe terenul limbii române. Acest tip de etimologie privește mai ales cuvintele moștenite din latină, care au generat un mare număr de derivate și compuse. Tot din latină a fost moștenit și sistemul de formare a cuvintelor, care stă la baza mecanismului creației lexicale pe teren românesc, indiferent de originea cuvintelor ce formează familii lexicale ori compuse.

Etimologia directă, curent folosită în dicționare explicative (și istorice) generale, presupune stabilirea originii cuvântului românesc, fără a se lua în considerare și originea etimonului.

Etimologia multiplă exprimă faptul că un cuvânt poate proveni din mai multe surse, simultan sau în epoci diferite⁸.

2.2. Instrumente și resurse lexicografice românești informatizate

Cercetarea lexicografică românească folosește mijloacele și metodele tradiționale. S-a manifestat totuși interesul pentru utilizarea „mijloacelor electronice” din a doua jumătate a secolului trecut. Iorgu Iordan și, în continuare, Ion Dănăilă [Dănăilă, 2000: 36-37] au elaborat programe ample de realizare a unor baze de date și a unor instrumente care să servească la modernizarea metodologiei de lucru pentru realizarea dicționarilor și a studiilor generale referitoare la istoria limbii, pentru cercetarea gramaticală și stilistică a limbii, analiza limbajelor speciale etc. Ca rezultat al acestor inițiative, la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan” s-a început, din 1978-1980, elaborarea primei bănci computerizate de date lingvistice din România, BANDASEM (*Banca de date fono-morfo-semantică a limbii române*). La dezvoltarea BANDASEM a colaborat și Institutul de Lingvistică „S. Pușcariu” din Cluj-Napoca, prin realizarea părții de fonetică/grafematică și de morfologie. S-a creat la Institutul „I. Iordan” modulul de semantică, proiectat pentru un *Dicționar confruntativ de sinonime, de analogii și de asociații al limbii române (DCSAA)*s, redactat, cu mijloace tradiționale însă, până la litera S. S-a mai realizat, la același Institut, o *Bancă de inovații a limbii române*, bazată pe monitorizarea presei scrise și audiovizuale actuale, proiect suspendat în favoarea finalizării ediției a doua a *Gramaticii Academiei*. Un alt proiect, demarat în 2003, este crearea unei baze de date care să cuprindă informațiile din DOOM¹ într-o formă sistematizată și care să permită elaborarea unui DOOM² și a unor dicționare specializate, actualizarea lor permanentă, precum și gruparea cuvintelor în clase, în funcție de caracteristicile lor fonetice, grafice și morfologice. Institutul „I. Iordan – A. Rosetti” a colaborat, prin cercetătorii săi, cu Asociația Română TermRom la realizarea BDT (*Banca de date terminologice*) și are în proiect elaborarea sau definitivarea unor dicționare terminologice bi- și multilingve, care valorifică rezultatele proiectului PRACTEAST din cadrul programului COPERNICUS al Comisiei Europene [Vintilă-Rădulescu, 2002: 28-29]. România este reprezentată, prin Ioana Vintilă-Rădulescu

⁸ Așa cum am arătat mai sus, prima lucrare lexicografică în care este utilizat principiul etimologiei multiple este *Dicționarului limbii române*, redactat de A. T. Laurian și I. C. Massim.

în Rețeaua Panlatină de terminologie (Realiter) și în Rețeaua Francofonă de Amenajare Lingvistică (Rifal) [Matei, 2000: 56-58].

La același institut bucureștean se află în curs de elaborare o *Bancă de texte românești*, inițiată de acad. Marius Sala, care cuprinde deocamdată un corpus de texte din secolele al XVI-lea – al XVIII-lea, integral digitizată, și care se prevede să cuprindă câteva sute de texte din toate epocile. În prezent se lucrează la pregătirea textelor în vederea reprezentării lor în formatul electronic necesar prelucrărilor automate și utilizării lor ca resursă informatizată pentru realizarea proiectelor viitoare. Se dorește ca această *Bancă de texte românești* să fie introdusă într-un corpus comun cu *Banca de texte din faza modernă și contemporană a limbii române*, proiectată a se realiza la Centrul de Studii Românești de pe lângă Universitatea din Anvers [Vintilă-Rădulescu, 2002: 30].

2.3. DLR informatizat (DLRI) – o necesitate și un deziderat

Având în vedere faptul că redactarea integrală a DLR urmează a se finaliza în scurt timp, prin mijloacele tradiționale de lucru, se pune problema reluării și actualizării seriei vechi a *Dicționarului limbii române* (DA), publicat înainte de 1949. Acest lucru este cu atât mai necesar cu cât tirajele fasciculelor editate în prima jumătate a secolului trecut au fost reduse ca număr, încât puține biblioteci dețin seria completă a acestui dicționar, iar îmbătrânirea hârtiei face ca utilizarea volumelor respective să fie dificilă. Pe de altă parte, volumele publicate după 1965 au apărut în tiraje diferite și în continuă scădere; acest fapt se petrece în condițiile în care un instrument ca DLR este absolut indispensabil cercetătorului român și străin interesat de studiul limbii române. Chiar DLR suportă adăugiri și completări, datorită faptului că multe neologisme, pătrunse în limbă de la începutul secolului al XX-lea, regionalisme incluse în *Atlasele lingvistice* sau în culegeri de texte editate în ultimele decenii precum și termeni vechi extrași din documente aparținând secolelor al XVI-lea – al XVIII-lea editate în ultimele decenii [Sala, Mihăilă, în DLR, 2000: VI] nu au fost cuprinse în primele volume ale seriei noi și lipsesc, parțial, și din celelalte tomuri.

De aceea, ideea achiziționării DLR în format electronic constituie o soluție la toate problemele unei reeditări a *Dicționarului limbii române* de la A la Z, ceea ce presupune reluarea, unificarea, actualizarea întregului material din DA și DLR. Avantajele utilizării DLRI ar spori cu atât mai mult cu cât este posibilă valorificarea băncilor de date în curs de elaborare la Institutul „Iorgu Iordan – A.

Rosetti” (*Banca de texte românești, BANDASEM, Banca de inovații a limbii române, baza de date DOOM, BDT*, realizată de TermRom).

Realizarea DLRI are următoarele avantaje:

- se realizează o amplă bază de texte/atestări utilizabile în actualizarea articolelor din DA și a celor din primele volume ale DLR, având în vedere numărul foarte mare de citate din DLR;
- se pot face completări și corectări direct în textul DLR, fără a mai fi necesară tehnoredactarea textului, așa cum s-a procedat la tomurile DLR publicate după 1990;
- se pot observa și corecta mult mai ușor inconsecvențele și diferențele existente între volumele DLR datorate faptului că lucrarea a fost elaborată de mai multe generații de redactori, în trei centre diferite, în manieră sensibil diferită;
- se pot extrage modele de definiție (există formule tipizate în cazul anumitor termeni precum erele geologice, lunile anului, zilele săptămânii, numele de plante și animale sau în cazul anumitor părți de vorbire, precum numeralul, pronumele ș.a.) care să fie generate automat, redactorului lexicograf rămânându-i sarcina de revizuire a definițiilor;
- se pot face alinieri de sens cu dicționare străine de același tip, care să poată fi utilizate ulterior în ameliorarea traducerilor automate și în dezambiguizarea semantică;
- poate fi utilizat ca sursă semnificativă de informații în cercetări de lingvistică computațională dedicate limbii române;
- tehnologia informatică ce îl va însoți va face posibil accesul încrucișat pe intrare, sens, exemplu etc., cu indexarea automată a diferitelor resurse lexicale, inclusiv a DLRI însuși;
- dar, mai ales, va constitui suport și sursă de inspirație pentru proiecte lexicografice îndrăznețe, ca, de exemplu, o tehnologie ce ar actualiza semiautomat conținutul dicționarului în ritm cu evoluția limbii;
- poate fi publicat mult mai ieftin pe suport electronic, valorificând, pentru cei interesați, și informația din MDA [*Micul dicționar academic 2001–2004*].

Din colaborarea între informaticienii ieșeni și lingviștii de la Institutul „A. Philippide” a apărut ideea realizării, împreună, a unui program de transpunere a DLR din forma tipărită în format electronic, adică a realizării unui instrument lexicografic la nivelul standardelor internaționale. În același timp, DLR electronic constituie o adevărată bancă de date – un corpus uriaș de cuvinte definite, explicate, ierarhizate semantic și aliniat cu alte dicționare românești și europene. Numărul foarte mare de citate este, de asemenea, o calitate foarte importantă a DLR, pentru că fiecare atestare este definită și suma acestor contexte devine o resursă în realizarea unor programe de dezambiguizare semantică pentru limba română⁹. La propunerea profesorului dr. Dan Cristea, a fost inițiat un proiect în cadrul căruia să se propună o tehnologie de achiziționare și să se realizeze un studiu de fezabilitate a acesteia.

O echipă formată din lingviști lexicografi și informaticieni [v. Anexa 1] de la Facultatea de Informatică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” a propus acest proiect Ministerului Educației și Cercetării spre susținere bugetară. Astfel, în urma competiției de proiecte a CNCISIS pentru anul 2003, Institutul „A. Philippide” a obținut finanțare pentru proiectul *Dicționarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziționarea* pentru o perioadă de trei ani. Proiectul a fost finalizat cu succes. Echipa de cercetare, îmbogățită în timp, a reușit să construiască un instrument de achiziție a DLR în format XML¹⁰, numit convențional DLReX, care, bazat pe o euristică specifică DLR și printr-o interfață¹² „prietenosă”, permite accesarea informației din DLR electronic, adăugarea de pagini precum și corectarea sau modificarea textului DLR, în vederea realizării unei a doua ediții, uniformizate și actualizate. Este de remarcat că opțiunea pentru o notare în XML a conținutului dicționarului permite accesul

⁹ În lucrarea sa de licență, *Determinarea sensurilor cuvintelor folosind DLR informatizat* (i. e. eșantionul propus spre achiziționare), 2005, Bogdan-Mihai Aldea a reușit să stabilească sensul a șapte verbe începând cu litera V dintr-un text neadnotat (romanul *1984* al lui G. Orwell), cu un randament de peste 70%.

¹⁰ XML – *eXtensible Markup Language*) – (<http://www.w3.org/XML/>) reprezintă un standard de adnotare a documentelor ce conțin informație structurată. În cazul de față, XML permite atașarea de indicații de conținut câmpurilor unei intrări din dicționar.

¹² Interfața om-mașină permite interacțiunea dintre un utilizator uman și un sistem informatic, prin operarea de către utilizator a unor obiecte grafice – meniuri, icoane, butoane.

la informații prin tehnicile uzuale ale bazelor de date cât și recuperarea formatului inițial tipărit ori modificarea acestuia, după criteriile dorite.

Pentru început este nevoie de achiziționarea integrală a DLR (literele *M – Z* și *D, E, L*), utilizând mijloacele deja dezvoltate. Deși în parsarea intrărilor dicționarului o gramatică formală, constituită pe baza normelor DLR, este de preferat unui set de euristici, pentru că un proces de parsare ghidat de gramatică este de natură să pună în evidență inclusiv erorile umane de formatare, elaborarea ei este o activitate extrem de laborioasă, ce necesită un efort de programare îndelungat și costisitor. De aceea, în DLReX, s-a optat, deocamdată, pentru o soluție care să aducă rezultate semnificative într-un timp relativ scurt: elaborarea unui mecanism de extragere de tip „pattern-matching”¹³ și a unei colecții de șabloane. În felul acesta, normele DLR vor fi utilizate de program numai într-o fază de regenerare a paginii tipărite, activitate mult mai ușor de controlat.

Faza următoare presupune rediscutarea și adaptarea normelor DLR la formatul electronic, pe de o parte, și, pe de altă parte, rafinarea gramaticii DLR, în urma eventualelor adaptări. Pentru realizarea unui sistem automat de extragere a atestărilor, urmat ulterior de o clasificare a acestora pe sensuri, transpunerea DLR în format informatic ar trebui completată de achiziționarea corpusului de texte utilizate ca sursă bibliografică. S-ar putea trece, în aceste condiții, la corectarea, unificarea și actualizarea seriei noi a *Dicționarului limbii române*.

În ceea ce privește seria veche a *Dicționarului limbii române*, DA, și aceasta ar putea fi, pentru început, recuperată prin scanare și apoi prelucrată în vederea achiziționării.

În fine, ulterior acestei faze, ce s-ar putea desfășura și paralel cu fazele anterioare, ar fi posibilă realizarea unei noi ediții integral unificate și actualizate a *Dicționarului limbii române*¹⁴.

¹³ Potrivire de șabloane.

¹⁴ Vezi în acest sens propunerile făcute de Cristina Florescu la Atelierul de lucru *Resurse Lingvistice Românești și Instrumente pentru Prelucrarea Limbii Române*, Iași, 3 noiembrie 2005 (www.consilr.info.uaic.ro)

Partea a II-a

Pași spre DLR informatizat

1. *Premise*

În contextul de „unitate prin diversitate” pe care îl presupune Uniunea Europeană și pe fondul procesului tot mai accentuat al globalizării, păstrarea limbilor și culturilor actuale se bucură de un interes deosebit, fiind susținută de organisme internaționale precum Comisia Europeană [Tufiș, Cristea, 2002]. Ținând seama de situația particulară a limbii române, este evident că orice efort în direcția menținerii identității lingvistice contribuie și la îmbunătățirea comunicării între toți vorbitorii de limbă română, inclusiv a celor din afara granițelor – răspândiți în țări precum Republica Moldova, Ucraina, Ungaria, Serbia, Bulgaria, alte țări ale Comunității Europene și ale continentului american – așa cum se dorește și prin actualul program guvernamental: „*Guvernul României are datoria a acționa pentru sprijinirea dezvoltării și exprimarea identității culturale a românilor din afara granițelor României*”¹⁵.

Colaborarea strânsă între lingviști și informaticieni poate duce la atingerea acestui scop, în contextul societății informaționale actuale. Versiunea electronică a DLR unificat și actualizat – obiectiv de viitor, pentru care demersul de față înseamnă o bază de pornire – va oferi comunității românilor de pretutindeni, dar mai ales lingviștilor și, cu deosebire, romaniștilor, tezaurul limbii române, precum și mai multe posibilități pentru aplicațiile de procesare a limbajului natural pentru limba română, incluzând traducerea automată și cea asistată de calculator, acces multimedia inteligent la Internet, regăsirea informației (prin căutarea unor cuvinte-cheie sau concepte), extragerea informației (legate de un anumit subiect, deci de un anumit cuvânt-cheie), sumarizare automată, dezambiguizare semantică, achiziția de cunoștințe etc.

Prin obiectivele sale, proiectul *Dicționarul limbii române (DLR) în format electronic* se integrează într-un program amplu de informatizare a cercetării lingvistice românești, coordonat în prezent

¹⁵ Programul de Guvernare, Capitolul 24 – *Politica în domeniul relațiilor cu românii de pretutindeni*, <http://www.gov.ro/obiective/afis-docdiverse-pg.php?iddoc=268>.

de Comisia de Informatizare pentru Limba Română din cadrul Academiei Române, Secția de Știința și Tehnologia Informației, subsumându-se totodată obiectivelor prioritare privind informatizarea ale Ministerului Educației și Cercetării. Scopul Comisiei de Informatizare pentru Limba Română îl constituie apărarea identității limbii române prin promovarea studiilor dedicate ei dintr-o perspectivă informațională [Cristea, Tufiș, 2002].

În perioada 2003 – 2005, s-au studiat modalitățile de achiziționare în format electronic a *Dicționarului limbii române*. Pe lângă atingerea acestui obiectiv central, s-au putut crea și o serie de aplicații ce facilitează utilizarea informatizată a materialului existent în DLR.

În proiect au fost implicați tineri cercetători din domeniul lexicologiei-lexicografiei și din domeniul informaticii – cu predilecție al lingvisticii computaționale, care au format o echipă omogenă, datorită faptului că dificultățile de comunicare au fost depășite prin specializarea interdisciplinară.

Ulterior unei faze de documentare și verificare, s-a optat pentru utilizarea, ca formulă de citire și convertire a DLR în format XML, a unei euristici specifice DLR, care permite recunoașterea, pe baza caracteristicilor formale ale textului, a unor câmpuri de text, fiecare cu semnificație bine determinată. Realizarea obiectivului inițial care se referea la definirea unei gramatici lexicografice proprii DLR a fost amânată; atingerea acestui obiectiv s-a dovedit imposibil de realizat în condițiile date (restricțiile de timp, mijloacele tehnice avute la dispoziție), rămânând ca, după ce se va finaliza achiziționarea DLR cu ajutorul *DLR_{ex}* – instrumentul de achiziționare, prelucrare și consultare a DLR, creat în cadrul acestui proiect –, să fie semnalate toate problemele privitoare la normele DLR în vederea rediscutării și adaptării acestora condițiilor de formalizare optimă. Ulterior, va fi posibilă definirea unei gramatici cu un număr rezonabil de reguli, astfel încât funcționalitatea și randamentul să fie îmbunătățite.

2. Etapele de lucru

Trecerea DLR din forma tipărită în format electronic a presupus câteva etape:

- ⇒ scanarea unui eșantion de pagini tipărite din fiecare fasciculă a ediției DLR;
- ⇒ convertirea imaginii digitale în format .doc; s-a optat pentru formatul RTF (Word), din motive care vor fi dezvoltate *infra*;
- ⇒ corectarea manuală a erorilor apărute în urma scanării și a convertirii;

⇒ procesarea textului cu ajutorul DLReX și transpunerea lui în format XML.

Prelucrarea unei pagini din DLR, conform celor 4 etape descrise *supra*, este redată în Anexa 3.

Odată parcurse aceste etape, s-a obținut un fișier XML care cuprinde peste 400 de pagini tipărite din DLR. Pentru parcurgerea tuturor etapelor necesare procesării unei pagini tipărite au fost necesare, în medie, 45 de minute. Cea mai costisitoare operație, din perspectiva timpului necesar, s-a dovedit a fi aceea de corectare. Numărul mare de erori a fost determinat de calitatea hârtiei și a tiparului din volumele editate înainte de 1990, de performanțele tehnice ale scannerului și ale programului (OCR¹⁶) de recunoaștere/convertire a imaginii digitale în text¹⁷. De aceea, pentru ameliorarea vitezei de lucru, este necesară îmbunătățirea instrumentelor tehnice, utilizarea unor programe de convertire adaptate recunoașterii simultane a mai multor limbi, inclusiv a celor ce nu utilizează litere latine, precum și accesul la textele tehnoredactate computațional după 1990, pentru a se elimina etapele scanării, convertirii și, parțial, a corectării, în cazul acestora. Chiar în condițiile actuale, este încurajator faptul că s-ar putea realiza achiziționarea integrală a DLR într-un timp real acceptabil, respectiv cca. 5300 de ore, ceea ce reprezintă, raportat la o normă de opt ore, treizeci de luni de lucru pentru o singură persoană.

În condițiile optimizării condițiilor de lucru, se apreciază că timpul s-ar reduce semnificativ: ar fi necesare cca. 3000 de ore, adică optsprezece luni pentru o persoană. O interfață de tipul DLReX ar face activitatea unui operator uman mai eficientă și, cu siguranță, mai plăcută decât clasică dactilografiere/tehnoredactare.

2.1. Limbajul de programare folosit și formatul fișierelor de intrare

Ideea de bază a aplicației constă în trecerea integrală a DLR-ului din format tipărit sau parțial digital într-un format integral electronic și anume în format XML. În urma scanării filelor de dicționar, a convertirii acestora prin OCR și a corectării de către lingviști lexicografii (care sunt familiarizați cu formatul standard al DLR-ului) au rezultat fișiere Word cu extensia .doc. Formatarea specifică

¹⁶ Un OCR, *Optical Character Recogniser*, permite transformarea imaginilor (texte scrise pe hârtie, captate de un scanner) în text editabil pe computere.

¹⁷ Această modalitate de lucru a mai fost folosită. Un exemplu este realizarea bibliotecilor electronice din S.U.A. și din Franța.

diferitelor secțiuni ale unui intrări din DLR permite trecerea dicționarului din format .doc în format XML.

Pentru ca fișierele .doc să fie procesate cu succes de către DLReX, s-au studiat comparativ două limbaje de programare, stabilind astfel care este cel optim din punctul de vedere al facilitării lucrului cu fișierele de intrare. În prima fază s-a încercat implementarea aplicației în Delphi 7 (<http://www.borland.com/delphi/>), datorită componentelor integrate ale acestuia care procesează direct fișierul .doc. Dar, chiar dacă la citirea dintr-un fișier .doc limbajul Delphi 7 păstrează formatul textului, făcând diferențele dintre fragmentele scrise în format Normal, Italic, Bold etc., nu același lucru se întâmplă și în cazul secvențelor de text formate cu SMALLCAPS. Cum fiecare exemplu pentru atestarea unui sens sau subsens al unui cuvânt conține și o siglă, adică o referire către bibliografie, iar sigla este în format smallcaps, folosirea limbajului Delphi nu ar permite recunoașterea siglelor care sunt interpretate ca text obișnuit, în format Normal.

Deoarece sigla este foarte importantă, iar recunoașterea ei în dicționar ar ajuta la parsarea acestuia, s-a optat pentru JAVA ca limbaj de programare, deoarece acesta lucrează mai ușor cu șiruri de caractere (structuri de tip *String* în Java) și prelucrarea acestora este mai facilă în acest mediu de programare. Pentru că JAVA citește foarte greu din binar (modul în care sunt salvate în fișiere documentele Word), s-a optat pentru ca formatul fișierelor schimbate între OCR și program să fie RTF (Rich Text Format).

2.2. Modelul

La baza parsării DLR-ului stă formatarea textului, convențiile de

CUVÂNT parte de vorbire, sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]
A sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]
I sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]
 1 sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]
 a) sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]
 b) sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]

 2) sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]

II sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]

III sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]

B sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]

C sensul cuvântului [*exemplu ilustrativ* SIGLA]

- informații ortoepice, gramaticale, de circulație ...
- informații etimologice

Figura 2: Schema generală a unei intrări în DLR

numerotare a sensurilor și subsensurilor unui cuvânt-intrare cât și prezența unor simboluri speciale cum ar fi \blacklozenge = rombul negru, \lozenge = rombul alb (etc.). O intrare din dicționar păstrează, în linii mari, formatul ilustrat în Figura 2.

Apariția unui simbol special semnifică introducerea unui nou sens al cuvântului: rombul alb „ \lozenge ” marchează un sens apropiat de sensul sub care se află sau indică un anumit regim gramatical, iar rombul negru „ \blacklozenge ” introduce un sens mai depărtat. Ambele simboluri pot apărea oriunde sub un sens din schema unei intrări generale prezentate mai sus, nefiind specificată o anumită regulă de apariție a acestora.

După citirea unei intrări din dicționar se construiește un vector în care se memorează, în ordinea citirii din fișier, fiecare fragment cu formatare diferită față de cele direct învecinate (fragmentul ce îl precedă și respectiv cel de după el). O parsare a vectorului, bazată pe modul de scriere al unei intrări din dicționar, ar putea duce la fișierul XML final.

Însă deși unele fragmente erau vecine în text și aveau și aceeași formatare, ele erau salvate în fișierul RTF cu formatari diferite. În această etapă au ridicat probleme și unele caractere speciale precum “ ” (spațiul), “”” (ghilimelele), “.” (punctul), “,” (virgula), care mai ales în interiorul unor secvențe formate în *Italic* sau *Bold* nu păstrează acest format, fiind procesate cu format *Normal*. Aceste diferențe de formatare, apărute în urma scanării, sunt greu sesizabile de către un corector uman.

Această inconsecvență în formatarea unor secțiuni ale unei intrări apare și în cazul siglelor: în interiorul acestora unele cuvinte au formatare diferită de cea specifică siglei. Cele mai frecvente astfel de cuvinte sunt: „id”, „ib”, „în”, „cf.”, „din”.

Formatarea diferită a tipurilor de informații (ortoepice, gramaticale, etimologice, etc.) precizate în finalul unei intrări pot conduce la erori în parsarea vectorului ce memorează secvențele formate diferit, conform cu semnificația lor în intrarea respectivă.

2.3. Soluții în vederea evitării erorilor de parsare

Problemele mai sus menționate, generatoare de erori în momentul parsării vectorului au fost evitate printr-o preprocesare a vectorului, anterioară parsării. S-a urmărit aducerea vectorului într-o formă mai restrânsă prin determinarea formatarii corecte a caracterelor ce nu-și păstrau formatarea corectă (cazul caracterelor speciale și al cuvintelor

din interiorul siglelor) și prin aducerea la aceeași formatare a informațiilor din listele ce încheie o intrare.

Parsarea vectorului obținut în forma restrânsă corectă și construirea efectivă a fișierului în format XML se bazează pe succesiunea stilurilor fragmentelor, prezentată în Figura 2, la care se adaugă și tratarea cazurilor particulare ce au fost constatate pe parcursul testării aplicației pe un eșantion cât mai larg de pagini din DLR.

Fiecare intrare din fișierele prelucrate este considerată ca element separat al vectorului, astfel că erorile de formatare ale unei intrări nu periclitează parsarea tuturor fișierelor folosite.

Datorită faptului că volumele DLR-ului au fost scrise de către autori diferiți, precum și faptului că unele volume sunt mai vechi iar altele au fost scrise mai recent, inconsecvențele de formatare a secțiunilor intrărilor din diferitele fascicule ale DLR pot da erori la parsare sau ridica probleme pe măsură ce sunt procesate fasciculele respective. Însă aplicația poate fi mereu îmbunătățită pentru ca parsarea sa aibă un procentaj cât mai mare de reușită, fără a fi nevoie de prea multe intervenții manuale din partea factorului uman, care să trateze eventualele cazuri particulare.

2.4. Aplicația realizată și funcționalitatea acesteia

Instrumentul creat în cadrul proiectului de cercetare a fost numit **DLRex** și reprezintă un instrument de achiziționare, prelucrare și consultare a Dicționarului Limbii Române în format electronic. Caracteristicile principale ale **DLRex**, care vor fi precizate și detaliate în continuare, au la bază funcționalitatea acestui instrument nou creat:

- permite transpunerea textului DLR din format RTF (Word) în format XML;
- permite vizualizarea fișierelor XML prin revenire în .doc;
- construiește DLR-ul în format electronic;
- permite actualizarea și unificarea DLR;
- este o interfață de consultare și interogare a DLR în format electronic.

Funcționalitatea de bază a aplicației este aceea de transpunere a DLR-ului în format electronic (XML). Inițial aplicația are un fișier XML gol. Pentru crearea DLR-ului electronic sau pentru adăugarea de noi pagini la cele existente deja, se încarcă în program fișierele RTF prin apelarea comenzii **Intrare** din meniul **Adaugare**, după cum este ilustrat în Figura 3.

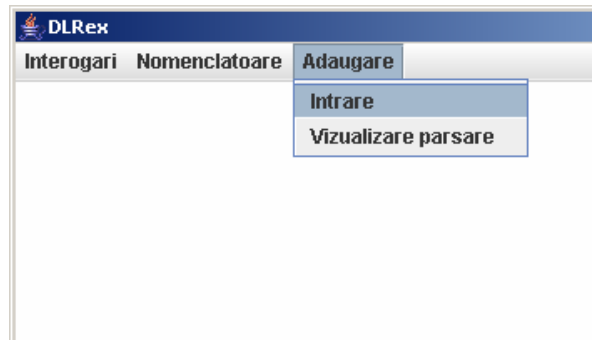

Figura 3: Captură de ecran: încărcarea în DLReX a fișierelor RTF de intrare

La intrare se pot selecta mai multe fișiere, în cazul în care scanarea și corectarea paginilor din dicționar s-a făcut pe fiecare pagină în parte și nu s-au pus ulterior în același fișier toate paginile lucrate. În cazul în care se încarcă în aplicație simultan mai multe fișiere, condiția este ca acestea să fie selectate în ordinea numărului paginilor din dicționar, ca în Figura 4, pentru ca, în cazul în care o intrare în dicționar începe la sfârșitul unei pagini și continuă pe următoarea, aplicația să identifice pagina următoare și să facă saltul necesar pentru realizarea corectă a parsării intrării respective.

În urma parsării fișierelor, aplicația construiește un fișier XML temporar în subdirectorul „data” al aplicației, al cărui nume este de forma “DLR_” + data și ora

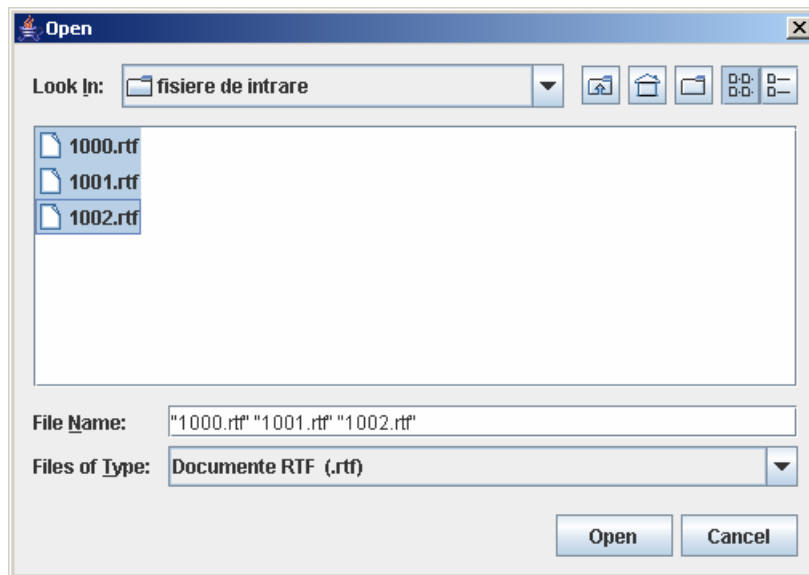

Figura 4: Captură de ecran: ordinea de încărcare a fișierelor în DLReX

la care a fost scris + “.xml”. Acest fișier temporar este conceput pentru a evita introducerea datelor nedorite în fișierul XML din subdirectorul „dlr” al aplicației, în care este păstrat DLR-ul creat până în momentul respectiv.

Pentru adăugarea la fișierul XML ce conține DLR a unui fișier XML temporar, trebuie să se verifice mai întâi dacă parsarea s-a realizat cu succes. Pentru aceasta se deschide fișierul XML rezultat în urma parsării prin comanda **Vizualizare parsare** din meniul **Adaugare**.

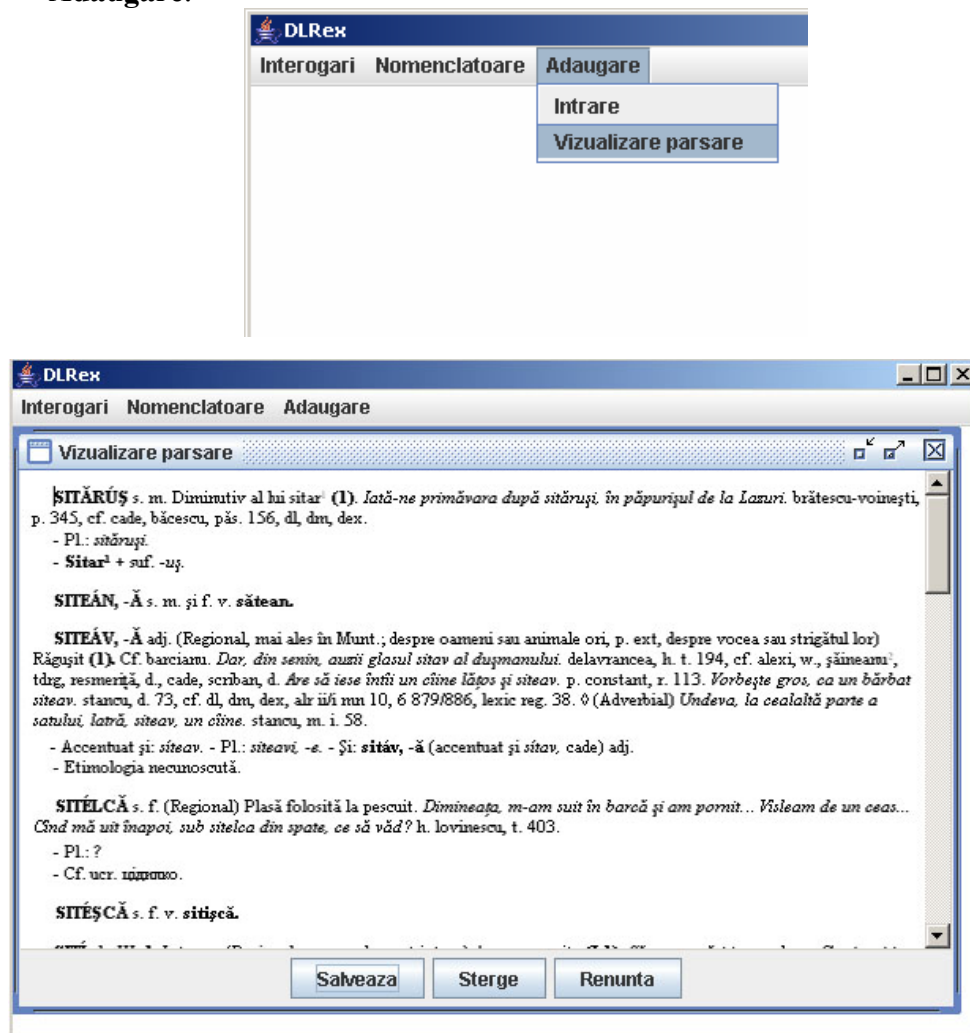

Figura 5: Capturi de ecran: deschiderea și vizualizarea unei parsări

În cazul în care rezultatul în urma parsării este corect, trebuie apăsat butonul “Salveaz•” pentru a adăuga noile pagini parsate la fișierul DLR construit până în acel moment. Dacă parsarea nu este corectă, trebuie apăsat butonul “•terge”, pentru a muta fișierul temporar construit în urma parsării în directorul de backup,

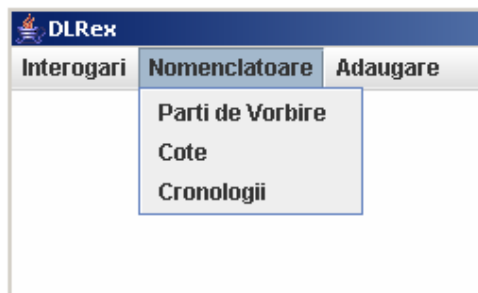

Figura 6: Captură de ecran: Meniul *Nomenclatoare* din DLReX

urmând ca ulterior să se corecteze în fișierul RTF greșelile de formatare, apoi să se încerce o nouă parsare. În situația în care utilizatorul nu este decis ce acțiune dorește să realizeze și vrea să amâne decizia, apasă butonul “Renun●●”, ceea ce permite reluarea ulterioară a operațiunii.

Pentru cazul în care parsarea este corectă, se verifică dacă sunt

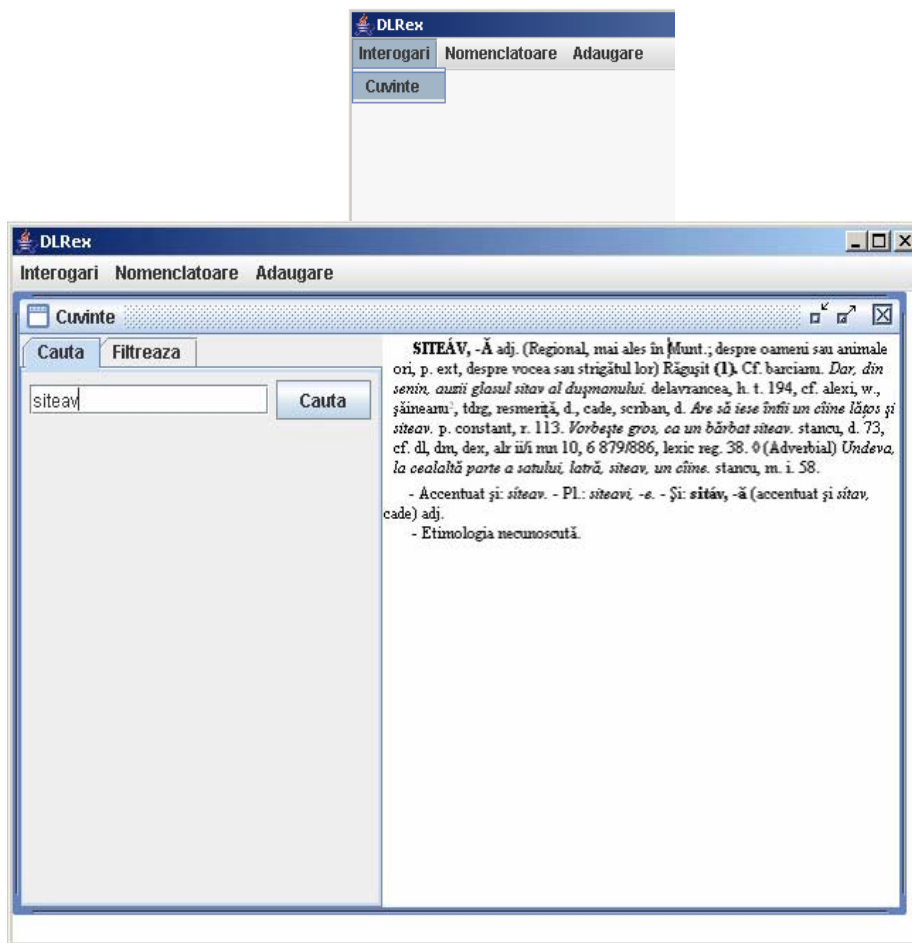

Figura 7: Capturi de ecran: Căutarea cuvintelor din DLR folosind DLReX

introduse toate părțile de vorbire din fișierele parsate. În cazul în care unele părți de vorbire nu au fost recunoscute, acestea sunt semnalate utilizatorului pentru corectări ori a putea fi adăugate în listă, conform codificării interne stabilite în prealabil. Pentru aceste operații sau pentru editarea cotelor ori a cronologiilor, se folosește submeniul din mijloc al aplicației, **Nomenclatoare**, ilustrat în Figura 6.

Aplicația are de asemenea un modul de interogări (căutare a cuvintelor în DLR) ce poate fi accesat din primul submeniu al aplicației, ca în Figura 7.

Căutarea unui cuvânt în DLR se poate face simplu sau într-o manieră avansată, în care poate fi selectat modul după care să se realizeze căutarea (Figura 8).

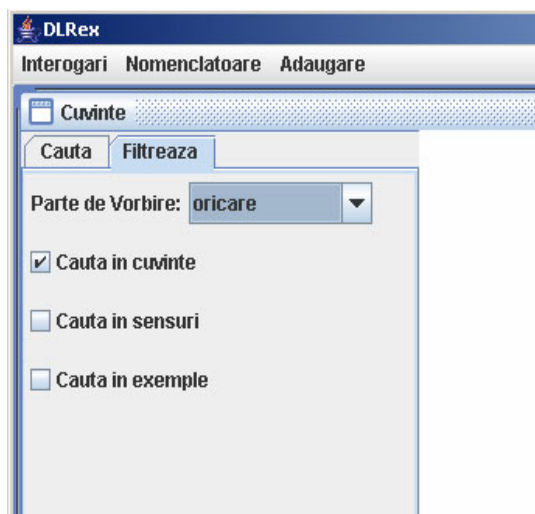

Figura 8: Captură de ecran: Căutarea cuvintelor din DLR folosind filtrări speciale

Timpul mediu de adăugare (parsarea împreună cu verificarea corectitudinii) a unei pagini din DLR în format RTF variază între 30 și 60 de secunde. Acest timp poate crește în cazul apariției unor particularități de formatare, care nu au fost întâlnite în paginile de test ale aplicației.

3. Concluzii

Prin realizarea acestui proiect s-a făcut un pas important în favoarea eficientizării procesului de transformare a *Dicționarului Limbii Române (DLR)* în format electronic, devenind astfel instrument și bază de date fundamentale pentru informatizarea cercetării lingvistice românești, a celei lexicografice în special, dar și pentru crearea resurselor și instrumentelor necesare situării cercetării filologice românești la nivelul cerut de standardele contemporane din țările avansate în acest domeniu.

Poate părea ambițioasă această perspectivă, dar eforturile realizate până în prezent de membrii Consorțiului de informatizare pentru limba română („Consorțiul pentru Informatizarea Limbii Române reprezintă o inițiativă ce își propune să eficientizeze eforturile cercetătorilor lingviști și informaticieni care lucrează în domeniul limbii române prin promovarea mijloacelor informatice de prelucrare lingvistică. El concretizează o mult dorită evoluție a cercetării românești și din diasporă în Tehnologia Limbajului Uman și reflectă o activitate de pregătire desfășurată pe parcursul anilor 2000-2001, la care au participat colective din Iași, București și Chișinău”. <http://consilr.info.uaic.ro/>), precum și cadrul științific construit de acesta îndreptătesc speranța ca, prin cooperare interinstituțională și transdisciplinaritate, prin conjugarea rezultatelor cercetărilor desfășurate în mai multe centre și instituții, perspectiva în care ne situăm să devină realitate.

DLR_{rex} deschide posibilități încurajatoare. Cu ajutorul acestui instrument este realizabilă achiziționarea integrală a *Dicționarului Limbii Române (DLR)* și, ulterior, achiziționarea *Dicționarului Academiei (DA)*, editat sub coordonarea lui Sextil Pușcariu în prima jumătate a secolului al XX-lea, potrivit unei euristici analoage celei care a permis transpunerea DLR în format XML; în fine, va fi posibilă actualizarea DLR integral, de la A la Z, și realizarea unor ediții viitoare, cu ritmicitatea și eficiența pe care mijloacele actuale le permit, în concordanță cu nivelul cercetării avansate în domeniu. Acest deziderat nu poate fi atins fără a se crea, paralel, un corpus de texte românești suficient de mare, reprezentativ și performant pentru respectarea standardelor științifice ale acestei lucrări fundamentale a culturii române.

Proiectul propune căi de realizare a unui obiectiv ce nu poate fi atins fără suport instituțional – ne referim în primul rând la Academia Română și la Ministerul Educației și Cercetării – care să promoveze și să susțină un atare demers, ce presupune implicarea cercetării interdisciplinare, formarea de cercetători cu specializare multiplă,

crearea unui cadru juridic care să permită accesul liber al cercetătorului la resursele lingvistice (publicații, instrumente etc.) realizate sub egida Academiei, precum și a celor realizate în cadrul cercetării din sistemul de învățământ universitar. Fără acest sprijin, entuziasmul care a dus la realizările de până în prezent își pierde forța sau rămâne, cel mult, o manifestare epigonică a mitului sisific.

Asemenea perspective nu sunt numai virtuale. O parte dintre ele pot fi atinse într-un timp real mulțumitor. Soluțiile propuse aici sunt constructive și există convingerea că, prin susținerea Academiei Române, ca for tutelare, rezultatele de până în prezent pot fi valorificate.

Anexe

Anexa 1. Echipa de cercetare

Director proiect
cercet. șt. pr. gr. I dr. Cristina FLORESCU ✍

Cercetători:
masterand Bogdan-Mihai ALDEA 📧 – 2005
prof. univ. dr. Dan CRISTEA 📧 – 2003-2005
cercet. șt. dr. Elena DĂNILĂ ✍ – 2003-2005
asist. univ. drd. Corina FORĂSCU 📧 – 2004-2005
cercet. șt. gr. II dr. Gabriela HAJA ✍ – 2003-2005
cercet. șt. gr. III dr. Laura MANEA ✍ – 2004-2005
asist. drd. Oana POSTOLACHE 📧 – 2003-2004
asist. drd. Georgiana PUȘCAȘU 📧 – 2003-2004
masterand Monica PĂDUREANU 📧 – 2003-2005

Au mai colaborat:
asist. cercet. drd. Marius-Radu CLIM ✍ – 2004-2005
masterand Vlad-Iulian TĂNĂSESCU 📧 – 2004
și alți studenți la masterul de *Lingvistică computațională* de la
Facultatea de Informatică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași

✍ Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei
Române, Filiala Iași
📧 Facultatea de Informatică a Universității „Al. I. Cuza” Iași

Anexa 2. Filiația sensurilor

exemplul 19:

VIDĂ¹ vb. I. T r a n z. (Rar) **1.** (Complementul indică recipiente) A face să-și piardă complet conținutul (lichid, solid etc.); a goli, a deșerta. Cf. ALEXI, W. *A vidat lada de porumb*. SEVERIN, S. 143, cf. CADE, SCRIBAN, D., DN³, DSR.

2. (Fiz.) A realiza vid (**II 2**) într-un spațiu închis, a elimina gazele conținute de un recipient. Cf. MARIAN – ȚIȚEICA, FIZ. I, 178, M. D. ENC., DEX, DN³.

3. F i g. (Complementul indică idei, noțiuni etc.; urmat de determinări introduse prin prep. „de”) A lipsi, a priva (de înțeles, de semnificație, de conținut). *Principiile directeoare nu par a mai fi judecări ci prejudecări – cel mai adesea vidate de rațiune*. ROMÂNIA LITERARĂ, 1977, nr. 26, 16/1.

4. F i g. (Complementul indică conflicte, incidente, litigii etc.) A face să înceteze; a termina, a sfârși, a încheia. Cf. ȘĂINEANU, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. *Dorește... să vîdeze conflictul, neînțeles după el, între Franța și Italia*. RALEA, S. T. I, 304.

– Prez. ind.: *vîdez*.

– Din fr. *vider*.

exemplul 20:

VIÉSPE s. f., s. m. **I. 1.** S. f., (regional) s. m. Nume dat mai multor insecte himenoptere, asemănătoare cu albina, prevăzute de obicei în partea posterioară a abdomenului cu un ac și cu o pungă de venin, dintre care cele mai cunoscute sînt două: **a)** (și în sintagmele *viespe de casă*, MARIAN, INS. 217, 218, *viespe de cîmp*, id. ib., *viespe de pămînt*, id. ib.) insectă cu trupul foarte subțire la mijloc, cu abdomenul galben și care trăiește în roiuri organizate; (popular) viespar (**I 1 a**) (*Vespa vulgaris*). [...] **b)** (și în sintagmele *viespe bondărească*, DDRF, MARIAN, INS. 201, TDRG 211, DSR, ALRM SN II h 564, *viespe mare*, ALR SN III h 746/105, *viespe sălbatică*, ALR SN III h 746/728, ALRM SN II h 564/728) gărgăun (*Vespa crabro*). [...] ◇ (În credințe și superstiții) *Pentru spăriat se afumă cu cuib de viespi, mai ales copiii, și anume sîmbătă seara și duminică seara, cînd e lună veche*. MARIAN, INS. 222. [...] ◇ (Ca termen de comparație sau în construcții comparative): **a)** (de obicei cu referire la talie, cu aluzie la subțirimea viespii **I 1**) *Cine-a văzut vrodată... Pe dona Serafina, cînd iese la primblare?... O talie de viespe, iar ochii ei te sorb*. CONV. LIT. XXII, 221. [...] **b)** (pe lângă adjectivul „rea”) *Era rea și veninoasă Ca o viespe*. HELIADE, O. I, 235. [...] ◇ (Ca epitet, peiorativ, pus înaintea termenului calificat, de care se leagă prin prep. „de”) *Așa viespe de femeie mai rar! Împunge cu gura, nu alta*. CAZIMIR, GR. 103. [...] ◇ F i g. *O săgeată Văd că zboară-n acel timp Și în inimă îndată Mii de viespe mă înghimp*. ASACHI, S. L. I, 91 [...] ◇ *Viespe de pădure = Vespa silvestris*. Cf. ENC. ROM. *Viespele de pădure, care e ceva mai negricios decît cel de casă, își face cuibul său în forma unui ou de găină*. MARIAN, INS. 218, cf. 217. *Viespea de pădure... are cuibul mai mare, în formă de pară cu gîtul în jos*. SIMIONESCU, F. R. 338. *Viespe de stejar sau viespea stejarului = viespe (I 1)* care își depune ouăle în frunzele stejarilor, producînd pe ele niște proeminențe de mărimea unor cireșe (*Cynips quercus*). [...] *Viespe de rug = viespe (I 1)* care își depune ouăle pe rămurelele tinere ale rugilor, formînd un fel de gogoși (*Diplolepis rosae*). Cf. N. LEON, MED. 110, MARIAN, INS. 253, CADE. *Viespe neagră* (sau, regional, *negru*) = viespe (**I 1**) de culoare întunecată care își face cuibul prin găuri și prin scorburi de copaci (*Pompilus niger*). Cf. MARIAN, INS. 228, 229, CADE. (În credințe și superstiții) *De vei omori... 99 de viespi negri, vei scăpa un păcătos din iad*. MARIAN, INS. 230. *Cînd cineva*

omoară un viespe negru, Dumnezeu se bucură. id. ib. ◇ E x p r. (**A fi ca viespea** (sau **ca o viespe**) = (a fi) plin de neastâmpăr, nestăpînit (și agresiv). Cf. MARIAN, INS. 225, I. CR. III, 157, ALR II 3 678/95, ZANNE, P. I, 692. **A înțepa ca viespea** (sau **ca o viespe**) = a se exprima în termeni caustici; a fi rău de gură. *Duh neastîmpărat și cutezător, în predicile sale de pe amvoanele bisericelor* [Popa Duhu] *înțepa ca vespea*. CREANGĂ, O. 261, cf. MARIAN, INS. 226, ZANNE, P. I, 692. (Regional) **A cînta ca viespea** = a cînta cu voce ascuțită. Cf. MARIAN, INS. 225. **Cuib de viespi** = grup, colectivitate de oameni ostili unii față de alții, dezbinați, învrăjbiți; loc în care se află un asemenea grup, o asemenea colectivitate de oameni. *Înlăuntrul țării gubernatorul dedese preste cuibul de viespi al certelor confesionale*. BARIȚIU, P. A. II, 728. [...] ♦ Epitet pentru o femeie rea. Cf. I. GOLESCU, C. *Fugi, viespe! Ticăloaso! Pentru tine sînt astea toate și acum îmi faci pe nevinovata!* PR. DRAM. 215. [...]

2. (Entom.; regional; și în sintagma *viespe țigănească*, MARIAN, INS. 194, JAHRESBER. XII, 141, XIX, 50) Bondar (*Bombus terrestris*). Cf. CHEST. VI 30/21, ALR SN III h 745/762, ALRM SN II h 563/762.

3. (Entom.; prin Transilv. și prin Ban.) Streche (*Hypoderma bovis*). Cf. ALR I 1894/18, 576, L. ROM. 1959, nr. 3, 71.

II. S. m. (Iht.) 1. (Prin Munt.; în formele *vespere, vrespere*) Avat (*Aspius aspius*). Cf. ANTIPA, F. I. 170, TDRG, ATILA, P. 341, CADE. *Luciul bălții tresărea de goana vresperilor lacomi, care se țeseau după albitură măruntă*. SADOVEANU, O. XV, 108, cf. ENC. AGR. I, 364, SCRIBAN, D., BĂCESCU, P. 58, 108, 138, SCL 1979, 99, DSR, CL 1986, 30.

2. (Regional; în formele *vespe, vespere*) Ghiborț (*Acerina cernua*) (Comana – București). Cf. BĂCESCU, P. 58, 108.

– Pl.: *viespi* și (regional) *viespe*. – Și: (regional) **viéspă, viéspie** s. f., **viéspre** (DR. X, 445, CANDREA, T. O. 16, CHEST. VI 14/8, 28, 27/8, 17, 30, 186/2, 189/1, 28, 190/30, ALR I I 197/100, 136, 243, I 903/98, 100, 136, 148, 166, 170, 174, 243, 249, 251, ALIL XXIX, 317) s. f., s. m., **viéspră** (ALR I I 903/229), **viéspiră** (ib. I 903/35) s. f., **viéstre** (DR. X, 445, ALR I I 197/140, 247, 1903/247) s. f., s. m., **viéste** (ALIL XXIX, 317, ALR – M II h 497/233), **viéspă** (A II 2), **viéspe** (ALR I I 903/129, 255, 578, A II 12), **viéste** (ALR I I 903/255), **viéstre** (ib. I 903/138), **viáspă** (ȘINCAI, în DR. V, 562, BL I, 16, 46, MARIAN, INS. 216, TDRG, SCRIBAN, D., GR. S. I, 191, ALR I 1197, 1903, ALR SN III h 745/762, h 746/514, 762, ALRM SN II h 563/762, h 564/762, NALR – O III MN 232, 1214/940), **viáspe, viáspră** (ALIL XXIX, 317), **viástră** (ALR I I 903/140, ALIL XXIX, 317), **viápsă** (com. MARIAN, GR. S. I, 191, CHEST. VI 27/13, 189/13, ALR I I 894/18, ib. I 903/12, 18, 614, NALR – O III MN 232, I 214/936; pl. și *viépse*, CHEST. VI 189/13, ALR I 903/12, 18, 614, NALR – O III MN 232, 1214/936), **véspă** s. f., **véspe** s. f., s. m., **vésp** (ALR I I 903/180) s. m., **véspie** (ib. I 903/24, 842, 856, A III 4, ALR SN III h 746/987, NALR – O III MN 232, I 214/935, 937, 945, 949, 954, 958, 959, 961, 964, 966; pl. și *vespi*, ALR SN III h 746/987, NALR – O III MN 232, I 214/935) s. f. **véspere** (ENC. AGR. I, 364, BĂCESCU, P. 58, 108, CL 1986, 30) s. m., **véspe** (ALR I I 197/194), **vépsie** (NALR – O III MN 232, I 214/942) s. f., **vréspere, avéspe** (MARIAN, INS. 200) s. m.

– Lat. *vespa*.

exemplul 21:

VÍTĂ² s. f. **I. I.** (De obicei determinat prin „de vie”) Arbust din familia vitaceelor, cu rădăcina puternică, cu tulpina scurtă, din care se dezvoltă mlădițe lungi și subțiri care se agață prin cîrcei, cu frunze mari, lobate, cu inflorescența în racem și cu fructe sub formă de boabe succulente, sferice sau ovale, de culoare verde-gălbuie, roșie etc., dispuse în ciorchini; vie¹ (**I**) (*Vitis vinifera*). *De viniile Sodomului, vinia lor, și vița lor, de Gomor; strugurul lor, struguru de fiare, struguru amarul lor*. PSALT. 316. [...] ◇ (Popular determinat prin „vinului”, „de vin”, „de struguri”) *Carne nefiartă, iederă, fasole, nici se atîngea, nici le numea; ramurile vițelor de vin cele mai înalt crescute nu le*

curma. BOJINCĂ, A. I, 174/27. [...] (În colinde) *E culcat un Dumnezeu... În făsoare de mătăasă. Comănac-u-i de bumbac, Cu trei flori în comănac, Una-i floarea mirului, Alta vița vinului, Una spicul grîului.* MARIAN, O. II, 113. [...] ◇ (Ca termen de comparație) *Muierea ta ca o viță rodită în laturea casei tale.* PSALT. HUR. 112/22 [...] ◇ *Fig. Eu sînt buciumul viței cel adevărat* (v i e a d e v e r i t ă CORESI, TETR.) și *Tatăl meu lucrătorul iaste.* N. TEST. (1648), 126^f/12. [...] ◇ *Viță sălbatică = a* (și în formele *viță de vie sălbatică*, BORZA, D. 181, 302, regional, *viță păsărească*, id. ib., *viță de pădure*, CADE, BORZA, D. 181, 302) arbust tîrîtor sau agățător din familia vitaceelor, cu frunze lobate, cu fructe mici, albastre-violacee, foarte acre; crește mai ales în păduri; (regional) aguridar, agurizar, lăuruscă, vie sălbatică (v. v i e **1 b**) (*Vitis silvestris*). *Pre dealul mare în multe locuri să află vițe de vie sălbatică..., a căror fructe, cînd sînt coapte, sînt gustoase.* LIUBA – IANA, M. 56 [...]; **b**) (și în formele *viță de vie sălbatică*, BORZA, D. 181, 302, *viță Izabela*, id. ib.) arbust agățător din familia vitaceelor, originar din America, cu frunze mari, întregi sau lobate, cu fructe mici, negre-violacee, rar, roșii sau albe, cu gust caracteristic, asemănător cu al zmeurei sau al coacăzelor; (regional) lăuruscă (*Vitis labrusca*). Cf. CIHAC, I, 318, CONV. LIT. XXIII, 1062, TDRG, BORZA, D. 181, 302; **c**) (și în forma *viță Riparia*, BORZA, D. 183, 302, FLORA R. P. R. VI, 292) arbust agățător din familia vitaceelor, originar din America, cu frunze întregi sau lobate, cu fructe mici, negre, folosit mai ales ca portaltai (*Vitis vulpina*). Cf. BORZA, D. 183, 302. *Viță Berlandier* (sau, prin Transilv., *viță albă*) = arbust agățător din familia vitaceelor, cu frunze late, lobate, cu fructe mici, negre, cu gust acrișor și astringent, folosit mai ales ca portaltai; (regional) crăiasă (*Vitis berlandieri*). Cf. BORZA, D. 181, 301, FLORA R.P.R. VI, 292. *Viță de munte* = arbust din familia vitaceelor, de talie mijlocie, cu frunze late, întregi, cu fructe negre-violacee, folosit și ca portaltai (*Vitis rupestris*). Cf. FLORA R. P. R. VI, 295. *Viță americană de vară* = arbust agățător din familia vitaceelor, cu frunze late, întregi sau lobate, cu fructe mici, negre, cu gust dulceag, neplăcut, folosit și ca portaltai (*Vitis cordifolia*). Cf. BORZA, D. 181, 302, FLORA R. P. R. VI, 291. *Viță de Canada = a* (și în formele *viță sălbatică*, BARCIANU, BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3–4, 63, CADE, ENC. AGR. IV, 307, DL, DM, BORZA, D. 124, 302, DEX, DSR, *viță americană*, ENC. AGR., BORZA, D. 124, 302, *viță sălbatică americană*, BORZA, D. 124, 302, popular, *viță puturoasă*, BULET. GRĂD. BOT. V, nr. 3–4, 63, CADE, BORZA, D. 124, 302, DSR) arbust ornamental agățător din familia vitaceelor, originar din America, cu frunze mari, palmat compuse, care toamna se colorează în roșu, cu cîrcei ramificați, terminați cu cîte un disc aderent, cu fructe mici, negre-albăstrui; iederă-cu-cinci-foi (v. i e d e r ă), (regional) rug¹ (**4**), vie sălbatică (*Parthenocissus quinquefolia*). Cf. ENC. ROM. III, 1226, GRECESCU, FL. 146, TDRG, PANȚU, PL., CADE, SIMIONESCU, FL. 379, 391, DL, DM, BORZA, D. 124, 302, FLORA R. P. R. VI, 315, PRODAN – BUIA, F. I. 346, DSR; **b**) arbust ornamental agățător din familia vitaceelor, cu frunze mari, palmat compuse, cu cîrcei ramificați, în general fără discuri aderente, cu fructe mici, negre-albăstrui (*Parthenocissus vitacea*). Cf. FLORA R. P. R. VI, 314. *Viță japoneză* (sau *sălbatică, de Canada*) = arbust ornamental agățător din familia vitaceelor, originar din China și Japonia, cu frunze trilobate cu marginea purpurie, cu cîrcei scurți, ramificați, terminați cu discuri aderente prin care se fixează de ziduri, cu fructe mici, negre (*Parthenocissus tricuspidata*). Cf. SIMIONESCU, FL. 391. *Viță japoneză acoperea cu tapete de frunziș pereții exteriori, expuși în plin cîmp.* CĂLINESCU, S. 139 [...] ◇ (Urmat de determinări care indică specii sau varietăți, soiuri etc.) *Vițele cele oltuite rodesc mai mulți struguri, și strugurii se coc cu doao septemîni mai nainte de alt feli de struguri.* ECONOMIA, 159/20. [...] ◇ *Exp r.* (Familiar) **A lucra** (pe cineva) **în foi de viță** = a uneli cu abilitate (împotriva cuiva). *Toată lumea își amintea cum îl „lucrase în foi de viță” pe Tudor Vladimirescu..., în acele luni din 1821.* CAMIL PETRESCU, O. II, 358, cf. DL, UDRESCU, GL. (Familiar) **Lucrătura**

în foi de viță = uneltire abilă (împotriva cuiva). *Pentru dînsa... lucrătura în foi de viță și acele mici jocuri de așitare și de ispitire... erau numai mofturi și fasoane*. M. I. CARAGIALE, C. 124. ♦ (Regional; în sintagma) *Viță de hamei* = hamei (*Humulus lupulus*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 561, BORZA, D. 85, 302. ♦ **C o m p u s e**: **viță-albă** = **a**) arbust agățător din familia ranunculaceelor, cu tulpina subțire, cu frunze penate și cu flori albe, odorante, dispuse în panicule; crește mai ales prin păduri; curpen, (regional) luminoasă, vițoasă (**I a**), vie-pădureană (v. v i e¹) (*Clematis vitalba*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1062, CIHAC, I, 318, BRANDZA, FL. 33, DAMÉ, T. 187, GRECESCU, FL. 22. *Cu decoctul viței-albe, adecă a curpenului... se spală femeile pe cap, ca să le crească părul lung*. CANDREA, F. 310, cf. PANȚU, PL., ȘĂINEANU, D. U., CADE, ENC. AGR., SCRIBAN, D., DL, DM, BORZA, D. 49, 301, FLORA R. P. R. II, 538, DEX, DSR; **b**) (regional) luminoasă (*Clematis recta*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 571, BORZA, D. 49, 301; **c**) (învechit) împărăteasă (*Bryonia alba*). Cf. GCR I, 356^{1/24}, BĂRCIANU, ALEXI, W.; (regional) **viță-neagră** = fluierătoare (*Tamus communis*). Cf. CONV. LIT. XXIII, 1062, BRANDZA, FL. 447, GRECESCU, FL. 555, TDRG, PANȚU, PL., CADE, ENC. AGR. II, 576, BORZA, D. 167, 302, FLORA R. P. R. XI, 436, DSR; (regional) **vița-evreilor** = **a**) (și în formele **vița-evreului**, HEM 721, CONV. LIT. XXIII, 1062, BORZA, D. 161, 301, **vița corcilor**, CONV. LIT. XXIII, 1062, TDRG, PANȚU, PL., BORZA, D. 161, 301, DSR) lăsnicior (*Solanum dulcamara*). Cf. DDRF, GRECESCU, FL. 420, BIANU, D. S., TDRG, PANȚU, PL., BORZA, D. 161, 301, DSR; **b**) zîrnă (*Solanum nigrum*). Cf. BORZA, D. 161, 301.

2. Fiecare dintre ramurile (tinere) subțiri și flexibile ale viței² (**I 1**), c o a r d ă ; p . e x t . vrej, curpen; lujer. *Grămădi Pavelu vițe de vie multe de le punrea spre focu*. COD. VOR². 48^v/2. [...] ♦ (Ca termen de comparație) *Cine întru mine nu va fi, arunca-l-voi afară ca vița* (c a o m l ă d i ț ă B 1938) *și se va usca*. CORESI, TETR. 220. [...] ♦ F i g . *Toată vița* (o r i c e m l ă d i ț ă B 1938) *den mine nu va face rod, scoate-voi ea; și toată ce va face rod, curăț-voi ea, ca mai mult rod să aducă*. CORESI, TETR. 220 [...] ♦ (Învechit și regional; și în sintagmele *viță oarbă* sau *viță moartă*) Mlădiță cu trei – cinci ochi (**V 2**) tăiată dintr-o coardă de viță² (**I 1**) care se sădește în pământ pentru a prinde rădăcini și a da naștere la o plantă nouă. V. b u t a ș . *Pentru sădirea unei vii întrebuițăm... vlăstarea sau vița oarbă*. FILIPESCU, D. II, 32/31, cf. 33/1. [...] ♦ (Învechit și regional; și în sintagmele *viță de rădăcină* sau *viță cu rădăcină*) Marcotă (**I**). *Pentru sădirea unei vii întrebuițăm... vița de rădăcină*. FILIPESCU, D. II 32/32, cf. 33/24. [...] ♦ Reprezentare plastică a viței² (**I 2**), cu frunze și struguri. *Bacus s-arată... fiind o viță împodobită cu frunze și c-o mulțime de struguri*. PLEȘOIANU, T. III, 118/18. [...]

3. (Popular) Fiecare dintre ramificațiile lungi și subțiri ale unei rădăcini; rădăcină (ramificată). *Locul păduros se face roditor, dacă se vor tăie copacii de pe el..., iară dacă rădăcinile sint pre tari, se vor lăsa cîțva ani pînă cînd vițele lor cele supțiri vor putrezi și se vor putea scoate mai lesne*. LITINSCHI, M. 16/20. [...] ♦ P . a n a l . (Regional) Partea profundă a unui furuncol, a unei tumori etc. *Cînd îi iese cuiva un buboi, apoi să știe că are să-i iasă nouă, că buboiul are nouă vițe*. GOROVEI, CR. 36. [Negul] îi crăpășios cu zîfi mulți. NALR – M B I h 65/516, cf. ib. h 65/611.

4. P . a n a l . (Regional) Vină (**I 1**). Cf. POLIZU. *Vițele de pe nasu beșivului*. SCRIBAN, D. ♦ (Într-un descîntec) *Să se apere D'e nouă moroi, D'e nouă bosorcoi, D'e nouă spăriaș, ... Să iasă d'in inimă, D'in plomîni, ... D'in tătă zîța Și măduița*. T. PAPAĞAGI, M. 144. ♦ (Prin vestul Mold.) Boală a oilor, care se manifestă prin inflamarea vinelor. Cf. CHEST. V/167, GLOSAR REG.

5. P . a n a l . (Învechit) Vină (**II 2**). *Măcar că toate aceste fericiri, în mîna norocului fiind, după cum un părau înflat de pohoi îi plin și cu repejune curge, așa, neavînd vița izvorului celui nedeșărtat, curînd se usucă*. ARHIVA R.I, 163/8, cf. POLIZU. *O viță de apă*. CIHAC, I, 318.

II. P . a n a l . **1.** Fiecare dintre firele de in, de cînepă etc. răsucite, din care se împletește o sfoară, o funie etc.; p . e x t . sfoară, funie. *Îl bătură cu un*

bici de aramă cu patru vițe. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 170^v/2. [...] ♦ (Regional) Mînz (3) (Frătești – Giurgiu). Cf. ALR I 1291/940. ♦ (Prin Transilv.; în forma *viț*; determinat prin „de mărgele”) Fir de ață pe care sînt înșirate mărgele. *Drăgă Rujălină, Floare din grădină, Leagă a ta jele D-un viț de mărgele.* BUGNARIU, N. ♦ (Învechit, rar; în loc. adv.) **La viță** = în șirag, v. șirag (B I 1). *10 șiruri de mărgăritar, care sînt la viță* (a. 1728). IORGA, S. D. XI, 265. ♦ S p e c . (Mar.) Mănunchi de fire de sîrmă răsucite care se utilizează la împletirea parîmei metalice. Cf. LTR², DEX².

2. Cantitate mică de fire alăturate din părul¹ de pe capul omului; șuviță (II 2), (regional) vițion. V. c o s i ț ă , m e ș ă (1). *Și au chemat pre bărbiaru și au ras pre ceale 7 vițe* (ș u v i ț e B 1938) *ale capului lui.* BIBLIA (1688), 187¹/1. [...] ♦ (Popular) Șuviță de fire de păr¹ (mai lungi și mai dese) la unele animale. V. m o ț ¹ (1), s m o c (I 3). *Asinul are la vârful cozei numai un moț sau ghiț de păr.* CREANGĂ, GL. [...]

3. (Popular) Fiecare dintre șuvițele de aluat din care se împletesc colacii. *Pînea... se frămîntă din nou pe masă și cu minile, rupîndu-se bucăți-bucăți, se preface în vițe groase ca degetul, din cari se împletesc covrigii.* PAMFILE, CR. 5. *Domnul frînse o viță a colacului.* SADOVEANU, O. XIII, 31, cf. ALR II 4031/705.

4. (Învechit, rar) Element decorativ în relief al brîului unei fațade. *Ferestrelle bisericii și ale oltariului, ceale de desupra și ale tinzii, tot scobite și răzbătute prin piatră cu mare meșteșugu le făcu; și la mijloc o ocoli cu un brîu de piatră împletit în 3 vițe și cioplit cu flori.* GAVRIL, NIF. 108/18.

5. (Rar) Fișie îngustă, subțire (și lungă). *Scoase punga cu iarba rău-mirositoare, răsuci țigara groasă, scăpără și aprinse o viță de ăcesă.* SADOVEANU, O. IV, 463, cf. DL. ♦ F i g . *Adesea, ... ea încremenea ceasuri întregi, în picioare, dusă pe gînduri, ... așternîndu-și aiurit privirile-i triste de-a lungul drumului pustiu, ce se ștergea ca o viță de fum în zarea turbure și îndepărtată.* VLAHUȚĂ, S. A. II, 82.

III. F i g . 1. Faptul de a descinde în linie directă dintr-un strămoș comun; totalitatea descendenților care se succed în timp; descendență, filiație. V. g e n e a l o g i e . *Văzut-am, zice Cureus istoricul, în curtea lui Maximilian al doilea, Augustul, pre un Nicolai, de moșia sa din vița domnilor de Basarabia născut.* CANTEMIR, HR. 468. [...] ♦ Descendent direct. *Între cavalerii oștitori la asedia numitei cetăți se află și Enric de Burgunia, viță din familia lui Ugo Capet.* SĂULESCU, HR. I, 189/6. [...] ♦ (Învechit) Generație (de oameni). *Mathan al douădzăci și treile den vița lui David ș-a lui Solomon, acela Mathan ș-au luat femeie anume Mariia.* DOSOFTEI, V. S. septembrie 10^v/18. ♦ E x p r . **Viță de vița lor** = din generație în generație, din moși strămoși (v. m o ș I I). *După venirea lor din Italia aici în Dachia, niciodată nu s-au stremutat de aici; ci pururea viță de vița lor necurmat au lăcuit în Dachia.* MAIOR, IST. 200/30, cf. 201/5.

2. (Urmă de determinări introduse de obicei prin prep. „de” sau precedat de prep. „de” și urmat de determinări ca „aleasă”, „mare” etc.) Apartenență prin naștere la o familie domnească sau la o categorie socială de condiție nobiliară; origine nobilă. *Cu fire bună și de viță cinstită fiind din bătrîn vac părinții lui.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 100^v/30. [...] *Viță de boier, Neam de cîmpoier,* se spune, ironic, despre un om de rînd care pretinde că ar avea o descendență nobilă. Cf. ZANNE, P. IV, 281. ♦ L o c . a d j . **De viță veche** = de obîrșie nobilă foarte veche. *Ca mulți lorzi de viță veche Din întunecatului nord Lordul John e-ntr-o ureche.* COȘBUC, P. I, 144. [...] **De viță** = nobil² (prin naștere). *Iară aceastea, măcar că omul de neam și de viță le face, iară că ar fi deșertare și nebunie, știu.* N. COSTIN, C. 43, cf. 272 [...]

3. Origine etnică; naționalitate (2). *Petru și Asan n-au fost de viță bulgari, ci diaoși români.* ȘINCAI, O. I, 343. [...] ♦ (Rar) Origine confesională. *Tu ești viță de păgîn Eu sînt viță de român.* ALECSANDRI, O. II, 186. [...]

4. (Adesea în legătură cu verbul „a se trage”) Punct de plecare, început, obârșie, strămoș al unei colectivități, al unui neam, al unui popor. *Zic bătrînii... că... din bun neam și cinsteș părinți a să naște și din viță de nărod vestit și lăudat a să trage a dumnăzăieștii orînduiale iaste.* CANTEMIR, HR. 85. [...]

5. Popor (2), neam (5), seminție (4). *Traian au adus pre acice Pre strămoșii acestor țări de neam cu ferice... El cu vița cestui neam Țara Rumânească Împut-au, Ardealul tot și Moldovenească.* M. COSTIN, O. 326. [...] ♦ (Învechit; în sintagma) *Viță omenească* = omenire (3). *Dezghinări și vînzării viclene Iar năcăjesc omeneasca viță.* BUDAI-DELEANU, Ț. 348. *Știi tu cum întinde papa peste vița omenească Legea lui?* DAVILA, V. V. 54.

6. Totalitatea persoanelor înrudite între ele prin sînge (3); (de obicei urmat de determinări) apartenență prin naștere la o familie de o anumită condiție (socială). *Grăim ca tocma până ce se va svîrși a opta stepenă de semenție și de viță ca se se socotească se nu mai fie de-a se luarea dentr-î[n]și întru nuntă, întru însurăciuni.* PRAV. LUCACI, 168. [...] ♦ L o c . a d j . **De viță = a** (prin Ban.) care se înrudește prin legături de sînge. *Balaban și cu Ioviță Ce-i este nepot de viță Și fecior de Novăciță.* POP., ap. GCR II, 293; [...] **b** (popular; și în forma **din viță**) care este de familie bună, aleasă etc. *M-ai lăsat... că te-am lăsat Și alta mi-am căpătat Mai din viță și sămînță Nu ca tine-o răpătiță.* JARNÍK – BÎRSEANU, D. 257. [...] ♦ E x p r . **A fi de viță plăviță** v. p l ă v i ț (3). **Pe viță, pe sămînță** = tuturor, fără excepție. *Agiutat-au cu bani în prețu cărții ca să le fie pomană pă viță, pă sămînță, până a șapte sămînță* (a. 1770). IORGA, S. D. XIII, 49. (Prin nordul Munt.) **A căuta pe viță, pe sămînță** = a căuta ceva pierdut peste tot, cu minuțiozitate. Cf. COMAN, GL.

7. (Învechit) Rasă² (1). *După făptură și colorul feții oamenii sînt de cinci vițe sau seminții.* GENILIE, G. 126/5. [...]

8. (Popular) Specie, varietate de animale sau de plante. *Măcieșu-i mărăcine, Știți că nu e de vro mană; Speculă dar întru sine Să-și dea nume cu pomană... Zise dar că e de vița Trandafirilor făimoși.* HELIADE, O. I, 135. [...] ♦ L o c . a d j . **De viță** = de rasă, v. r a s ă ² (2). *Codreanu avea un cal roib, fugar de viță.* GANE, ap. TDRG.

9. (Învechit) Fel, soi¹ (1). *Această viță de vărsat umblă vara.* CUPARENCU, v. 31.

- Pl.: *vițe*. – Și: (regional) **viț** s. n.
- Lat. **vitea**.

Anexa 3. Etapele prelucrării unei pagini DLR

1. Scanarea

VIALITATE	- 442 -	VIATOR
<p>VIALITĂȚE s. f. (Învechit, prin Transilv.) Bună dispoziție; animajie, însuflețire. <i>După pauză se continuă petrecerea... cu mai mare vialitate.</i> F (1883), 119.</p> <ul style="list-style-type: none">- Pronunțat: vi-a-- Vial + suf. -itate.		<p>VIASPĂR s. m. v. viespar.</p>
<p>VIĂPSĂ s. f. v. viespe.</p>		<p>VIĂSPĂ s. f. v. viespe.</p>
<p>VIĂR s. m. v. vier¹.</p>		<p>VIĂSPE s. f. v. viespe.</p>
<p>VIĂRBĂ s. f. (Popular) Mânunchi de fire de tort², de obicei în număr de trei, din care se alcătuiesc jirebii și păpuși (care servesc ca unitate de măsură la urzitul pinzei). V. n u m â r â t u r â (2). <i>A țesut peșchire cu gherbă întoarsă sau cu alesături.</i> SEVASTOS, N. 51, cf. 46, DDRF. <i>Trei fire din numărătură fac o vearbă, iar un căfel are 20 de verbe, adecă 60 de fire de motcă.</i> LIUBA - IANA, M. 118, cf. ȘEZ. IX, 144. <i>Ghierbă însemnează trei fire de bambac, de așă sau de tort.</i> ZANNE, P. V. 310. <i>În Moldova de Jos, o bucată are circumferință de 6 coți: încrușările firelor se numesc rost, și rostul este de 10 jighițe; o jighiță are 10 verbe... iar o ghearbă are 3 fire.</i> PAMFILE, I. C. 211, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂNEANU, D. U., CADE, DR. VIII, 120, SCRIBAN, D., CV 1950, nr. 1, 32, SCL 1950, 193, 195, DL, DM, H X 357, XIV 437. <i>Pină oala fierbe, Faci două-trei verbe.</i> RĂDULESCU-CODIN. <i>Viarbă - a zecea parte dintr-o jurubiță.</i> id. I. 343. <i>Pină cind căldarea fierbe, Mai faci două, trei gherbe.</i> SĂM. IV, 765. <i>Păpușa are 12 jerbe, un jerb are trei fire.</i> BREBENEL, GR. P. <i>Trei fire fac o viarbă; treizeci și trei de verbe fac o „jurughită” mică.</i> AN. DOBR. IV, 101. <i>Trei fire la urzitoare fac o varbă, zece verbe fac o numărătură.</i> L. COSTIN, GR. BĂN. 213, cf. 215, ALR I I 276/59, 69, 536, 540, 610, 614, 704, 710, 725, 727, 790, 885, 986, ALRT II, 142, ALR II 5 864. <i>Zece viarbe fac o păpușe.</i> UDRESCU, GL. <i>Fire de tort... date la rășchitor și grupate (legate) în vierbe (de cite trei fire).</i> id. ib. 148, cf. 302. ♦ (În e x p r.) (A fi) în (toate) vierbele lui (ori, regional, noastre) sau a fi în toate vierbele = (adesea în construcții negative) (a fi) într-o stare de spirit bună, (a fi) bine dispus, în largul său. <i>Striga... cu un glas... al unui om liniștit și în toate gherbele lui.</i> VLAHUȚĂ, ap. CADE 537. <i>Cum văzură pe Ancuța, cunoscură că nu era în toate vierbele, că nu îi erau toți boii.</i> F (1891), 117, cf. PAMFILE, A. R. 245. <i>S-au dus... vremurile cind flăcăiam amindoi și eram în vierbele noastre!</i> IOVEȘCU, N. 44, cf. IZV. XXI, 142, SCRIBAN, D. 552, DM 334, ZANNE, P. V. 310. <i>O fi fost... necăjit... Du-te mai pe seară, poate îl găsești în gherbele lui.</i> RĂDULESCU-CODIN, I. 33, cf. UDRESCU, GL. 288. (Prin nord-vestul Munt.) A băga (pe cineva) în vierburi = a sili pe cineva să acționeze, să lucreze repede. Cf. UDRESCU, GL. 288.</p> <ul style="list-style-type: none">- Pl.: vierbe și (regional) vierbi (SCRIBAN, D.), viarbe, vierburi. - Ș: viărbă (pl. vierbe) s. f., (regional) vierb (L. COSTIN, GR. BĂN. 215, ALR I I 276/614; pl. vierbe, ALR I I 276/614) s. n., viărbă (L. COSTIN, GR. BĂN. 213, ALR II 5 864/2, 27), jėrbă (DR. VIII, 120, DA II, 17, UDRESCU, GL. 302) s. f., jerb (pl. jerbe) s. n.- Din v. sl. <i>spasb</i> „sfoară”.		<p>VIĂSPRĂ s. f. v. viespe.</p>
		<p>VIĂSTRĂ s. f. v. viespe.</p>
		<p>VIĂȘ s. m. (Învechit și regional) Vier¹ (1). <i>Trimise la viaș sluga în vremea rodului ca să ia de la viaș den poamele viei.</i> N. TEST. (1648), 57/1, cf. 26/1, RESMERIȚĂ, D. 900, BUL. FIL. VI, 184, BL IX, 58, ALR I I 708/840, NALR - OJVMN 261, 2 155/949, 953, 957.</p> <ul style="list-style-type: none">- Pronunțat: vi-aș. - Pl.: viași.- Vie¹ + suf. -aș.
		<p>VIĂȚIC¹ s. n. I. (În Roma antică) Provizii și bani necesari unei călătorii. <i>Fatală, într-adevăr, idee a vota cineva ca să le procure viaticul în exil.</i> ARISTIA, PLUT. 251/22. <i>Temistocle... a provizionat viaticul abundanț în neaverea de bani acelor carii au intrat în nave.</i> id. ib. 303/8. <i>Și-a luat viaticul și a plecat în India.</i> LM. <i>Funcționarilor trimiși în misiuni se da viatic din tezaurul public.</i> id. ib., cf. GHETIE, R. M., ENC. ROM., BARCIANU, ALEXI, W. 0 F i g. <i>Mi-am procurat viaticul literar și... m-am pus în calea plutarhică.</i> ARISTIA, PLUT. [V-3]. <i>Dumnezeu nu le-a dat geniul ca un parfum... ci ca un viatic generos care susține pe om în cursul îndelungatului pereginașu al vieții.</i> CONV. LIT. II, 58.</p> <p>2. F i g. (Rar) Ceea ce constituie un ajutor, un sprijin (moral) într-o anumită împrejurare. <i>Îmi aduc aminte că anul acela am fost foarte rău. Consumpțiune din care am scăpat grație patriei mele, a cărei climă e un viatic.</i> PAPADAT-BENGESCU, O. I, 109.</p> <p>3. (În ritualul bisericii romano-catolice) Comuniune administrată unui muribund. V. e u h a r i s t i e. Cf. LM, ENC. ROM. ALEXI, W.</p> <ul style="list-style-type: none">- Pronunțat: vi-a-- Din lat. <i>viaticum</i>, it. <i>viatico</i>.
		<p>VIĂȚIC², -Ă adj. (Învechit, rar) I. Care dă viață (I 1). <i>Au suflat Dumnezeu în fața lui Adam suflare vie de l-au făcut viu, aceea suflare viatică a Sîntului Spirit.</i> DOSOFTEI, ÎN BUCIUMUL ROMÂN, II, 259, cf. DR. IV, 836.</p> <p>2. (În forma <i>viatic</i>) Animat, însuflețit. <i>Era foarte milos și iertătoriu și foarte viatic la voroavă.</i> DOSOFTEI, V. S. aprilie 98⁷/18, cf. TDRG.</p> <ul style="list-style-type: none">- Pronunțat: vi-a-. - Pl.: viatici, -ce. - Ș: viatic, -ă adj.- De la <i>via</i>².
		<p>VIĂȚNIC¹ s. m. (Învechit, rar) Viețuitor (2). <i>Elisafiei, impluse vremea să facă ea, și născu fiul, și audziră împrejurele viaticii și rudele ei că mărîtă iaste mila Domnului cu ea.</i> CORESI, TETR. 116. <i>O! doi întiiu născuți den pămînt și ai raiului viaticiei!</i> MOXA, C. 101, cf. CUV. D. BĂTR. I, 429, TDRG, DILR II, 331, SCRIBAN, D.</p> <ul style="list-style-type: none">- Pronunțat: vi-a-. - Pl.: viatnici.- Via³ + suf. -nic, probabil calc după v. sl. <i>viaticnikъ</i>.
		<p>VIĂȚNIC², -Ă adj. v. viatic².</p>
		<p>VIĂȚOR s. m. I. (În Roma antică) Mesager, curier oficial la dispoziția cenzorilor, a tribunilor și a altor autorități. <i>Maghistrații se socoteau după cvallitate (cumătate), adecă alții erau mai mari, alții mai mici. Mai</i></p>

2. Fișierul convertit prin OCR (imagine)

VIALITATE

- 442 -

VIATOR

VIALITĂȚE s. f. (învechit, prin Transilv.) Bună dispoziție; animație, însuflețire. *După pauză se continuă petrecerea... cu mai mare vialitate.* F (1883), 119.

- Pronunțat: vi-a-.
- Vial + suf. -itate.

VIĂPSĂ s. f. v. viespe. * -^A, - ■

i. VIĂR s. m. v. vier¹.

VIARBĂ s. f. (Popular) Mânunchi de fire de tort², de obicei în număr de trei, din care se alcătuiesc jirebii și păpuși (care servesc ca unitate de măsură la urzitul pânzei). V. n u m ă r ă t u r ă (2). *A jesut peșchire cu gherbă intoarsă sau cu alesături.* SEVASTOS, N. 51, cf. 46, DDRF. *Trei fire din numărătură fac o vearbă, iar un cătel are 20 de verbe, adecă 60 de fire de motcă.* LIUBA - IANA, M. 118, cf. ȘEZ. IX, 144. *Gherbă însemnează trei fire de bumbac, de ață sau de tort.* ZANNE, P. v, 310. *În Moldova de Jos, o bucată are circumferință de 6 coți; încrușișările firelor se numesc rost, și rostul este de 10 jighițe; o jighiță are 10 verbe... iar o ghearbă are 3 fire.* PAMFILE, I. C. 211, cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DR. VIII, 120, SCRIBAN, D., CV 1950, nr. 1, 32, SCL 1950, 193, 195, DL, DM, H x 357, XIV 437. *Pînă oala fierbe, Faci două-trei vierbe.* RĂDULESCU-CODIN. *Viarbă - a zecea parte dintr-o jurubiță.* id. I. 343. *Pînă cînd căldarea fierbe, Mai faci două, trei gherbe.* SĂM. IV, 765. *Păpușa are 12 jerbe, unjerb are trei fire.* BREBENEL, GR. P. *Trei fire fac o viarbă; treizeci și trei de vierbe fac o „jurughită” mică.* AN. DOBR. IV, 101. *Trei fire la urzitoare fac o varbă, zece verbe fac o numărătură.* L. COSTIN, GR. BĂN. 213, cf. 215, ALR I I 276/59, 69, 536, 540, 610, 614, 704, 710, 725, 727, 790, 885, 986, ALRT II, 142, ALR II 5 864. *Zece vierbe fac o păpușe.* UDRESCU, GL. *Fire de tort... date la rășchitor și grupate (legate) în vierbe (de cite trei fire),* id. ib. 148, cf. 302. ♦ (în e x p r.) (A fi) în (toate) vierbele lui (ori, regional, noastre) sau a fi în toate vierbele = (adesea în construcții negative) (a fi) într-o stare de spirit bună, (a fi) bine dispus, în largul său. *Striga... cu un glas... al unui om liniștit și în toate gherbele lui.* VLAHUȚĂ, ap. CADE 537. *Cum văzură pe Ancuța, cunoscură că nu era în toate vierbele, că nu îi erau toți boii.* F (1891), 117, cf. PAMFILE, A. R. 245. *S-au dus... vremurile cînd flăcăiam amîndoi și eram în vierbele noastre!* IOVEȘCU, N. 44, cf. IZV. XXI, 142, SCRIBAN, D. 552, DM 334, ZANNE, P. v, 310. *Ofti fost... necăjit... Du-te mai pe seară, poate îl găsești în gherbele lui.* RĂDULESCU-CODIN, I. 33, cf. UDRESCU, GL. 288.

sili pe cineva să acționeze, să lucreze repede. Cf. UDRESCU, GL. 288.

- Pl.: vierbe și (regional) vierbi (SCRIBAN, D.), vierbe, vierburi. - Și: vierbă (pi. vierbe) s. f., (regional) vierb (L. COSTIN, GR. BĂN. 215, ALR I I 276/614; pi. vierbe, ALR I I 276/614) s. n., varbă (L. COSTIN, GR. BĂN. 213, ALR II 5 864/2, 27), jerbă (DR. VIII, 120, DA n, 17, UDRESCU, - GL. 302) s. f., jerb (pi. jerbe) s. n.
- Din v. si. KpiiKb „sfoară”.

VIĂRE s. f. (învechit, rar) I. (în limbajul bisericesc) învieră din morți în ziua judecării de apoi. Cf. v i a (II 1). // [isu]s zise lor: prilăștiți-vă, nu știți Scriptura, necă țările Domnului, întru viere amu, nu se vor însura, necă se vor mări, ce ca îngerii Domnului în ceriure sint. COREȘI, TETR. 51.4 *Învieră lui Iisus Hristos. De la viarea mea, din dzua de Paști pînă la Duminecă mare, dumineca a toți sv[[n]ii, să lăcuți în raiu.* COD. TOD. 208.

- 2. Viețuire (1). Cf. v i a (II 1). Cf. CIHAC, I, 318.
- Și: viere s. f.
- V. via¹.

VIASPĂR s. m. v. viespar.

VIĂSPĂ s. f. v. viespe.

VIĂSPE s. f. v. viespe.

VIĂSPRĂ s. f. v. viespe. t.

VIĂSTRĂ s. f. v. viespe.

VIĂȘ s. m. (învechit și regional) Vier¹ (1). *Trimise la viaș sluga în vremea rodului ca să ia de la viaș den poamele viei.* N. TEST. (1648), 5771, cf. 2671, RESMERIȚĂ, D. 900, BUL. FIL. VI, 184, BL. IX, 58, ALR I 708/840, NALR-OIVMN261, 2 155/949,953,957.

- Pronunțat: vi-aș. -?!: viași.
- Vie¹ + suf. -aș.

VIATIC¹ s. n. I. (în Roma antică) Provizii și bani necesari unei călătorii. *Fatală, într-adevăr, idee a vota cineva ca să le procure viaticul în exil.* ARISTIA, PLUT. 251/22. *Temistocle... a provizionat viaticul abundant în neaverea de bani acelor carii au intrat în nave.* id. ib. 303/8. *Și-a luat viaticul și a plecat în India.* LM. *Funcționarilor trimiși în misiuni se da viatic din tezaurul public,* id. ib., Cf. GHEȚIE, R. M., ENC. ROM., BĂRCIANU, ALEXI, W. 0 F i g. *Mi-am procurat viaticul literariu și... m-am pus în calea plutarhică.* ARISTIA, PLUT. [V₂/3]. *Dumnezeu nu le-a dat geniul ca un parfum... ci ca un viatic generos care sustine pe om în cursul îndelungatului pelerinaj al vieții.* CONV. LIT. II, 58.

2. F i g. (Rar) Ceea ce constituie un ajutor, un sprijin (moral) într-o anumită împrejurare. *Imi aduc aminte că anul acela am fost foarte rău. Consumțiune din care am scăpat grație patriei mele, a cărei climă e un viatic.* PAPADAT-BENEGESCU, O. I. 109.

3. (în ritualul bisericii romano-catolice) Comuniune administrată unui muribund. V. e u h a r i s t i e . Cf. LM, ENC. ROM., ALEXI, W.

- Pronunțat: vi-a-
- Din lat. viaticum, it. viatico.

VIATIC², -Ă adj. (învechit, rar) I. Care dă viață (I 1). *Au suflat D[umne]dzeu în fața lui Adam suflare vie de l-au făcut viu, aceea suflare viatică a Sîntului Spirit.* DOSOFTEI, în BUCIUMUL ROMÂN, II, 259, cf. DR. iv, 836.

2. (în forma viatic) Animat, însuflețit. *Era foarte milos și iertătoriu și foarte viatic la voroava.* B888TEI, V. §. aprilie 98718, cf. TDRG.

- Pronunțat: vi-a-. -Pl.: viatici, -ce. - Și: viatic, -ă adj.
- De la via¹.

VIATIC³ s. m. (învechit, rar) Viețuitor (2). *Elisafeti, impluse vremea să facă ea, și născu fiul, și audziră împrejurile viaticii și rudete ei că măriță taste mila Domnului cu ea.* COREȘI, TETR. 116. *O! doi întiu născuți den pămîni și ai raiului viaticii!* MOXA, C. 101, cf. CUV. D. BĂTR. I, 429, TDRG, DHLRII, 331, SCRIBAN, D.

- Pronunțat: vi-a-. -Pl.: viaticii.
- Via¹ + suf. -nic, probabil calc după v. si. xcimihhHK'h.

VIATIC², -A adj. v. viatic².

VIĂTOR s. m. I. (în Roma antică) Mesager, curier oficial la dispoziția cenzorilor, a tribunilor și a altor autorități. *Maghistrății se socoteau după calitate (cumătate), adecă alții erau mai mari, alții mai mici. Mai*

4. Textul parsat, în format XML

```
<dir>
  <intrare>
    < cuv>VIALIT&#193;TE</cuv>
    <pv>s. f.</pv>
    <def>(&#206;nvechit, prin Transilv.) Bun&#259; dispozi&#355;ie; anima&#355;ie,
&#238;nsufle&#355;ire.</def>
    <exemplu>
      < citat>Dup&#259; pauz&#259; se continu&#259; petrecerea... cu mai mare
vialitate.</citat>
      < sigla>f (1883), 119.</sigla>
    </exemplu>
    < cratima id="0">Pronun&#355;at: [i]vi-a-.[i]</cratima>
    < cratima id="1">[b]Vial[/b] 3 + suf. - [i]itate[/i].</cratima>
  </intrare>
  <intrare>
    < cuv>VI&#193;PS\c3</cuv>
    <pv>s. f.</pv>
    <link>viespe</link>
  </intrare>
  <intrare>
    < cuv>VI&#193;R</cuv>
    <pv>s. m.</pv>
    <link>vier 1</link>
  </intrare>
  <intrare>
    < cuv>VI&#193;RB&#258;</cuv>
    <pv>s. f.</pv>
    <def>(Popular) M&#259;nunchi de fire de tort 2 , de obicei &#238;n num&#259;r de
trei, din care se alc&#259;tuiesc jirebii &#537;i p&#259;pu&#537;i (care servesc ca unitate de
m&#259;sur&#259; la urzitul p&#238;nzei). V. n u m &#259; r &#259; t u r &#259;</def>
    <link>(2).</link>
    <exemplu>
      < citat>A &#355;esut pe&#537;chire cu gherb&#259; &#238;ntoars&#259; sau cu
ales&#259;turi.</citat>
      < sigla>sevastos, n. 51, cf. 46, ddrf .</sigla>
    </exemplu>
    <exemplu>
      < citat>Trei fire din num&#259;r&#259;tur&#259; fac o vearb&#259;, iar un
c&#259;&#355;el are 20 de verbe, adec&#259; 60 de fire de motc&#259;.</citat>
      < sigla>liuba - iana, m. 118, cf. &#537;ez. ix, 144.</sigla>
    </exemplu>
    <exemplu>
      < citat>Ghierb&#259; &#238;nsemneaz&#259; trei fire de bumbac, de
a&#355;&#259; sau de tort.</citat>
      < sigla>zanne, p. v, 310.</sigla>
    </exemplu>
    <exemplu>
      < citat>&#206;n Moldova de Jos, o bucat&#259; are circumferin&#355;&#259; de
6 co&#355;i; &#238;n cruci&#537;&#259;rile firelor se numesc rost, &#537;i rostul este de 10
j&#238;ghiu&#355;e; o j&#238;ghiu&#355;&#259; are 10 verbe..., iar o ghearb&#259; are 3
fire.</citat>
      < sigla>pamfile, i. c. 211 , cf . resmeri&#355;&#259;, d., &#537;&#259;ineanu, d.
u., cade, dr. viii, 120, scriban, d., cv 1950 , nr. 1, 32, scl 1950, 193, 195, dl, dm, h x 357, xiv
437.</sigla>
    </exemplu>
    <exemplu>
      < citat>P&#238;n&#259; oala fierbe, Faci dou&#259;trei vierbe.</citat>
      < sigla>r&#259;dulescu-codin . </sigla>
    </exemplu>
    <exemplu>
      < citat>Viarb&#259; - a zecea parte dintr-o jurubi&#355;&#259;.</citat>
      < sigla>id. &#238;. 343.</sigla>
    </exemplu>
    <exemplu>
```

<citat>Pînă cînd căldarea fierbe, Mai faci două, trei gherbe.</citat>

<sigla>săm . iv , 765.</sigla>

</exemplu>

<exemplu>

<citat>Păpușa are 12 jerbe, un jerb are trei fire.</citat>

<sigla>brebeneI, gr. p.</sigla>

</exemplu>

<exemplu>

<citat>Trei fire fac o viarbă; treizeci și trei de vierbe fac o \84jurughiţă\94 mică.</citat>

<sigla>an. dobr. iv, 101.</sigla>

</exemplu>

<exemplu>

<citat>Trei fire la urzitoare fac o varbă; zece verbe fac o numărătură.</citat>

<sigla>l . costin, gr. băn , 213, cf. 215, alr i 1 276/59, 69, 536, 540, 610, 614, 704, 710, 725, 727, 790, 885, 986, alrt ii, 142, alr ii 5 864 .</sigla>

</exemplu>

<exemplu>

<citat>Zece viarbe fac o păpușe.</citat>

<sigla>udrescu, gl.</sigla>

</exemplu>

<exemplu>

<citat>Fire de tort... date la rășchitor și grupate (legate) în vierbe (de cîte trei fire).</citat>

<sigla>id. ib. 148, cf. 302.</sigla>

</exemplu>

<sens>[Romb negru] (În e x p r.) [b](A fi) în (toate)/[b] [b]vierbele lui/[b] (ori, regional, [b]noastre/[b]) sau [b]a fi în toate vierbele/[b] = (adesea în construcţii negative) (a fi) într-o stare de spirit bună; (a fi) bine dispus, în largul său.</sens>

<exemplu>

<citat>Striga... cu un glas... al unui om liniștit și în toate gherbele lui.</citat>

<sigla>vlahuţă , ap. cade 537.</sigla>

</exemplu>

<exemplu>

<citat>Cum văzură pe Ancuţa, cunoscură că nu era în toate vierbele, că nu îi erau toţi boii.</citat>

<sigla>f (1891), 117, cf. pamfile, a. r . 245.</sigla>

</exemplu>

<exemplu>

<citat>S-au dus... vremurile cînd flăcăiam amîndoi și eram în vierbele noastre!</citat>

<sigla>iovescu, n. 44, cf. izv. xxi, 142, scriban, d. 552, dm 334, zanne, p.v, 310.</sigla>

</exemplu>

<exemplu>

<citat>O fi fost... necăjit... Du-te mai pe seară, poate îl găsești în gherbele lui.</citat>

<sigla>rădulescu-codin, î. 33, cf. udrescu, gl. 288.</sigla>

</exemplu>

<sens>[Romb negru] (Prin nord-vestul Munt.) [b]A băga/[b] (pe cineva) [b] în vierburi/[b] = a sili pe cineva să acţioneze, să lucreze repede.</sens>

<exemplu>

<citat> </citat>

<sigla>udrescu, gl. 288</sigla>

</exemplu>

<cratima id="0">Pl.: [i]vierbe/[i] și (regional) [i]vierbi/[i] (scriban, d.), [i]viarbe/[i], [i]vierburi/[i] Și: [b]viérbă[/b] (pl. [i]vierbe/[i]) s. f., (regional) [b]vierb/[b] (l. costin, gr. băn, 215, alr i 1 276/614; pl. [i]vierbe/[i] alr i 1 276/614) s. n., [b]viárbă[/b] (l. costin, gr. băn, 213, alr ii 5 864/2, 27), s.n.,

[b]#233;rb#259; [b] (dr. viii, 120, da ii2, 17, udrescu, gl. 302), s. f., [b]jerb/[b] (pl. [i]jerbe/[i]) s. n.</cratima>
 <cratima id="1">Din v. sl. [b]vr\b0[b] \84sfoar#259;\94.</cratima>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuV>VI#193;RE</cuV>
 <pv>s. f.</pv>
 <def>(Învechit, rar)</def>
 <sens>[b]1.[b] (În limbajul bisericesc) Învierea din mor#355;i în ziua judec#259;ţii de apoi. Cf. v i a</sens>
 <link>(II 1).</link>
 <exemplu>
 <citat>I[isu]s zise lor: pril#259;sti#355;i-v#259;, nu ști#355;i Scriptura, nece t#259;riile Domnului. Întru viere amu, nu se vor însura, neci se vor m#259;rita, ce ca îngerii Domnului în ceriure s#238;nt.</citat>
 <sigla>coresi, tetr. 51.</sigla>
 </exemplu>
 <sens>[Romb negru] Învierea lui Iisus Hristos.</sens>
 <exemplu>
 <citat>De la viirea mea, din dzua de Pa#537;ti p#238;n#259; la Duminec#259; mare, duminca a to#355;i sv[i] n#355;ii, s#259; l#259; cui#355;i în raiu.</citat>
 <sigla>cod. tod. 208</sigla>
 </exemplu>
 <sens>[b]2.[b] Vie#355;uire</sens>
 <link>(1).</link>
 <sens>Cf. v i a </sens>
 <link>(I 1).</link>
 <exemplu>
 <citat> </citat>
 <sigla>Cf. cihac, i, 318.</sigla>
 </exemplu>
 <cratima id="0">#536;i: [b]viere/[b] s. f.</cratima>
 <cratima id="1">De la [b]via/[b] 3 .</cratima>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuV>VIASP#193;R</cuV>
 <pv>s. m.</pv>
 <link>viespar</link>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuV>VI#193;SP\c3</cuV>
 <pv>s. f.</pv>
 <link>viespe</link>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuV>VI#193;SPE</cuV>
 <pv>s. f.</pv>
 <link>viespe</link>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuV>VI#193;SPR\c3</cuV>
 <pv>s. f.</pv>
 <link>viespe</link>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuV>VI#193;STR\c3</cuV>
 <pv>s. f.</pv>
 <link>viespe</link>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuV>VI#193;Ș</cuV>
 <pv>s. m.</pv>
 <def>(Învechit și regional) Vier 1</def>
 <link>(1).</link>

<exemplu>
 <citata> Trimise la viaș sluga în vremea rodului ca să ia de la
 viaș den poa- mele viei.</citata>
 <sigla>n. test. (1648), 57r/1, cf. 26r/1, resmeriţă, d. 900, bul. fil. vi,
 184, bl ix, 58, alr i 1 708/840, nalr - o iv mn 261, 2 155/949, 953, 957.</sigla>
 </exemplu>
 <cratima id="0">Pronunţat: [i]vi-aș[i] . Pl.: [i]viași.[i]</cratima>
 <cratima id="1">[b]vie 1/[b] + suf. - [i]aș[i] </cratima>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuv>VIÁTIC¹</cuv>
 <pv>s. n.</pv>
 <sens>[b]1.[/b] (În Roma antică) Provizii și bani necesari unei
 călătorii.</sens>
 <exemplu>
 <citata> Fatală, într-adevăr, idee a vota cineva ca să le
 procure viaticul în exil.</citata>
 <sigla>aristia, plut. 251/22.</sigla>
 </exemplu>
 <exemplu>
 <citata> Temistocle... a provizionat viaticul abundanîn neaverea de bani
 acelor carii au intrat în nave.</citata>
 <sigla>id. ib. 303/8.</sigla>
 </exemplu>
 <exemplu>
 <citata> Și-a luat viaticul și a plecat în India.</citata>
 <sigla>Im.</sigla>
 </exemplu>
 <exemplu>
 <citata> Funcţionarii trimiși în misiuni se da viatic din tezaurul
 public.</citata>
 <sigla>id. ib., cf. gheţie, r. m ., enc. rom., barcianu , alexi, w.</sigla>
 </exemplu>
 <sens>[Romb alb] F i g.</sens>
 <exemplu>
 <citata> Mi-am procurat viaticul literariu și... m-am pus în calea
 plutarhică.</citata>
 <sigla>aristia, plut. V2/3.</sigla>
 </exemplu>
 <exemplu>
 <citata> Dumnezeu nu le-a dat geniul ca un parfum..., ci ca un viatic generos
 care susţine pe om în cursul îndelungatului peregrinagiu al
 vieţei.</citata>
 <sigla>conv. lit. ii, 58</sigla>
 </exemplu>
 <sens>[b]2.[/b] F i g. (Rar) Ceea ce constituie un ajutor, un sprijin (moral) într-o
 anumită înprejurare.</sens>
 <exemplu>
 <citata> Îmi aduc aminte că anul acela am fost foarte rău.
 Consompţiune din care am scăpat graţie patriei mele, a cărei
 climă e un viatic.</citata>
 <sigla>papadat-bengescu, o. i, 109.</sigla>
 </exemplu>
 <sens>[b]3.[/b] (În ritualul bisericii romano-catolice) Comuniune
 administrată unui muribund. V. e u h a r i s t i e</sens>
 <exemplu>
 <citata> </citata>
 <sigla> Cf. Im, enc. rom , alexi, w.</sigla>
 </exemplu>
 <cratima id="0">Pronunţat: [i]vi-a-[i] </cratima>
 <cratima id="1">Din lat. [b]viaticum[/b] , it. [b]viatico[/b] .</cratima>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuv>VIÁTIC² , -Ă</cuv>
 <pv>adj.</pv>

<def>(Învechit, rar)</def>
 <sens>[b]1.[/b] Care dă viaţă</sens>
 <link>(1)</link>
 <exemplu>
 <citat>Au suflat D[umne]dzeu în faţa lui Adam suflare vie de l-au
 făcut viu, aceea suflare viatică a Sîntului Spirit.</citat>
 <sigla>dosofoei, în buciumul român, ii, 259, cf. dr. iv,</sigla>
 </exemplu>
 <sens>[b]2.[/b] (În forma[i]viatic[/i]) Animat, însufleţit.</sens>
 <exemplu>/
 <citat>Era foarte milos și iertătoriu și foarte viatic la
 voroavă</citat>
 <sigla>dosofoei, v. s. aprilie 98v/18, cf. tdr</sigla>
 </exemplu>
 <cratima id="0">Pronunţat: [i]vi-a-[/i]. Pl.: [i]viatici, -ce.[/i] Și: [b]viatic, -
 ă[/b] adj.</cratima>
 <cratima id="1">De la [b]via[/b] 3.</cratima>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuv>VIÁTNIC¹</cuv>
 <pv>s. m.</pv>
 <sens>(Învechit, rar) Vieţuitor</sens>
 <link>(2)</link>
 <exemplu>
 <citat>Elisaftei, împluse vreama să facă ea, și
 născu fiul, și audziră împrejurele viaticii și rudele ei că
 mărită iaste mila Domnului cu ea.</citat>
 <sigla>coresi, tetr. 116.</sigla>
 </exemplu>
 <exemplu>
 <citat>O! doi întîiu născuţi den pămînt
 și ai raiului viatic!</citat>
 <sigla>moxa, c. 101, cf. cuv. d. bătr. i, 429, tdr</sigla>
 d.</sigla>
 </exemplu>
 <cratima id="0">Pronunţat: [i]vi-a-[/i] Pl.: [i]viatici.[/i]</cratima>
 <cratima id="1">[b]Via[/b] 3 + suf. - [i]nic[/i] , probabil calc după v. sl.
 [b]jitelonic[/b]</cratima>
 </intrare>
 <intrare>
 <cuv>VIÁTNIC² , -\c3</cuv>
 <pv>adj.</pv>
 <link>viatic 2</link>
 </intrare>
 </dlr>

Anexa 4. Lucrări publicate

de cercetării proiectului în perioada 2003–2005, cu subiecte legate de tema grantului sau cu subiecte adiacente

Studii

- Cristea, D. și Butnariu C. (2004), *Hierarchical XML representation for heavily annotated corpora*, in *Proceedings of the LREC 2004 Workshop on XML-Based Richly Annotated Corpora*, Lisbon, Portugal.
- Cristea, D., Mihăilă, C., Forăscu, C., Trandabat, D., Husarciuc, M., Haja, G., Postolache, O. (2004), *Mapping Princeton WordNet synsets onto Romanian wordnet synsets*, in *Romanian Journal on Science and Technology of Information*, Romanian Academy, Bucharest, Romania, Special issue on Balkanet, July, 2004, p. 125-146.
- Cristea, D., Teodorescu, H.-N. și Tufiș, D. (2004), *Student Projects in Language and Speech Technology*, in *Proceedings of the LREC 2004 Workshop on CL Learning*, Lisbon, Portugal.
- Cristea, D., Tufiș, D. și Ide, N. (2004), *Eurolan-2003*, in *American Association for Artificial Intelligence Magazine*, 2004 spring issue.
- Cristea, Dan, Postolache, O. D. (2004), *How to deal with wicked anaphora, to appear*, in António Branco, Tony McEnery and Ruslan Mitkov (editors), *Anaphora Processing: Linguistic, Cognitive and Computational Modelling*, Benjamin Publishing Books.
- Cristea, Dan, (2003), *The relationship between discourse structure and referentiality in Veins Theory*, in Wolfgang Mentzel and Cristina Vertan (editors) *Natural Language processing between Linguistic Inquiry and System Engineering*, Editura Universității A.I.Cuza, Iași, 9.
- Cristea, D., Postolache, O. D., Pușcașu, G., Ghețu, L. (2003), *Summarizing documents based on cue-phrases and references*, in *Proceedings of the International Symposium on Reference Resolution and Its Applications to Question Answering and Summarization*.
- Dănilă, Elena, Haja, Gabriela, (2004), *Neologismul din perspectivă lexicografică*, în vol. *Acta Colocviului internațional Tratatamentul neologismelor în limba română în mileniul III*, București, 23–24 septembrie 2004 (sub tipar).
- Florescu, Cristina, (2003–2004), *Disocieri stilistice ale neologismelor românești în w-, x-, y-*, în AUI, secțiunea e. Lingvistică, tomurile XLIX–L, p. 225-234.
- Florescu, Cristina, (2003), *Note lexicografice și etimologice: hahalera, a holba*, *Limba Română*, nr. 3–4 2001 (apărut în 2003), p. 195.
- Haja, Gabriela, (2003), *Menținerea identității prin limbă: instrumente și resurse lingvistice în format electronic*, în *Limba și literatura română în*

spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Editura Trinitas, Iași, pp. 179-182.

Postolache, O. and Cristea, D. (2004), *Designing Test-beds for General Anaphora Resolution*, in *Proceedings of the Discourse Anaphora and Anaphor Resolution Colloquium – DAARC*, Portugal.

Pușcașu, G., (2004), *A Framework for Temporal Resolution*, in *Proceedings of The 4th International Conference on Language Resources an Evaluation (LREC)*.

Pușcașu, G. (2004), *A Multilingual Method for Clause Splitting*, in *Proceedings of the 7th Annual Colloquium for the UK Special Interest Group for Computational Linguistics*.

Pușcașu, Georgiana, (2003), *Elementary discourse unit segmentation*, MSc. Thesis, Al. I. Cuza University, 120 p.

Tamba Dănilă, Elena, (2003), *Textul în teoria sintaxei: perspective europene și românești*, în *Limba și literatura română în spațiul etnocultural dacoromânesc și în diaspora*, Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide”, Editura Trinitas, Iași, pp. 263-268.

Tufiș, D., Cristea, D., Stamou, S. (2004), *BalkaNet: Aims, Methods, Results and Perspectives. A General Overview*, in *Romanian Journal on Science and Technology of Information*, Romanian Academy, Bucharest, Romania, Special Issue on Balkanet.

Volume

Dănilă, Elena, (2002), *Mic dicționar de locuțiuni ale limbii române*, Editura Universitas XXI, Iași, 188 p.

Haja, Gabriela (2005), *Terminologia teatrală românească. De la începuturi la 1913*, Iași, Editura T, 181 p. și publicată electronic în www.consilr.info.uaic.ro.

Tamba Dănilă, Elena, (2004), *Vechi și nou în sintaxa limbii române*, Casa Editorială Demiurg, Iași, 200 p.

Comunicări

Aldea, Bogdan-Mihai, Dănilă, Elena, Forăscu, Corina, Haja, Gabriela, *Dicționarul limbii române (DLR) în format electronic. Aplicații*, la Simpozionul internațional *Comunicare interculturală și integrare europeană*, Iași 11–12 noiembrie 2005 (sub tipar).

Haja, Gabriela, Dănilă, Elena, Aldea, Bogdan-Mihai, Forăscu, Corina, *Dicționarul limbii române informatizat – prezent*, la Atelierul de lucru *Resurse Lingvistice Românești și Instrumente pentru Prelucrarea Limbii Române*, Iași 3 noiembrie 2005, publicată electronic în www.consilr.info.uaic.ro

Haja, Gabriela, *Dicționarul limbii române în format electronic (DLR-I) – instrument și resursă pentru studiul diacronic și sincron al limbii române*, la Colocviul *Limba română – aspecte sincronice și diacronice*, București 8–9 decembrie 2005 (sub tipar).

Haja, Gabriela, *Necesitatea informatizării lexicografiei românești în societatea contemporană*, la Simpozionul Internațional *Limba și literatura română. Regional – Național – European*, Iași – Chișinău 24–26 noiembrie 2005 (sub tipar).

Lucrări de licență

Aldea, Bogdan-Mihai, *Determinarea sensurilor cuvintelor folosind DLR-I*, 2005.

Hrițcu, Alexandru, *Mediu lexicografic pentru prelucrarea Dicționarului Limbii Române*, 2004.

Tănăsescu, Vlad-Iulian, *Alinierea resurselor lexicale în format electronic. Cu aplicație pe DLR-I și RoWN*, 2004.

Atelier de lucru

În cadrul proiectului *Dicționarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziționarea*, cercetătorii de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române au organizat, în colaborare cu Facultatea de Informatică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” și cu Institutul de Informatică Teoretică al Academiei Române, în perioada 9–10 decembrie 2004, un Atelier de lucru cu următoarele obiective:

- *diseminarea rezultatelor cercetării din cadrul proiectului, realizate până în luna noiembrie a anului;*
- *stabilirea și utilizarea constructivă a celor mai performante modalități de valorificare a rezultatelor cercetării;*
- *realizarea unei baze de colaborare cu cercetătorii din centre de cercetare universitare și academice, din București și din Cluj-Napoca, în vederea stabilirii unor proiecte viitoare comune, pe baza acestor rezultate, care vor avea drept finalitate informatizarea cercetării lexicografice românești.*

La Atelier au participat: acad. Dan Tufiș de la Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială al Academiei Române, București, Horia-Nicolai Teodorescu, m.c. al Academiei Române, Neculai Curteanu, Cecilia Bolea, Elena Amihăesei de la Institutul de Informatică Teoretică din Iași, prof. dr. Dan Cristea, Corina Forăscu, Iulian Tănăsescu și Augusto Perez de la Facultatea de Informatică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, dr. Florin Vasilescu și dr. Victor Celac de la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” al Academiei Române din București, drd. Bogdan Harhătă de la Institutul de Filologie Română „Sextil Pușcariu” din Cluj-Napoca și dr. Roberto Merlo de la Universitatea din Torino, lector la Universitatea din Oradea, Cristina Florescu, Gabriela Haja, Elena Dănilă, Laura Manea, Luminița Botoșineanu, Mona Pădureanu și Marius-Radu Clim de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, doctoranzi și masteranzi de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

Lucrările Atelierului s-au desfășurat la Academia Română – Filiala Iași și la Facultatea de Informatică. În prima zi au fost prezentate rezultatele cercetărilor din cadrul grantului *Dicționarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziționarea*, precum și premisele valorificării acestor rezultate în vederea realizării acestui instrument de cercetare indispensabil. De asemenea, a fost prezentată aplicația cu titlul: *DLR informatizat – bază de atestări pentru o reeditare*, ca mod de valorificare a rezultatelor cercetării din cadrul grantului, realizată de analist programator Mona Pădureanu, asist. cercet. Marius-Radu Clim, de la Institutul „A. Philippide”, în colaborare cu asist. univ. Corina Forăscu și masterand Iulian Tănăsescu de la Facultatea de Informatică. Ulterior, invitații lexicografi din București și din Cluj-Napoca au prezentat preocupările și rezultatele de până în prezent referitoare la procesul de informatizare a cercetării lexicologice-lexicografice existente în Institutele pe care le-au reprezentat.

Concluzia a fost că, din punctul de vedere al colaborării dintre lingviști și informaticieni, precum și al rezultatelor acestei colaborări, Institutul de Filologie din Iași se situează pe o poziție privilegiată. Ca argument, a fost prezentat și proiectul privind *Tehnoredactarea Noului Atlas lingvistic român pe regiuni cu asistența calculatorului*, realizat prin conlucrarea cercetătorilor de la Departamentul de Dialectologie al Institutului „A. Philippide” și a cercetătorilor de la Institutul de Informatică Teoretică din Iași, în cadrul planului de cercetare al Academiei Române,

plan materializat într-un *Prospect al Noului Atlas lingvistic român pe regiuni. Moldova și Bucovina*, apărut în 2005.

Au urmat discuții din care a rezultat necesitatea informatizării cercetării lexicografice românești, prin preluarea a ceea ce s-a realizat până în prezent și prin proiectarea unor instrumente și resurse fundamentale: *DLR în format electronic; Baza de Texte ale Limbii Române (corpus adnotat al limbii române)*.

Lucrările au continuat în ziua următoare la Facultatea de Informatică din Iași, unde au fost prezentate o serie de instrumente electronice de prelucrare automată a limbajului, precum și proiecte (naționale și internaționale) la care au colaborat și cercetători lexicografi de la Iași și de la București.

Lucrările s-au încheiat prin fixarea cadrului de realizare, în viitor, a unor proiecte comune, în vederea informatizării cercetării filologice, a stabilirii unor relații cât mai strânse de conlucrare științifică între institutele de cercetare ale Academiei pe de o parte, și, pe de altă parte, între acestea și instituțiile de învățământ superior (Cf. *Buletinul Institutului de Filologie Română „A. Philippide”*, V, nr. 4 octombrie–decembrie 2004, pp. 12-14).

Bibliografie

- [Avram, Sala, Vintilă-Rădulescu, 1999]: Avram, Mioara, Sala, Marius, Vintilă-Rădulescu, Ioana (coordonatori), (1999), *Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”. 50 de ani de existență (1949 – 1999)*, București.
- [Bogdan, 1946]: Bogdan, Damian P., (1946), *Glosarul cuvintelor românești din documentele slavo-române*. Institutul de studii și cercetări balcanice. Seria filologică, nr. 1, București.
- [Cristea, Tufiș, 2002]: Cristea, D., Tufiș, D., (2002), *Resurse lingvistice românești și tehnologii informatice aplicate limbii române*, în Ofelia Ichim și Florin-Teodor Olariu (editori), *Identitatea limbii și literaturii române în perspectiva globalizării*, Academia Română, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Editura Trinitas, Iași.
- [Danzin, 1992]: Danzin, A., (1992), *Towards a European Language Infrastructure*, CEC Doc. 54210/92.
- [DA, 1913]: *Dicționarul limbii române*, (DA), (1913), Întocmit și publicat după îndemul și cu cheltuiala Maiestății Sale regelui Carol I, Tomul I, Partea 1, A–B, București, Librăriile Socec&Comp. și C. Sfetea.
- [Dănăilă, 2000]: Dănăilă, Ion, (2000), *Proiecte de prelucrare electronică a vocabularului limbii române*, în *Terminologia în România și Republica Moldova*, Cluj-Napoca.
- [DEX]: *Dicționarul explicativ al limbii române*, (DEX), (1996), Academia Română, Editura Univers Enciclopedic, București.
- [DLR]: *Dicționarul limbii române* (DLR). Serie nouă.
Tomul VI, *Litera M*, București, Editura Academiei R.P.R., 1965,
Tomul VII, Partea 1, *Litera N*, Editura Academiei R.S.R., 1971,
Tomul VII, Partea a 2-a, *Litera O*, 1969,

- Tomul VIII, Partea a 2-a, *Litera P*, 1974,
 Tomul IX, *Litera R*, 1975,
 Tomul X, Partea a 3-a, *Litera S*, Editura Academiei Române, 1990,
 Partea a 5-a, 1994,
 Tomul XI, Partea 1, *Litera T*, 1982,
 Tomul XII, Partea 1, *Litera Ț*, 1994,
 Tomul XII, Partea a 2-a, *Litera U*, 2002,
 Tomul XIII, Partea 1, *Litera V*, 1997, Partea a 2-a, *Litera V*, 2001,
 Tomul IV, *Litera Z*, 2000.
- [Dupont, 2001]: Dupont, C., (2001), *The Opera del Vocabolario Italiano Database: Full-Text Searching Early Italian Vernacular Sources on the Web*, *Italica* 78:4, pp. 526-539.
- [Gheție, 1982]: Gheție, Ion (coordonator), (1982), *Texte românești din secolul al XVI-lea*, București, Editura Academiei.
- [Hristea, 1984]: Hristea, Theodor (coordonator), (1984), *Sinteze de limba română*, ed. a treia, p. 134-147.
- [Iorio-Fili, 1997]: Iorio-Fili, D., (1997), *Un nuovo software lessicografico: GATTO. Bollettino dell'Opera del Vocabolario Italiano*, 2, pp. 259-270.
- [Ivănescu, 2000]: Ivănescu, G., (2000), *Istoria limbii române*, ediția a II-a, Iași, Editura Junimea.
- [Marcu, 2002]: Marcu, Florin, (2002), *Prefață, Marele dicționar de neologisme*. Ediția revizuită, augmentată și actualizată, Editura Saeculum I. O., București.
- [Matei, 2000]: Matei, Dan, (2000), *Prezența românească în rețeaua panlatină de terminologie (Realiter)*, în *Terminologia în România și Republica Moldova*, Cluj-Napoca.
- [MDA]: *Micul dicționar academic*, (MDA), (2001–2004), Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București, Editura Univers Enciclopedic, 2001–2004 (vol. I Literele A–C, 2001, vol. II Literele D–H, 2001, vol. III Literele I–Pr, 2003, vol. IV Literele Pr–Z, 2004).
- [Niculescu, 1980]: Niculescu, Al., (1980), *Romanitatea românească și cultura latină în secolele XII–XV*, în *Anuarul Institutului de Cercetări Etnologice și Dialectologice*. Seria A, vol. 2, București.
- [Pascu, 1991]: Pascu, Ștefan, (1991), *Istoricul Academiei Române. 125 de ani de la înființare*, Editura Academiei Române, București.
- Programul de Guvernare*, Capitolul 24 – *Politica în domeniul relațiilor cu românii de pretutindeni*, <http://www.gov.ro/obiective/afis-docdiverse-pg.php?iddoc=268>.
- [Pușcariu, 1931]: Pușcariu, Sextil, (1931), *Despre neologisme*, în *Închinare lui N. Iorga cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani*.

- [Sala, Mihăilă, 2000]: Sala, Marius, Mihăilă, G., (2000), *Cuvânt înainte*, în *Dicționarul limbii române (DLR)*. Serie nouă. Tomul XIV, *Litera Z*, București, Editura Academiei Române.
- [Seche, 1966]: Seche, Mircea, (1966), *Schiță de istorie a lexicografiei românești*, vol. I, București, Editura Științifică.
- [Seche, 1969]: Seche, Mircea, (1969), *Schiță de istorie a lexicografiei românești*, vol. II, București, Editura Științifică.
- [Teubert, 1997]: Teubert, W., (1997), *Language Resources for Language Technology*, în Dan Tufiș and Poul Anderson (editors), *Language and Technology*, Editura Academiei, București.
- Trésor de la Langue Française (TLF)*, (1971–1994), CNRS, Gallimard. 16 vol.
- [Tufiș, Cristea, 2002]: Tufiș, D., Cristea, D., (2002), *RO-BalkaNet – ontologie lexicalizată, în context multilingv, pentru limba română*, în Dan Tufiș și Fl. Gh. Filip (editori), *Limba Română în Societatea Informațională - Societatea Cunoașterii*, Editura Expert, București.
- [Țăra, 1982/1983]: Țăra, Vasile D., (1982/1983), *Despre „reromanizarea” limbii române literare*, în *Analele științifice ale Universității „Al. I. Cuza” din Iași*. serie nouă, secțiunea III, e. Lingvistică, Tomul XXVIII/XXIX.
- [Vintilă-Rădulescu, 2002]: Vintilă-Rădulescu, Ioana, (2002), *Resurse lingvistice pentru limba română elaborate la Institutul de Lingvistică „Iorgu Jordan”*, în Dan Tufiș, Florin Gh. Filip (coordonatori), *Limba română în societatea informațională – societatea cunoașterii*, Academia Română, Secția de Știința și Tehnologia Informației, Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială, București.

*** <http://atilf.atilf.fr/>
<http://buscon.rae.es/diccionario/drae.html>
<http://dexonline.ro/>
<http://tlio.ovi.cnr.it/TLIO/ricindex.html>
<http://www.borland.com/delphi/>
<http://www.lexilogos.com/>
<http://www.priberam.pt/dlpo/dlpo.aspx>
<http://www.w3.org/XML/>

Abstract

1. Introduction

Among the Romance languages, the Dictionary of Romanian (DLR) is comparable with Nicot's *Trésor de la Langue Française*. At the time-being DLR is elaborated the traditional way. In order to improve the work-flow in the near future and to create a basis for new, updated, unified versions of DLR, a method for computer-aided acquisition was developed within a project financed by the National University Research Council of Romania.

The next section presents some computerized dictionaries of Romance languages, which have similar structure/profile with DLR. After a brief description of DLR, the advantages of an electronic version of DLR are discussed. The paper concentrates than on the solutions adopted for the computerized acquisition and use of the dictionary. A tool specially created for the Romanian dictionary, DLReX, is sketched. The last section outlines some perspectives of work in Romanian lexicography, by means of computer resources and tools.

2. Computerized dictionaries

For all communities compiling dictionaries of their traditional languages is among the most important tasks of cultural maintenance since the dictionary is a storehouse of all the special ways of talking about their culture and environment. While for at least 126 languages there is a kind of electronic monolingual or multilingual dictionary (<http://www.lexilogos.com/>), only few of them have a thesaurus dictionary available in an electronic format.

Among the Romance languages, French is one of the most "present" on the Internet, the *Trésor de la Langue Française informatisé* (TLFi <http://atilf.atilf.fr/>), being the largest one with 100.000 words with their histories, 270.000 definitions, and 430.000 examples. The 16 volumes of the reference dictionary were computerized based on three main approaches: compiling a reliable computerized archive containing the text of the printed version of the TLF; retroconversion consisting of transforming the text into a structured text in which the various subjects of the articles (definitions, quotations, synonyms and antonyms, indicators for technical domains, and semantic, etymologic, grammatical, stylistic and historic indicators) are delimited; and developing the software to interrogate the structured text at 3 different consultation levels. The TLFi is integrated with Microsoft Word for Windows, with possibilities to correct or explain a word or to view it in TLF, and with various Internet browsers.

The historical dictionary of the Italian language, *Tesoro della Lingua Italiana delle origini* (TLIO) (<http://tlio.ovi.cnr.it/TLIO/ricindex.html>), is compiled based on the the *Opera del Vocabolario Italiano* (OVI). This database, with its 1849 vernacular texts (21.2 million words, 479,000 unique forms) is build, managed and interrogated through GATTO (Iorio-Fili, 1997), a lexicographic software created at CNR. A lot of other research projects have benefited from the OVI database (Dupont, 2001).

The *Diccionario de la Lengua Española* (<http://buscon.rae.es/diccionario/drae.htm>) is continuously updated by the Real Academia Española (RAE) and 21 Hispano-American academies based mainly on the synchronic (CREA) and diachronic (CORDE) textual databases and the historical file of the Spanish Academy.

For Portuguese more than 95.000 entry words, 13.000 verb conjugations, among others, are available in *Lingua Portuguesa On-Line* (<http://www.priberam.pt/dlpo/dlpo.aspx>).

The Romanian language has an explanatory dictionary available on-line (<http://dexonline.ro/>), obtained through free collection from web-volunteers and from the original version of the Romanian Academy Explanatory Dictionary (DEX, 1998), dictionaries of synonyms and antonyms.

3. The dictionary of Romanian Language

3.1. Current status

Three institutes of the Romanian Academy (Institute of Linguistics „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” – Bucharest, Institute of Romanian Philology “A. Philippide” – Iasi and Institute of Linguistics „S. Puşcariu” - Cluj-Napoca) are finishing nowadays this monumental work, the ‘Dictionary of Romanian Language. New series’ (*DLR*). The already printed 22 volumes have more than 10.000 pages containing 18 letters (out of 28) from the Romanian alphabet. Some statistics performed on the dictionary are illustrated in Figure 1.

The 26 volumes intended to be created till the end of the project will have the letters *D*, *E* and *M – Z*. The dictionary was traditionally created till the nineties, when the information and publication had started being introduced by the aid of computers. Using computers, not only the efficiency has grown, but also the

Publication year	Tom	Part	Letter	No. of pages	No. of word entries
1965 – 1968	VI		<i>M</i>	1076	9653
1971	VII	1	<i>N</i>	548	5493
1969	VII	2	<i>O</i>	400	3622
1972	VIII	1	<i>P</i>	357	4006
1974	VIII	2	<i>P</i>	336	3784
1977	VIII	3	<i>P</i>	255	2738
1980	VIII	4	<i>P</i>	393	4558
1984	VIII	5	<i>P</i>	525	4692
1975	IX		<i>R</i>	641	7255
1986	X	1	<i>S</i>	388	3540
1987	X	2	<i>S</i>	300	2212
1990	X	3	<i>S</i>	349	2692
1992	X	4	<i>S</i>	371	2757
1994	X	5	<i>S</i>	721	5742
1978	XI	1	<i>Ş</i>	271	4528
1982	XI	2	<i>T</i>	376	5027
1983	XI	3	<i>T</i>	387	4217
1994	XII	1	<i>Ț</i>	240	3856
2002	XII	2	<i>U</i>	468	2347
1997	XIII	1	<i>V</i>	325	1747
2002	XIII	2	<i>V</i>	426	2396
2000	XIV		<i>Z</i>	409	4088
				9562	90950

Figure 1. The Dictionary of Romanian Language - statistics

possibility to use the electronic versions of the texts for computer-aided creation of new versions of the dictionary.

3.2. *DLR – general and explanatory dictionary of Romanian*

As a general dictionary, DLR records and explains all the words which are attested in popular, literary and artistic speech.

Special terminologies are present in DLR only if they are attested in at least two linguistic styles. DLR has a historic character as it contains all possible regionalisms, archaisms and popular technical terms.

The argotic terms were included only if they are used in familiar or artistic speech; the same rule applies to the personal creations of Romanian authors or if they are used in the general literary terms. The compounds have separate entries if they are perfectly fused together or one of the components does not exist independent or if they were borrowed with this form. All other cases of 'compounds' are listed under their first constituent. The derivatives are also treated as separate entries. The homonyms are grouped under their etymon. The words used in specialized languages (children games, riddles, magic spells), phrases, expressions, proverbs and sayings are listed in DLR if they are explained in their original sources.

DLR is an explanatory dictionary as the words are defined and explained for all their senses, no matter their frequency or geographical area of provenance or use. The linguistic facts were defined through *genus proximus* and *differentia specifica*, by delimiting the semantic values through synonyms, by indicating the syntactic functions for the words being grammatical instruments.

The variety and complexity of the factors determining the semantic evolution of the words is reflected in the lexicographical techniques used to group word senses. The principle of the etymon is used when establishing the order of one word senses. Even though the first written attestations of a word have semantic values developed in Romania, not representing the initial meanings of the etymon, still the semantic evolution of the word starts from the sense of the etymon. A different perspective appears with the neologisms, for which the sense used in the first Romanian attestations is listed as the first one.

3.3. A computerised DLR – a necessity and a goal

The idea of acquiring DLR in electronic form constitutes a solution to all the problems of re-editing the Romanian language dictionary from A to Z, which implies the unification and updating of the whole material from DLR – new and old series.

The computer-aided acquisition of DLR has the following advantages:

- ⇒ it will be possible to have a broad database of texts/attestations which can be used to update the articles in the old series of the dictionary (published between 1905 and 1949) and those of the first volumes of DLR, as in DLR there are already about 3.200.000 examples (representing about 88% from the whole text);
- ⇒ additions and corrections can be performed directly in the text of the DLR, without typing again the text, as it was used with the DLR tomes published after 1990;
- ⇒ it will be easier to observe and correct the inconsistencies/differences between the DLR volumes, as they came up as a normal consequence of the fact that three different generations of editors have worked in three different centers;

- ⇒ it will be easier to define models for standard entries such as certain geological terms, months and days of the year, the name of plants and animals or for certain parts of speech, such as numerals or pronouns; these models can be used to create a software interface to help the lexicographer to complete the fields of the standard model;
- ⇒ it will be possible to align the word senses from other dictionaries, which is very useful in Word Sense Disambiguation and Machine Translation; such an alignment was performed between the DLR and the Romanian WordNet, for a part from the letter “V”: for 73 common word entries, in DLR there are 2300 senses and in the Romanian WordNet there are 100 synsets;
- ⇒ the dictionary can be printed and published cheaper by electronic means.

4. DLReX – a tool for computerised creation and use of DLR

In the framework of the research project, a dedicated tool was developed, DLReX. It is an instrument for acquiring, processing and browsing the electronic version of the Romanian Language Dictionary. The main functionalities of DLReX are the followings:

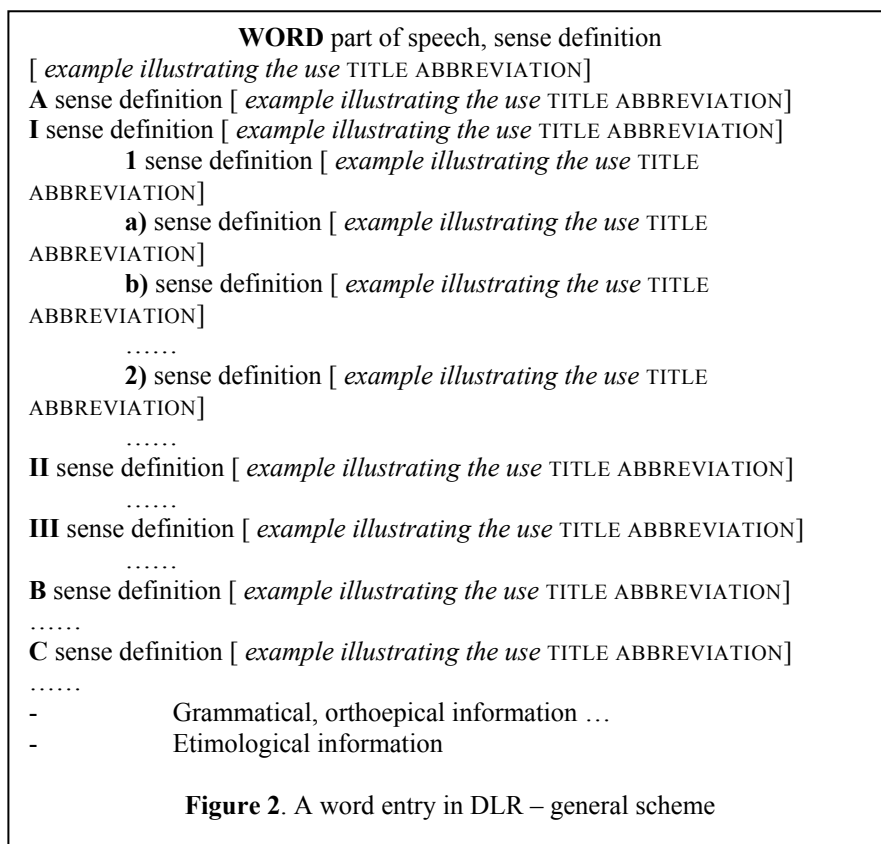
- it converts the text from Word (RTF) format to XML format;
- it creates the XML files for the entire DLR;
- it allows to browse and interrogate the XML files of the DLR;
- it permits to update and unify the DLR.

The main functionality of the application is the conversion of DLR into XML format. After scanning the printed files of the dictionary, an OCR is used to obtain the texts which are further corrected by lexicographers and/or linguists (which are familiar with the standard format of DLR). A Word document in .doc format is obtained this way.

Since the title abbreviations used for the references in DLR are very important and recognizing them is very helpful when parsing the files of DLR, the Java programming language was used, as it handles very well the strings of characters. In order to improve the parsing, the Word files were saved in RTF format.

When parsing the DLR the formatting of the text and the presence of special symbols (such as ♦ or ◇) are very important. A word entry in DLR has the general format illustrated in Figure 2.

A special symbol is used to introduce a new sense of a word: the \diamond symbol introduces a closely related sense whereas the other symbol introduces a more distant one. Both symbols can appear in no matter what position in a word entry as depicted in Figure 2 and there is no rule to dictate their use.

After reading a dictionary entry, a vector is built in order to keep each fragment with different format with respect to the fragments immediately before and after it. Taking into consideration one dictionary entry, one parsing of the vector would give the desired XML corresponding file. But at that time of development of DLReX, some inconsistencies came up: fragments with the same format in the dictionary, hence with the same “meaning” in parsing, were saved in the RTF file with different formatting. Moreover, some characters do not maintain their formats: the white space, the quotation marks, the periods and commas change their format mainly when they are used in fragments written in Boldface or Italics. These problems are due to the scanning process and they are very difficult to be detected when the scanned documents are corrected.

When parsing the vector, another problem aroused: at the end of each word entry there is a list with information related to the word (etymology, pronunciation) in which the formatting is, again, different. In order to avoid all these matters that can cause errors in parsing, the vector was processed before the parsing so to have a more restricted form. Parsing the vector is based on the succession of the formatting/styles used for each fragment and it takes into consideration the special situations that have been recorded during the test of DLReX on a very broad sample of DLR.

Due to the fact that the DLR volumes were written by different authors, and that some volumes are older and others were written more recently, the DLReX application could be always

improved so that parsing to have a bigger success rate, without the need for too many interventions from the specialists to treat manually any specific cases.

By means of DLReX, the dictionary can be interrogated in advanced ways: it is possible to search among word entries, among the senses or for specific quotations (examples).

5. Perspectives in the Romanian lexicography

The initial objective, to define a lexicographical grammar for DLR, has proved to be impossible to be carried out under the given circumstances (restrictions of time, technical means) and it was postponed.

After the complete acquisition of the XML format of DLR, by using continuously improved versions of the DLReX, all the problems due to the norms of editing the DLR will be discussed among specialists so that an optimum formalization of the entries in DLR will be adopted. Subsequently, it will be possible to define a grammar, based on the vector of formats, such that the functionality of DLReX and the general work-flow to be improved.

The instrument created in the framework of the project, DLReX, creates encouraging possibilities. By means of it, it is possible to obtain the full computer-aided acquisition of the DLR and, after that, the acquisition of the old series of the same dictionary, edited under the coordination of Sextil Puscariu in the first half of 20th century, according to an analogous heuristics as the one that has been used to convert the DLR to XML format.

Finally, it will be possible to fully update the DLR, from *A* to *Z*, and to create future editions with the regularity and efficiency that current possibilities allow, and in accordance with the advanced researches in the field of computational lexicography. This goal cannot be achieved without creating a database of Romanian texts, enough large and efficient for compliance with the scientific standards of this fundamental work of the Romanian culture, the Dictionary of Romanian Language.

Cuprins

INTRODUCERE	5
PARTEA I LEXICOGRAFIE ROMÂNEASCĂ TRADIȚIONALĂ.....	9
1. INCURSIUNE ÎN TRADIȚIA LEXICOGRAFICĂ ROMÂNEASCĂ	9
1.1. <i>Începuturile lexicografiei românești</i>	9
2. DICȚIONARUL LIMBII ROMÂNE. SERIE NOUĂ (DLR)	21
2.1. <i>Stadiul actual al cercetării lexicografice în cadrul DLR</i>	21
2.2. <i>Instrumente și resurse lexicografice românești informatizate</i>	32
2.3. <i>DLR informatizat (DLRI) – o necesitate și un deziderat</i>	33
PARTEA A II-A PAȘI SPRE DLR INFORMATIZAT	37
1. PREMISE	37
2. ETAPELE DE LUCRU	38
2.2. <i>Modelul</i>	40
2.3. <i>Soluții în vederea evitării erorilor de parsare</i>	41
2.4. <i>Aplicația realizată și funcționalitatea acesteia</i>	42
3. <i>Concluzii</i>	47
ANEXE	49
ANEXA 1. ECHIPA DE CERCETARE	49
ANEXA 2. FILIAȚIA SENSURILOR	50
ANEXA 3. ETAPELE PRELUCRĂRII UNEI PAGINI DLR	56
ANEXA 4. LUCRĂRI PUBLICATE	64
<i>Studii</i>	64
<i>Volume</i>	65
<i>Comunicări</i>	65
<i>Lucrări de licență</i>	66
<i>Atelier de lucru</i>	67
BIBLIOGRAFIE	68
ABSTRACT	71